

Ministerul Educației

GHEORGHE SARĂU

IONEL CORDOVAN

E dajaqi rromani éhib thaj i literatùra

- i štarto klàsa

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației.
Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 4065/16.06.2022,
în urma evaluării. Acest proiect de manual școlar este realizat
în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul Ministrului
Educației și Cercetării nr. 5003/02.12.2014
116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii.

MINISTERUL EDUCAȚIEI

GHEORGHE SARĂU

IONEL CORDOVAN

E dajaqi rromani čhib thaj i literatūra - i štarto klàsa

București, 2022

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, în format tipărit, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând cu anul școlar 2022-2023.

Inspectoratul școlar .....
Școala/Colegiul/Liceul .....

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*	
				La primire	La predare
1					
2					
3					
4					

*Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat**

Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.

Elevii nu vor face niciun fel de notații pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SARĂU, GHEORGHE

E dajaqi rromani čhib thaj i literatūra : i štarto klăsa / Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan. - București : Sigma, 2022
ISBN 978-606-727-503-2

I. Cordovan, Ionel
37

Referenți: Asist. univ. dr. Alexandru Zamfir
Prof. Anca-Niculina Bechi
Redactor: Nicoleta Puiu
Tehnoredactor: Gabriel Ionescu
Coperta: Gabriel Ionescu
Credite foto: Eugen Raportoru, Marian Petre
Anita Ionescu

© 2022 Editura Sigma

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Sigma.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Sigma.

ISBN: **978-606-727-503-2**

Editura Sigma

Sediul central

Str. G-ral Berthelot, nr. 38, sector 1, București, cod: 010169

Tel.: 021.243.40.14; 021.243.40.52; 0748.100.719

E-mail: office@librariesigma.ro

Web: www.editurasigma.ro

Distribuție

Str. Nicolae Cartojan, Nr. 11, București

Tel.: 0748.044.828; 0758.044.825; 0758.044.829

E-mail: comenzi@librariesigma.ro

DEȘTEAPTĂ-TE ROMÂNE

Imnul de stat al României

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soartă,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viața-n libertate ori moarte!“ strigă toți.

...

Preoți, cu crucea-n frunte căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost'pământ!

E lilesqo prezentisaripen

*Kuċ ċhavalen thaj ċhajalen!
Kuċ siklärnälen thaj dadalen!*

O lil „E dajaqi rromani ċhib thaj i literatūra” si kerdo vaš e siklövne andar i štarto klàsa vaj save siklön i rromani ċhib and-o štarto siklövipnasqo berš.

Kadava lil si kerdo palal i školutni progràma vaš i štarto klàsa, savi sas aprobisardi andar o òrdino e edukaciaqo ministrosqo, o gin 5003 andar 02.12.2014. O lil respektisarel savorre generàla thaj specìfika kompetènca thaj anderàrel savorre andera/ koncinùturà andar i školutni progràma, save si prezentisarde and-e avutne patrinà.

Kana siklövvas jekh klasa qo kotor/ lèkcìa, arakhasa kadaja struktùra thaj kadala simbòlurà:

LAVA MAŠKAR LAVA...

- ✓ Kathe si dine e sènurà/ e xatàrimata e biprinzarde alavenqe andar e dine tèksturà.
- ✓ Kadala alava si xramosarde italikane grafemença.

PUĊHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

- ✓ And-o kadava than si dine e mangimata thaj e puċhimata kaj o dino tèksto.
- ✓ Kathe trebal te drabaren, te ambolden gazìkanes o tèksto thaj te ambolden ka-e puċhimata andar save dikhel pes kana tume xatàrde o tèksto.

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

- ✓ And-i kadaja rig e lekciaqi, si sikavde e savorre zanglimata save trebal te siklövvas len vaj te palemdikhas len.
- ✓ Kadala zanglimata dikhen o vortaxramosaripen, i oràlo/ mujutni thaj i xramosardi komunikàcia, o lèksiko, e gramatikane butà, e literaturaqe elèmenturà thaj aver.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

- ✓ Kathe si te keras butì e zanglimatença save ame siklilām len.
- ✓ Si dine klasaqe butà save si te keras len kòrkorre, tha` si vi mangimata save trebal te keras butì maj but zene.

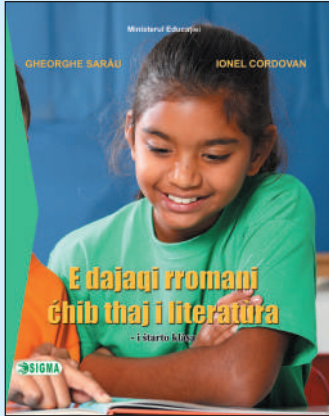
ŽANESAS KAJ...?

- ✓ Kathe d-ašti te arakhas maj but informàcie palal e siklile tème.

But baxt thaj sastipen,
E autòrurà

Gido vaś utilizisaripen

E printisardi
variànta

I digitàlo variànta

And-i digitàlo variànta arakhas
multimèdia siklövipnasqe aktivitetè

Simbòlură save sikaven e multimèdia aktivitetè

Aktivitetà stàtico – Dikh!

Aktivitetà interaktivò – Rezolvisar!

Filmo vaj animàcia – Vizionisar!

Koćak andar savi aśti te zas and-o
menivo vaś o vastdipen (Help)

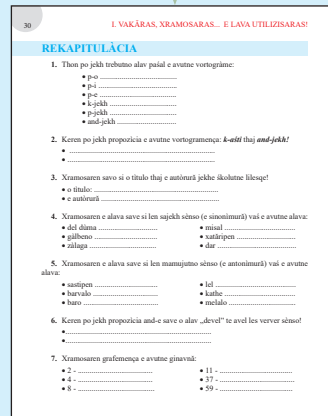
E multimèdia interaktivò aktivitetè vaś o siklövipen si
len speciàlo than and-i digitàlo variànta.

Sar si i struktùra?

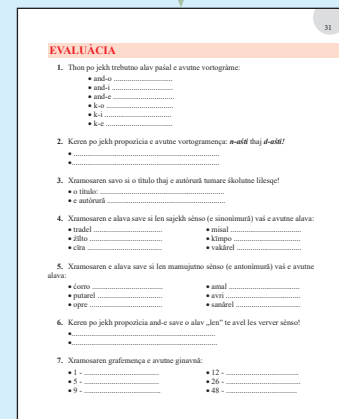
E kapituloşqo
şirdipen

Rekapitulaciaqi
patrin

Evaluaciaqi
patrin

E generàla thaj e specìfika kompetènçe

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare

- 1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte previzibile
- 1.2. Identificarea unor modele intonației simple (aserțiune, ordin, întrebare)
- 1.3. Sesizarea abaterilor din mesajele audiate în vederea corectării acestora
- 1.4. Manifestarea toleranței față de interlocutor
- 1.5. Manifestarea interesului pentru receptarea mesajului oral indiferent de perturbările de canal

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

- 2.1. Descrierea unui personaj dintr-o carte/ dintr-un film /a unui personaj imaginar urmărind un set de repere
- 2.2. Relatarea unei întâmplări imaginate pe baza unor întrebări de sprijin
- 2.3. Prezentarea ordonată logic și cronologic a unui proiect/ a unei activități derulate în școală sau extrașcolar
- 2.4. Inițierea unei interacțiuni în vederea rezolvării de probleme individuale sau de grup
- 2.5. Manifestarea interesului pentru participarea la interacțiuni orale

3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare

- 3.1. Formularea de concluzii simple pe baza lecturii textelor informative sau literare
- 3.2. Asocierea elementelor descoperite în textul citit cu experiențe proprii
- 3.3. Extragerea dintr-un text a unor elemente semnificative pentru a susține o opinie referitoare la mesajul citit
- 3.4. Evaluarea elementelor textuale care conduc la înțelegerea de profunzime în cadrul lecturii
- 3.5. Sesizarea abaterilor din textele citite în vederea corectării acestora
- 3.6. Manifestarea interesului pentru lectura literară și de informare

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

- 4.1. Recunoașterea și remedierea greșelilor de ortografie și de punctuație în redactarea de text
- 4.2. Redactarea unor texte funcționale scurte pe suport de hârtie sau digital
- 4.3. Redactarea unei descrieri tip portret pe baza unui plan simplu
- 4.4. Prezentarea pe scurt a unei întâmplări / secvențe dintr-o poveste/ dintr-un film/ desen animat / a unei activități pornind de la întrebările investigatorului perfect
- 4.5. Manifestarea interesului pentru scrierea creativă și pentru redactarea de texte informative și funcționale

E koncinùtură/ e andera

Domenii de conținut	Conținuturi
Funcții ale limbii (acte de vorbire)	<ul style="list-style-type: none"> - descrierea (de personaje de film, carte, imagine) - relatarea unei întâmplări imaginate - oferirea de informații referitoare la universul școlii sau extrașcolar - formularea de informații referitoare la universul școlii sau extrașcolar - formularea de solicitări formale și informale - prezentarea (unor activități/ rezultate/ proiecte) - inițierea și menținerea unui schimb verbal
Textul	<ul style="list-style-type: none"> - textul pentru lectură are minim 800 cuvinte - text literar narativ; text descriptiv de tip portret; poezii scurte adecvate nivelului de vârstă - text de informare și funcțional: afiș, tabele, diagramă Venn sau orice alt tip de organizator grafic adecvat vârstei, hartă și plan simplu de oraș/ traseu turistic etc., carte poștală, invitație; în funcție de dotări – mesaj text și email
Variabilitatea și regularitățile limbii	<ul style="list-style-type: none"> - intuirea persoanei, a timpului - intuirea claselor morfologice: substantiv, adjectiv, pronume personal, numeral, verb - intuirea relațiilor simple dintre cuvinte: subiect - predicat

ANDER

Deşteaptă-te, române!	3
E lilesqo prezentisaripen	4
Gido vaş utilizisaripen	5
E generàlo thaj e specifikane kompetence	6
E koncìnùrură/ e andera	7
Tèsto vaş i inìciàlo/ i anglutni evaluàcia	10

I. VAKĂRAS, XRAMOSARAS... E LAVA UTILIZISARAS! 11

1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi 12

- ✓ Sar xramosaras şukar vi laçhes?..... 13
- ✓ E xramosaripnasqe sikavimata 13

2. So zanav? 15

- ✓ O lil..... 15
- ✓ E xramosaripnasqe sikavimata 16
- ✓ O lav 16

3. O rrom, o phuro thaj le duj piră..... 18

- ✓ E alava save si len sajekh sènsò 20
- ✓ E mamujutne lava 20
- ✓ E lava sajekhe formaça, tha' avere sensoça..... 20

4. So ingeren e kanzürke pumare dumesøe? 22

- ✓ I ginavni / o numeràlo 24

5. Lil Indiaøar..... 26

- ✓ O afişò 27

Rekapitulàcia 30

Evaluàcia..... 31

II. VAKĂRAS, XRAMOSARAS... VAKĂRIPNASQE RIGA SIKLÖVAS! 32

1. Phen tu manqe, çavorro!..... 33

- ✓ O vakäripen dujenøe..... 34
- ✓ Andar o folklòro le çavorrenqo 34

2. Sar o şoşoj mudardäs le ruves?..... 36

- ✓ So rimol o vakäripen?..... 38
- ✓ I reklàma..... 38
- ✓ E ideenqo plàno 38

3. Dadea, amarea!..... 40

- ✓ Le deş zorale mangimata le Devlesqe 41
- ✓ O substantivo: o ling, o fãlo, o gin 41

4. O riçhinorro Vini zal k-o şoşoj..... 44

- ✓ Te palem dikhas o artikulo! 45
- ✓ Te palem dikhas i sarnavni/ o pronòmbro! 45
- ✓ Aver fòrme le zenutne sarnavnänqe 46
- ✓ Aver sarnavnä 46

5. O phuro Krăcùno 48

- ✓ O adžektivo/ i paşnavni 49
- ✓ Kaj beşel o adžektivo?..... 49

✓ Sar zan khethanes e pašnavnă thaj le substantivură?	49
6. O zidari	51
✓ O vërbo. O gin thaj o zeno	53
✓ O vaxt e verbosqo.....	53
Rekapitulácia	55
Evaluácia	56
III. VAKĀRAS, XRAMOSARAS... PROPOZICIAQE RIGA SIKLŌVAS!	57
1. I kakarășka thaj o kalo sap	58
✓ I propozicia.....	59
✓ I sadi propozicia	60
✓ O narativo tĕksto	60
2. O berś, e čhona, o kurko, e dĭvesa	62
✓ I buxli propozicia (I).....	63
✓ O mujutno mothovipen palal varesave ũunde tĕkstură.....	64
3. Jekh godăver rromni	66
✓ O subijĕkto	67
✓ O literaro personăžo. Pesqe fiziko aj moralo xarakteristike.....	68
4. So kerel o lav?	70
✓ O predikato	71
✓ Sar phanden pen o subijĕkto thaj o predikato?.....	71
5. Savo si o drom amare čhibăqo?	73
✓ O atributo.....	74
6. Kajsan	76
✓ O komplemento	78
✓ E rolosqo khelipen.....	78
Rekapitulácia	80
Evaluácia	81
IV. VAKĀRA, XRAMOSARAS... BILITERARO TĔKSTURĂ SIKLŌVAS!	82
1. O Ștefan Răzvăn, o baro raj le Moldoviaqo	83
✓ I buxli propozicia (II)	84
✓ Jekh mothovipen palal jekh plano	84
2. O bičajlo rrom	86
✓ E rivistaqo artikulo	88
3. I Svũnta Săra	89
✓ E poștaqo lil.....	90
4. Jekh ũoșoj..., aver ũoșoj...	92
✓ O akharipen	92
5. Andar e svătură le godăvere phuresqe	94
✓ O imĕjlo.....	95
Palutni rekapitulácia	97
I palutni evaluácia.....	100
Barĕmo vaș i finălo/ palutni evaluácia	101
Barĕmo vaș i iniciălo/ anglutni evaluácia.....	102
Vokabulărură	103

TÈSTO VAŚ I INICIÀLO/ I ANGLUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi i literatùra O IV-to siklǒvipnasqo berś

E siklǒvnesqo anav thaj angloanav: .....

I dàta kana si dino o tèsto: .....

Drabaren bare dikhipnaça o telutno tèksto, kaj te śaj te amboldes k-e mangimata:

Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav nište rukha andar o veś. Dikhav ke si tumen grasta thaj vurdona. Kana anen manqe lače rukha andar o veś, me dav tumen po jekh gàlbeno panze rukhenθe.

(I zor thaj i godī, palal o Jupter Borcoi)

1. Xramosaren andar o dino tèksto po jekh alav kerdo andar jekh, duj thaj trin silàbe! Xulav len and-e silàbe!

.....
.....
.....

2. Keren e alavenqo butipen: **veś, daj, pani!**

.....
.....
.....

3. Keren jekh propozìcia and-i savi te utilizisares e alava **dikhav** thaj **grasten!**

.....

4. Xramosaren andar o dino tèksto po jekh alav savo sikavel:

o gin: .....

jekh butī: .....

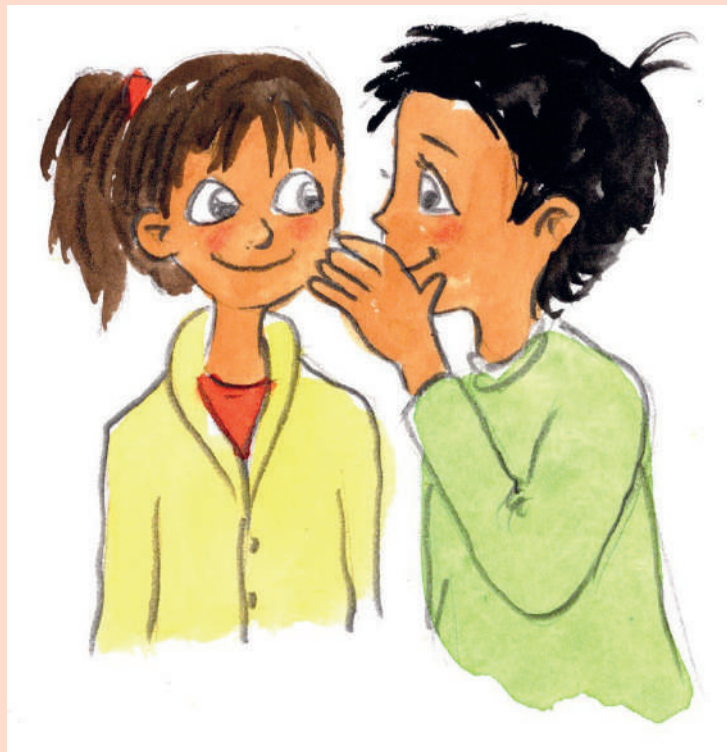
i àkcia .....

5. Ambolden o dino tèksto and-i gažikani čhib!

.....
.....
.....
.....
.....

I. VAKĀRAS, XRAMOSARAS... E LAVA UTILIZISARAS!

- Sar xramosaras šukar vi lačhes?
- E xramosaripnasqe sikavimata
- O lil
- E xramosaripnasqe sikavimata
- O lav
- E alava save si len sajekh sènso
- E mamujutne lava
- E lava sajekhe formaça, tha' avere sensoça
- I ginavni/ o numeràlo

1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi

palal i Mokcsay Gyuláné andar i Ukraina

Sasas jekh rrom, kajbašavelas k-ël khera le barvalenqe. Jekhe rătăþe, irinindoj pes vov khere kaþar jekh šukar nakhavipen, nakhlās andar jekh veś. Xasardās o drom thaj pelās and-jekh astarni kaj sasas kerdi te peren e ruva and-e laþe. Sig, palal lesþe pelo vi jekh ruv and-i xīv. O rrom, dikhindoj le ruves paśal lesþe, astardās pes te bašavel, daraþar, andar i lavùta. Thaj le ruves ćajlilo les odobor zorales o bašavipen le rromesqo, ke beśelas aj aśunelas les. O bašavno sasas khino thaj kamlāsas te ačhavel. Tha', kana ačhavdās o bašavipen, o ruv astardās te morel andar pesqe danda; kamelas te xal les. Atunc, o rrom astardās te bašavel aj bašavelas biačhavdes, daraindoj pes te na xal les o ruv. Thaj o ruv šunelas bare ćajlövipnaça i mùzika la lavutaqi.

Karing i texarin, nakhlās kothal jekh veśesqo cirditòri. Vov aśundās jekh bašavipen, kaj avelas varekajþar andar o xoripen. Telärdās palal i mùzika la lavutaqi. Jekhevarāþar, dikhel ke o bašavipen inklöl taman andar i astarni le ruvenqi. Paśarel pes thaj dikhel bare dikhipnaça. O ruv na dikhlās le cirditoris, tha' amaro rrom dikhlās les thaj bašavdās maj dur, zi kana o cirditòri dias kàrie le ruves.

Kadja, xastrajlās o rrom. Bari baxt sas les!

(O amboldipen si kerdo kaþar o Geòrge Saräu)

LAVA MAŠKAR LAVA...

jekhe rătăþe - and-i jekh răt
irinindoj pes - amboldindoj pes
xasardās - našaldās
astarni - jekh dispozitivo saveça d-ašti
 te astares vareso, varekas
astardās pes - maladilās pes, širdās (te
 kerel vareso)
daraþar - traśaþar
lavùta - violina
odobor - kodobor; kadja but

biačhavdo - bi te ačhöl/ ačhövel/ ačhel
inklöl - inklel, anklel
texarin - javin, ràno
kothal - andar kothe
telärdās - gelo pesqe; geloþar
taman - ekzàkt
dias kàrie - puškil, puškedel
amboldipen - o nakhavipen le
 tekstosqo and-aver ćhib

1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon sasas kodova rrom thaj savi buti kerelas vov?
5. Kajθar avelas vov?
6. Kaj vov pelās kana nakhlās andar o veś?
7. Kon maj pelās kothe?
8. So kerdās o rromano baśavno daraθar/ traśaθar?
9. So kerelas o ruv kana o baśavno zumavelas te ačhavel pesqo baśavipen?
10. Kon dikhlās len, texarināthe thaj sar sas mudardo o ruv?
11. Tume sar patān? Kon, ćacipnasθe, xastrajlo le rromes?
12. Si lačhes te zanas kazom maj but profèsie?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. Sar xramosaras śukar vi lačhes?

Tume siklile zi akana thaj dikhle vi andar amare tèksturā, sar xramosaren pen lačhes kadala **vortogràme**:

anda o = <i>and-o</i>	kaj o = <i>ka-o = k-o</i>
anda i = <i>and-i</i>	kaj i = <i>ka-i = k-i</i>
anda e = <i>and-e</i>	kaj e = <i>ka-e = k-e</i>
anda ěl = <i>and-ěl</i>	kaj ěl = <i>ka-ěl = k-ěl</i>
anda jekh = <i>and-jekh = an-jekh</i>	kaj jekh = <i>ka-jekh = k-jekh</i>

Si vi aver vortogràme, save xramosaren pen palal kadala règule:

pa o = <i>p-o</i>	na aśti = <i>n-aśti</i>
pa i = <i>p-i</i>	kaj aśti = <i>ka-aśti = k-aśti</i>
pa e = <i>p-e</i>	kaj aśti te = <i>ka-aśti te = k-aśti te</i>
pa ěl = <i>p-ěl</i>	= <i>kaś-te = vaś te</i>
da aśti = <i>d-aśti</i>	

2. E xramosaripnasqe sikavimata

I kràtima vaj o thavorro „-”

Tume siklile thaj dikhle vi kathe, po opre, ke, kana thaj kana, ame thovas kadava **thavorro** vaj, sar maj bučhol, **i kràtima**.

I kràtima thol pes kana si te sikavas ke xasardās pes vareso andar jekh lav, kana malaven pen duj lava, butvar ka-o agor jekhe lavesqo kaj bešel anglal jekh artikulo: *o, i, e, òl*.

Ekzèmplurā: *and-o, ka-i, k-i, p-e, d-ašti* thaj aver.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Arakhen le vortogràme palal o dino modèlo: *anda o = and-o!* Thon pašal lenṭe po jekh trebutno alav thaj keren e arakhle sintagmença po jekh propozìcia!

i dini vortogràma	i xarni fòrma e vortogramaqi	I kerdi propozìcia
anda o		
anda i		
anda e		
anda jekh		

2. Xramosaren save si e fòrme kaṭar cirden pen e avutne vortogràme!

• <i>ka-o</i>	• <i>p-e</i> .....
• <i>ka-i</i>	• <i>p-jekh</i> .....
• <i>k-e</i>	• <i>d-ašti</i> .....
• <i>p-o</i>	• <i>n-ašti</i> .....
• <i>p-i</i>	• <i>k-ašti te</i> .....

ŽANESAS KAJ...?

- O aktòro *Yul Brynner* sasas rrom? Pesqi daj sasas jekh rromni moldovānka, thaj po dad sasas mongòlo?
- Vov biandilo p-o 19 decèmbro thaj mulo and-o februàro 1987, andar jekh pharo nasvalipen, o ràko/ kàncero ka-e parne bukhe.
- Maj anglal te merel, vov akceptisardās te kerel jekh dokumentàro filmo, anṭa kaj vov phendās le manušenqe te na maj pien tutùtno, sar vov pias thuvali palal thuvali thaj reslo ka-o meripen.
- O *Yul Brynner*, andar kodoja kaj vov respektisardās pesqe peso rat, avilās, and-o berś 1978, andar e Amerikane Kidine Phuvā, ka-i Genèva, ka-o dujto Maškarthemutno Rromano Kongrèsò.

2. So zanav?

*Ni zanav so zanav?
Šaj mo vast te vazdav,
Me pirre te buxlărav,
O maškar te bangărav.*

*Zanav, zanav...
E jakhençar te marav,
Mirro anav te vakărav,
Vi te zav, vi te xav,
Te asav, te rovav...
Ooo! Si but so me zanav!*

palal o Rajko Djuric
Tha' ni zanav... sar zanav!
Sar o suno me dikhav?
Koθar o lav avilo?
So si an-mirro ilo?
Si man so te maj pučhav...
Tha' ni zanav...so zanav...

LAVA MAŠKAR LAVA...

ni - na, ma, ċi
šaj - ašti, d-ašti
vazdav - ingerav opre

e jakhençar te marav - te kerav la
jakaça; te kerav andar i jakh
koθar - kaθar (tha' dural)

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ POEZIA

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Phenen so zanel aj d-ašti te kerel o tikno?
5. Thaj so na zanel vaj n-ašti te kerel vov?
6. Tume, so zanen te keren?
7. So na zanen tume?

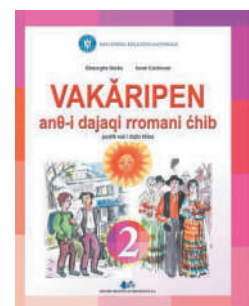

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O lil

Jekh školutno lil vaj aver xramosardo lil si kerdo andar *e lila*. E phure manuša phenen ka-e lila vi *e patrină*.

Ame šaj te šunas vi o lav *i rig*. Vi amaro siklărno phenel amençe kadja: „Roden *ka-i patrin* 12 amaro təksto!“. Butvar vov vakărel kadja: „Tume arakhena *ka-i rig* 12 amaro təksto!“ vaj „Amaro təksto si *ka-o lil* 12“.

Jekhe liles si les jekh *učarni*. Avri, pa *učarni* - sar tume siklile aberś - sine xramosarde *o título le lilesqo* thaj *o anav le autorosqo*.

And-jekh školutno lil arakhas vi **ilustràcie**. Pa jekh xramosardo lil d-ásti te arakhas jekh vaj maj but ilustràcie. Po but var, von si rangärde, kolorime.

Sosθar arakhas ilustràcie and-jekh lil? Andar kodoja kaj von anen maj but informàcie, von sastären, buxlären o mesàžo le autorosqo. E ilustràcie den vast le čhavorren te siklöven maj but vi maj lokhorres.

I ilustràcia del vast amenqe te xatāras po lokhes jekh tèksto. Voj sastärel, buxlärel o mesàžo le tekstosqo.

2. E xramosaripnasqe sikavimata

Opre, tume arakhle po duj kòme, xramosarde kadja „...”. Von sine **le oprutne kòme**: „Roden ka-i patrin 12 amaro tèksto!”. Butvar vov vakärel kadja: „Tume arakhena ka-i rig 12 amaro tèksto!” vaj „Amaro tèksto si **ka-o lil 12**”.

Le oprutne kòme sikaven e varekasqe dume vaj lenča risparen / liparen jekh kotor e tekstosqo.

3. O lav

Jekhe čhiba si la jekh vokabulàro kerdo andar lava sar si vi kodola andar amari poezia: *zanav, vast, vazdav, asav, me, mirro, te, maškar* thaj aver.

E alava šaj te sikaven

- **bută**: *udar, kher, skamin, rroj, piri, kući, rovli, dand, moxton* th.a.
- **zene**: *manuś, me, rakli, dad, daj, phral, phen, gazo, bibi, bori* th.a.
- **karakteristike**: *lačho, londo, šukar, šudro, tato, šuklo, melalo* th.a.
- **gina**: *jekh, duj, panz, deś, biś, sarànda, panzvardeś, jekh šel* th.a.
- **àkcie**: *zanel, vazdel, buxlärel, marel, del, dikhel, kerel* thaj aver.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Roden and-i tumari personàlo vaj školutni bibliotèka 5 lila vaj pustika thaj xramosaren e infòmacie mangle and-o telutno tabèlo!

E lilesqo título	O autòro/ e autòrură	Sode patrină/ riga si les

2. So zanav?

2. Savo si o ròlo e ilustracienqe andar jekh lil?

.....

.....

3. So sikaven le oprutne kòme?

- .....
- .....

4. Xramosaren po duj alava palal e mangimata xramosarde and-i jekhto kolòna andar o telutno tabèlo! Alosaren po jekh alav thaj keren leça po jekh propozìcia!

E dine kritèrie	E arakhle alava	I kerdi propozìcia
bută		
zene		
karakteristike		
gina		
àkcie		

5. Keren duj propozìcie and-e save te utilizisaren e oprutne kòme!

- .....
- .....

ZANESAS KAJ...?

- O jekhto rromano dikcionàro kaj inklisto and-i Rumùnia sas *Mic dicționar rrom – român*. Vov sas xramosardo kaθar o *Geòrge Sarău* thaj sas printisardo and-o berś 1992, kaθar i Editùra Kriterion, ka-o Bukurèsti.

- O jekhto školutno lil rromane çhibăqo sas *Limba romani. Manual pentru clasele de învățători romi*. Vov sas dino avri, and-o berś 1994, kaθar i Didaktikani aj Pedagogikani Editùra, ka-o Bukurèsti. Pesqo autòro sas, sa kadja, o siklărno o *Geòrge Sarău*.

3. O rrom, o phuro thaj le duj piră

purani paramiçi andar o Balkàni

Sasas jekh rrom deše čhavorrença. And-jekh dīves maškar e dīvesa, *pesqi* rromni phendās lesqe:

– Dikh, *barōn* amare *tikne*, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Ža, kin jekh piri maj bari!

Te zal te kinel, šukar, *nùmaj* na-i len love! Sar *ka keren*?

Thaj sasas kothe vi jekh phuro gavutno, kaj sasas les jekh bari piri, tha' vov kòrkorro bešelas.

Sar te paravel o rrom le duj piră?

And-jekh dīves, zal ka-o phuro thaj phenel lesqe:

– Šun, *phureana*, šaj te mukhes manqe ži *tasāra ti* bari piri, *ke* avena manqe e *akharde*? *Irinava* la tuqe *javināthe*.

O phuro, *sosqe ma* te del la? Ka irinel o rrom. Vov del lesqe i piri.

O aver dīves, anel o rrom vi i piri e phuresqi, vi i tikni piri thaj phenel le phuresqe:

– Dikh, phurea! Na *mothodān* manqe ke i piri sasas *khamni*?! Dikh, *biandă* jekhe čhaves, anav tuqe vi e daja, vi le čhaves...

O phuro *poravel* pesqe jakha, tha' na vakārel khañć. Sosqe ma te lel le duj piră, bi lovenqo? Thaj xoxavel le rromes:

– Čačes - phenel – bisterdem te phenav tuqe ke sasas khamni! Sasas la baro per. Šukar so biandās saste čhaves!

Palal jekh kurko, o rrom zal palem ka-o phuro thaj mangel lesθar palem i bari piri ke aven lesqe le akharde. O phuro del i bari piri, ke patāl so palem bianela... Tha', o dujto dīves, avel o rrom le čuće vastença thaj phenel le phuresqe:

– O, phureana! Na *mothovdān* so sasas nasvali tiri piri! *Erăt* muli!

O phuro lel te kušel:

– Sar? Muli mi piri? Xoxaves! N-ašti i piri te merel! *Nane* manuš! Na patāv tut, xoxaves!...

– Tha', *mo*, phurea! – irinel la o rrom. Patājłān ke biandă, sar na patās akana ke muli?

O phuro lažandilo thaj na žanglās so te vakārel. Kadja, o rrom paruvdās le duj piră, *bipučhingos* le phures...

LAVA MAŠKAR LAVA...

pesqi – pi; laqi
barõn – keren pen bare
tikne – (e) çhavorre, (e) xurdorre
nùmaj – sàci(s); fèri; sàmo
ka keren – kerena
phureana – phurea!
tasăra – tosăra; texăra; javinăthe
ti – tiri
ke – kē; so
akharde – (e) kharde; e manuša avile
 and-i vîzita
irinava – anava palpale; amboldava,
 boldava
javinăthe – texarinăthe; raninăthe, de rano
sosqe – sosqe, sosθar

ma – na; ni; çi
mothodăn – mothovdăn; vakărdăn
khamni – phari; bare pereça
biandă – kerdăs jekh tiknorro; andăs
 p-i lùmja jekhe tiknorres
poravel – putrel / putarel buxles (e
 jakha)
erăt – iz răt; iz rătăthe
nane – nana-i; na-i; na si; na hin
mo – mirro; murro, munro, mungro;
 mundro, mînro
bipuçhindos – bipuçhindo; bi te
 puçhel

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tøksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tøksto gazikanes!
4. So phendăs, and-jekh dîves, i rromni pesqe rromesqe?
5. Kas sasas les jekh bari piri?
6. Kaj gelo amaro rrom thaj so manglăs vov?
7. O phuro gavutno dias le rromesqe i bari piri?
8. O aver dîves, so irindăs o rrom le phuresqe thaj so phendăs lesqe?
9. O phuro gavutno kerdăs pes ke pastăl ke i bari piri biandăs jekh tikni piri?
 Sosθar?
10. Kaj gelăs o rrom palal jekh kurko thaj sosθar?
11. O dujto dîves, sar avilo amaro rrom ka-o phuro thaj so phendăs lesqe?
12. So phendăs o phuro kana arakhlăs ke pesqi bari piri muli?
13. Sar amaro rrom irindăs i duma le phuressqe?
14. Akana, phenen vi tume: kon xoxavdăs maj but? O phuro vaj o rrom?
15. Kon sasas çacărdo te xoxavel?
16. Tumen sar kerenas and-jekh kasavi situàcia? Te avelas tu o phuro? Tha' te avelas tu o rrom le deşe çhavorrença?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. E alava save si len sajekh sēso (e sinonimurā)

Aberš, ame siklilām palal e **sinonimurā**. Kadja, ame phendām ke le **sinonimurā** si duj vaj maj but lava save si len jekh sajekh xatāripen, sajekh sēso vaj jekh miazutno sēso, thaj i fōrma lenqi si aver.

- *dar = traš*
- *lūngo = dīlgo*
- *bičhalel = tradel*
- *gālbeno = žilto = šargon*
- *glāta = kīzaj = bajāto = čhavo / čhaj*
- *xanci = zāla, zālaga = cira = čima*
- *korr = men = gutup*
- *sirimi = xaravli = kolaj*
- *maj = po*
- *kimpo = vāzi = umal*
- *eksēmplo = misal = pīlda*

Vi and-o amaro opralutno tēksto, maladilām kasave sinonimurā:

- *khamni = phari = bare pereča*
- *tasāra = texāra = javināḥe = rāno*
- *irinava = anava palpale = (am)boldava*
- *nūmaj = sāci(s) = fēri*
- *(e) tikne = (e) čhavorre = (e) xurdorre*
- *ma = na = ni = či*

2. E mamujutne lava si kodola lava, kaj si len verver fōrme thaj mamujutno sēso. Kasave lava save ame maladilām len ži akana si:

- *barvalo ≠ čorro*
- *šudro ≠ tato*
- *rāt ≠ dīves*
- *phuro ≠ terno*
- *šukar ≠ nasul*
- *rāno ≠ butpalal*
- *baxtalo ≠ bibaxtalo*

Šaj te inklōn vi kasave lavenqe zute:

- *amal ≠ biamal*
- *andre ≠ avri*
- *čajlo ≠ bičajlo*
- *gudlo ≠ kerko*
- *kuć ≠ bikuć*
- *lačo ≠ bilačo*
- *kovlo ≠ zoralo*
- *opre ≠ tele*
- *phandado ≠ putardo*
- *sano ≠ thulo*

3. E lava sajekhe formača, tha' avere sensoča

Pašal e **sinonimurā** (*dar = traš*) thaj e **mamujutne lava** (*šudro ≠ tato*), d-ašti te arakhas vi aver lava, save si len sajekh fōrma, thaj si len aver sēso. Kadala lava bučhon **omonimurā**. Eksēmplurā:

3. O rrom, o phuro thaj le duj piră

- **len** (i len, o pani) ≠ *len* (Me dikhlem *len*.)
- **devel** (O Devel, o Del) ≠ *devel* (o taloj) ≠ *devel* (o ceros)
- **po** (pesqo) ≠ *po* (maj)

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *vakărel*, *dărură*, *ruşlo*! Keren lença po jekh propozìcia!

o dino alav	o sinonimo	i kerdi propozìcia
vakărel		
dărură		
ruşlo		

2. Arakhen e avutne alavenqe antonimură: *uço*, *phuro*, *sano*! Keren lença po jekh propozìcia!

o dino alav	o antonimo	i kerdi propozìcia
uço		
phuro		
sano		

3. Keren po jekh propozìcia e avutne omonimurença!

O alav	I kerdi propozìcia e jekhtone sensoça	I kerdi propozìcia e dujto sensoça
len		
devel		
po		

3ANESAS KAJ...?

- And-i Rumùnia, o jekhto kidipen rromane paramicienqo duje çhibënthe sas publikisardo and-o berś 1878, ka-o Bukurėsti, kaθar o profėsoro – raşaj o *Barbu Constantinescu*? Kadava kidipen sas publikisardo palem, sar jekh nevi edicia, and-o berś 2000, ka-i Editura Kriterion, kaθar o siklărno o *George Sarău* thaj pesqe kolaboratòră?
- Sa kadja, and-i sajekh Editura Kriterion, inklisto aver kidipen rromane paramicienqo *Rromane taxtaja*. Kadava lil sas kerdo kaθar o rromano inspėktoro o Kostikă Băcălan thaj publikisardo and-o berś 2002.

4. So ingeren e kanzūrke pumare dumesθe?

Sas duj *kanzūrke*, save *mangenas* te siklōven vi von k-i škōla. Savorre *penqe* amala andar o veš zanenas te drabaren lil, te xramosaren, te ginen: e šošoja, e *divio* buzņā, e kermuse; savorre d-aštinas... I *sikavni* and-i škōla sasas i ćirikli. Voj sikavelas lenqe k-i *kali phal* o *xramosarimos*: B thaj A keren BA. Sikavelas lenqe vi o *ginavipen*: 7 var 8 keren 56... Amare duj kanzūrke šunenenas šukar, ke von sasas laće siklōvne.

And-jekh dīves, i ćirikli dias lenqe o školutno lil, savo sikavelas thaj vakārelas palal e kanzūrke: so keren von *milajesθe*, *ivendesθe*, sar von barōn, so von xan. *Drabaren* amare duj kanzūrke thaj arakhen kadava kotor tekstosqo:

Maj anglal te avel o ivend, vakārel o školutno lil, e kanzūrke phiren thaj roden pahabaja. Von lien e phabaja pumare dumenθe, p-e *kangre*, thaj ingeren len *pumare* kherenθe te xan len *ivendesθe*.”

Le duj kanzūrke dikhen pen jekh avresθe thaj asan, asan thaj asan...

– Sar? – vakārel jekh. Ame xasa phabaja k-o ivend?

– Thaj ingerasa len drez p-e amare kangre? – vakārel o aver.

I ćirikli dikhel len xolāme:

– Sosθar asan tume? Sar si i butī?

E kanzūrke phenen laqe:

Rajnie, ćiriklie! Ame xas nūmaj mas: kirme, insēkte, gongrova! Šaj xas ame vi sapa vaj tikne kermuse, tha' na azbas ame e phabaja! Paleder, sar ame ingeras len p-o dumo drez opr-e kangre?! Kaj arakhle akaja paramići e gaze? Nane ćaćeš *akava*...

I ćirikli del anglal:

4. So ingeren e kanzürke pumare dumesþe?

– Sar kadava? Opral, kana me semas and-o uçipen le devlesqo, butvar dikhlem tumen sar tume phirenaš *jekhe khanćeça* p-o dumo! Na sasas phabaja?

– Phabaja na sasas! Šaj sasas šuke patrină, save pusavde pen and-e amare kangre kana ame phirdăm and-o veš, ama ame na kidas ni phabaja, ni patrină! Šaj andar amaro phiripen ačhen astarde amare kangrenþar...

– Dikhen, *avdives*, me siklilem jekh *čhumuni* tumenþar – vakărel i čirikli sikavni: ke e kanzürke či xan phabaja thaj na phiraven len drez p-o dumo. Ama, vi tume siklile vareso: ke vi and-e lila d-ašti arakhen doša thaj – sar vakăren e phure – *kozom zives* ka siklôs!

LAVA MAŠKAR LAVA...

kanzürke - kanzavüră; nigle

mangenas - kamenas

penqe - lenqe

divio - vešesqo

sikavni – siklărni

kali phal - e xramosaripnasqi phal; (i)

zèleno phal

xramosarimos - xramosaripen;

kalăripen; čhinipen; lekhavipen

ginavipen - ginavipen, ginipen

milajesþe - ka-o milaj; and-o milaj

ivendesþe - ivende; and-o ivend

drabaren - ginaven

kangre - kanre; karre

pumare - lenqe

kirme - kerme

akava - kadava

jekhe khanćeça - khanć; vareso; daići

avdives - aděš

čhumuni - vareso; daići

kozom - kobor; keci; kiki

siklôs - siklôves

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So mangenas e kanzürke?
5. So d-aštinias penqe amala?
6. Kon sasas i sikavni ka- i škòla?
7. And-jekh dives, so arakhle amare kanzürke and-o školutno lil?
8. So von phende la sikavnăqe, kana voj pučhlăs len sosþar asan?
9. So phendăs lenqe i sikavni – čirikli, kana voj arakhlăs lenþar ke le kanzürke či xan pahabaja?
10. Vi le siklôvne - kanzürke siklile daići/ vareso? So?
11. Sar tume xatăren kadala dume: *kozom zives* - *ka siklôs!*?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I ginavni/ o numerālo

E ginavnā sikaven kazom/ sode butā vaj zene si and-o vakāripen. Ņi akana, ame siklilām e avutne ginavnā: *jekh (1), duj (2), trin (3), štar (4), panz (5), šov (6), ehta (7), oxto (8), enā (9), deš (10), dešujekh (11), dešuduj (12), dešutrin(13), dešuštar (14), dešupanz (15), dešušov (16), dešuehta(17), dešuoxta (18), dešuenā (19), biš (20), šel (100)* thaj aver.

E ginavnā d-ašti te aven:

- **sade ginavnā**, kerdine andar *jekh lav: jekh, štar, oxto, deš, biš, trānda, sarānda, peinda, šel* thaj aver;
- **buxle ginavnā**, kerdine andar *duj vaj maj but lava: dešujekh, dešupanz, biš thaj jekh = bišujekh, jekh šel thaj jekh* thaj aver.

Te dikhas sar xramosaren pen kadala!

20 – <i>biš</i>	41 – <i>štarvardeš thaj jekh vaj sarāndujekh</i>
21 – <i>biš thaj jekh vaj bišujekh</i>	50 – <i>panzvardeš vaj peinda</i>
22 – <i>biš thaj duj vaj bišuduj</i>	51 – <i>panzvardeš thaj jekh vaj peindujekh</i>
23 – <i>biš thaj trin vaj bišutrin</i>	60 – <i>šovardeš</i>
24 – <i>biš thaj štar vaj bišuštar</i>	61 – <i>šovardeš thaj jekh</i>
25 – <i>biš thaj panz vaj bišupanz</i>	70 – <i>eftavardeš</i>
26 – <i>biš thaj šov vaj bišušov</i>	71 – <i>eftavardeš thaj jekh</i>
27 – <i>biš thaj ehta vaj bišuehta</i>	80 – <i>oxtovardeš</i>
28 – <i>biš thaj oxto vaj bišuoxta</i>	81 – <i>oxtovardeš thaj jekh</i>
29 – <i>biš thaj enā vaj bišuenā</i>	90 – <i>enāvardeš</i>
30 – <i>trinvardeš vaj trānda</i>	91 – <i>enāvardeš thaj jekh</i>
31 – <i>trinvardeš thaj jekh vaj trāndujekh</i>	100 – <i>jekh šel</i>
40 – <i>štarvardeš vaj sarānda</i>	

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Alosaren jekh andar i sèria e avutne numeralurenča thaj xramosaren len, khere vaj and-i klāsa: 30 - 39, 40 - 49, 50 - 59, 60 - 69, 70 - 79, 80 - 89 thaj 90 - 100!

•	• .....
•	• .....
•	• .....
•	• .....
•	• .....

4. So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?

2. Xramosaren grafemença e avutne ginavnã xramosarde andar deş and-e deş:

10	60 .....
20	70 .....
30	80 .....
40	90 .....
50	100 .....

3. Xramosaren grafemença e avutne buxle buxle ginavnã:

18	66 .....
27	73 .....
32	81 .....
44	92 .....
55	99 .....

4. Ambolden thaj xramosaren and-i rromani çhib e avutne ginavnã:

<i>primul</i>	<i>al treizecilea</i> .....
<i>al doilea</i>	<i>al patruzecilea</i> .....
<i>al cincilea</i>	<i>al cincizecilea</i> .....
<i>al optulea</i>	<i>al şaptezecilea</i> .....
<i>al douăzecilea</i>	<i>al optzecilea</i> .....

5. Ambolden and-i rromani çhib:

Eu am o familie mare formată din 11 persoane: mama, tata, bunicul, bunica, mătuşa, un unchi, 3 surori, un frate şi eu. Noi locuim în satul Tămaşda, care este situat la 62 de km de oraşul Oradea şi la 25 km de oraşul Salonta.

.....

.....

.....

.....

.....

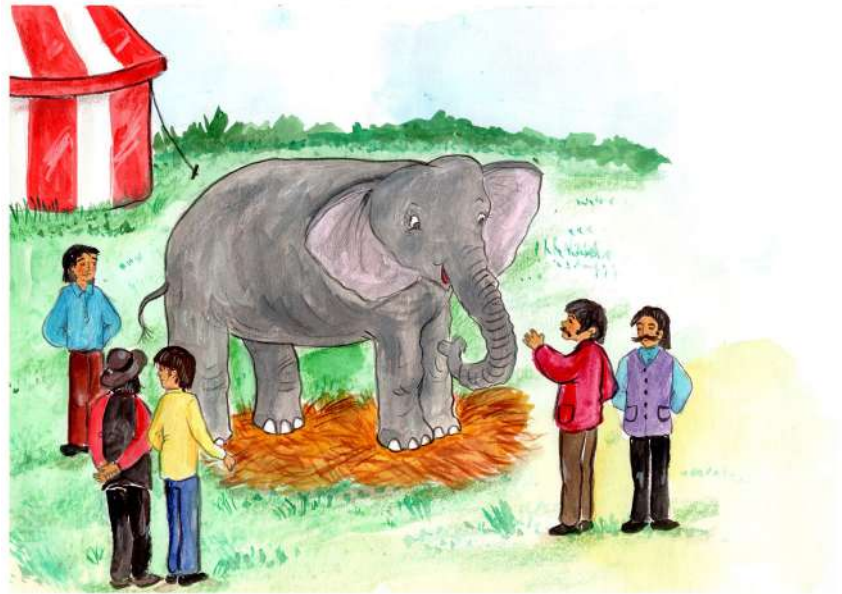
ŞANESAS KAJ...?

- O jekhto lil le rromane gilënça inklisto and-i Rumùnia, ka-o Braşov, and-o berş 2000. O lil sas kerdo kaøar o profèsoro o Geòrge Sarãu thaj dino avri ka-i Editùra „Orientul Latin”.
- Sa kadja, vov kerdãş, and-o berş 2004, jekh kompaktdisko rromane gilënça, gilabade lesøar. O kompaktdisko sas kerdo khethanes la organizaciaça „Parudimos” thaj la Formaciaça „Purane gilã”, s-ol duj andar i Timişoàra.

5. Lil Indiaθar

adaptàcia palal o J. S. Pathania

Gudle rromalen, avile kathe, and-i Ìndia, e rusikane aktòrurã koθar o *butšundo* rromano tãtro „Romen” e Moskvaθar. Me rodem len thaj kerdem lença vakãripen rromanes. Kana šunde ke sem o kòrkorro manuś and-i Ìndia kaj vakãrel rromanes, putarde *pumare* jakha thaj puçhle man *kobor* rromane čhibã si: jekh *vaj* maj but? Thaj me *mothovdem* lenqe kadaja purani indikani paramiçi:

And-jekh dīves, phirenas p-o drom panz kore manuśa, save mangenas *pumaro* manro gavesθar gavesθe. Jekhe gavesθe, von šunde baro *xamipen*, thaj puçhle le gavutnen so si kothe. E gavutne phendine lenqe ke sas astardo jekh elefãnto.

Avenas kothe e phure aj e terne te dikhen les, te azban les le vasteça. Kadava elefãnto sasas laçho, godãver vi amalikano.

Vi le panz kore mangle te azban les, te arakhen so si kodova. Avile paše lesθe thaj o *bareder* koro astardãs les ka-*i ruthuni*, thaj phendãs le averenqe: „Phralalen, o elefãnto si sar jekh baro sap!”. O dujto koro manuś astardãs vi les ka-o kan thaj phendãs ke o elefãnto si sar jekh baro *fan*. O trinto koro, astarindoj les ka-o *pirro*, vakãrdãs ke si sar jekh čaço baro *kilo*. Palal, o štarto koro, bešindoj telal o per le elefantosqo, vakãrdãs ke o elefãnto si sar jekh *ravalò* umblavdo opral.

Ka-o agor, *šundilo* vi o panzto koro. Sar bešelas palal o elefãnto, astarindoj les e porãθar, vov phendãs ke e gavutne phenen le šelesqe ke si o elefãnto.

Pharili bari *čingar* maškar lenθe. *Sarkon* mangelas te ovel „o elefãnto” so falas len kana azbajle les: sap, fan, kilo, ravalò aj šelo!

Eh, mirre phralalen, rromalen! Kadja si vi la rromane čhibãça! Kana „azbas” nùmaj amaro dialèkto vakãrdo amenθar khere, atùnçi na dikhasa ke si amen jekh barvali khethani rromani čhib! N-ašti te mekhas amen te prinzaras nùmaj jekh kotor laθar!

LAVA MAŠKAR LAVA...

gudle - gudle

but śundo - but śundo; but prinzardo

pumare - lenqe

kobor - kozom; keci; sode

vaj - ja; or

mothovdem - phendem; vakărdem

pumaro - lenqo

xamipen - (i) ćingar; skandălo

o bareder - o maj baro

(i) *ruthuni* - ka-o nakh, le duj ćuće thana, andar kaj varekon phurdel

(o) *fan* - evantăjo; (o) balvalălo

pirro - punro; pĭnro

kilo - tĭlo

ravalo – baro gono

śundilo - (a)śundăs pes

pharili - vazdili; kerdăs pes

(i) *ćingar* - xamipen maškar e manuša; skandălo

sarkon - svăko; fiesavo; orkon

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TĚKSTO

1. Ginaven o tĚksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tĚksto gazikanes!
4. Kon avile and-i Īndia thaj sosθar?
5. So arakhle e rusikane aktŃrură?
6. Kaj resle le panz kore manuša thaj so sasas kothe?
7. Kana von gele te azban le elefantos, so phendăs o jekhto koro ke si o elefănto?
8. Tha' o dujto koro manuś?
9. Tha' le aver kore manuša?
10. So kamel te phenel o autŃro andar kadala lava: *Eh, mirre phralalen, rromalen! Kadja si vi la rromane ćhibăća!?*
11. Tume sar patăn?

TE SIKLŃVAS KHETHANES!**O afiśo**

And-o amaro opralutno tĚksto, phenel pes ke le rusikane artĭstură kaθar o rromano tătro „Rromen”, andar i MŃskva, avilenas Indiaθe te sikaven jekh artistikani reprezentăcia.

K-aĭti te aven e manuša te dikhen o artistikano sikavipen le artisturenqo, kerdăs pes jekh afiśo.

And-jekh kasavo afiśo trebal te sikavel pes:

- **kon** del i reprezentăcia

- **kaj** si o than kaj thavdel o spektākulo
- **and-o savo dīves**, i òra kana malavel pes o spektākulo thaj kazom òre inkerela
- savo si o **pokinipen**
- **varesode informàcie andar o progràmo**: kon gilabela, kon bašavela th. a.

O afišo trebal te avel xramosardo na bute lavença thaj te avel but cirdutno, atraktivo. Te avel kolorime and-e verver kolòre.

O butśundo Tătro „Rromen” andar i Rùsia

akharel tumen,

- Spektākulo e rromane muzikažo aj khelipnasžo, kaj avela organizisardo **paraštujne, 07 Oktòbra 2022**, avri, **and-o Centràlo Pàrko** e forosžo, **kaθar i òra 17:00!**
- **O bilèto vaś e baremanuśa si 30 lei. E tiknorre na pokinen!**
- Andar e trine orenžo progràmo:
  - * o telāripen le purane rromenžo andar i Ìndia
  - * jekh rromano biav;
  - * purane rromane gilă aj khelimata.
- Paśal e rusikane bare gilavne aj baśavne, avena vi speciàlo gilavne: o Ansàmblo le Udilasžo o baro baśavno ka-o cambàlo, o Miu, thaj le bare rromane gilavnă i Valentina Mokanu thaj i Elena Pasku.

Ažukeras tumen savorre!

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Xramosaren save si e elemètură kaj trebal te aven and-jekh afišo?

- .....
- .....
- .....
- .....

2. Dikhen o afišo sikavdo maj opre thaj ambolden ka-e telutne mangimata:

- kon del i reprezentàcia: .....
- kaj si o than kaj thavdel o spektàkulo: .....
- and-o savo dīves thaj òra malavel pes o spektàkulo: .....
- kazom òre inkerela o spektàkulo: .....
- savo si o pokinipen: .....
- kon gilabela, kon bašavela: .....

3. Palal o opralutno modèlo, keren vi tume, khethanes, and-i klàsa, jekh afišo, andar kaj te akharen tumare koleguren andar tumari škòla ka-jekh klasaqo spektàkulo!

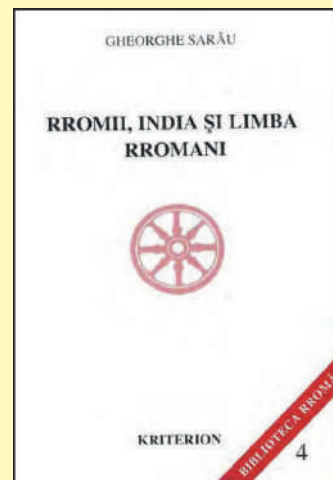

ŽANESAS KAJ...?

- Janardhan Pathania si jekh indiàno, savo siklilàs rromanes thaj si but lačo amal le evroputne rromença. Vov tradàs pesqe amalenqe andar i Evròpa jekh poštaqo lil palal i rromani khethani čhib.

- O Janardhan Pathania xramosardàs kadà: „And-jekh dīves si te putras amare jakha thaj te dikhas so i rromani čhib si jekh. Mirre patīvale rromalen, phralalen! And-i mirri godī, i rromani čhib si puraneder e terne čhibēnθar e Indiaqere. Ma te šunas le xoxavne manušen, kaj vakären ke i rromani čhib si jekh čhib čorenqi. Čáčipnasθe, i rromani čhib si jekh but patīvali, purani, barvali, zorali thaj precizo čhib. And-o agor ka phenav tumenqe ke o rrom prinzarel pes palal i čhib lesqi; nane čhib prinzardi palal rrom. Kodolesqe, ma bistren la! Kon bistrel la – bistrel pes pes!”.

- Žanen ke, butvar, varesave roma vakären so nùmaj penqo dialèkto, kaj si vakàrdino lenθar khere, si i čáčutni rromani čhib! Na-i kadja. Sar tume dikhle anglal, kana sarkon zeno „azbal” nùmaj pesqo dialèkto, atùnçi phenela sar le panz kore manuša. Nùmaj jekh kotor e čáčipnasqo prinzarella! I rromani čhib si jekh, thaj savorre rromane dialèkturà si lače riga, kotora andar amari rromani khethani čhib!

REKAPITULĀCIA

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogrāme:

- p-o .....
- p-i .....
- p-e .....
- k-jekh .....
- p-jekh .....
- and-jekh .....

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramenča: *k-ašti* thaj *and-jekh!*

- .....
- .....

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrurā jekhe školutne lilesqe!

- o tìtulo: .....
- e autòrurā .....

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonìmurā) vaś e avutne alava:

• del dùma	• misal .....
• gālbeno	• xatāripen .....
• zàlaga	• dar .....

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonìmurā) vaś e avutne alava:

• sastipen	• lel .....
• barvalo	• kathe .....
• baro	• melalo .....

6. Keren po jekh propozìcia and-e save o alav „devel” te avel les verver sènso!

- .....
- .....

7. Xramosaren grafemenča e avutne ginavnā:

• 2 -	• 11 - .....
• 4 -	• 37 - .....
• 8 -	• 59 - .....

EVALUÀCIA

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

- and-o .....
- and-i .....
- and-e .....
- k-o .....
- k-i .....
- k-e .....

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramença: *n-ašti* thaj *d-ašti!*

- .....
- .....

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură tumare školutne lilesqe!

- o tìtulo: .....
- e autòrură .....

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

• tradel	• misal .....
• žilto	• kìmpo .....
• cìra	• vakărel .....

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonimură) vaś e avutne alava:

• ćorro	• amal .....
• putarel	• avri .....
• opre	• sanărel .....

6. Keren po jekh propozìcia and-e save o alav „len” te avel les verver sènso!

- .....
- .....

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

• 1 -	• 12 - .....
• 5 -	• 26 - .....
• 9 -	• 48 - .....

II. VAKĀRAS, XRAMOSARAŠ... VAKĀRIPNASQE RIGA SIKLŌVAS!

- O vakāripen dujenθe
- Andar o folklōro le čhavorrenqo
- So rimol o vakāripen?
- I reklāma
- E ideenqo plāno
- Le deš zorale mangimata le Devlesqe
- I navni/ o substantivo
- Te palemdikhas o artikulo!
- Te palemdikhas i sarnavni/ o pronòmbro!
- Aver fòrme le zenutne sarnavnānge
- Aver sarnavnā
- O adžektivo/ i pašnavni
- Kaj bešel o adžektivo?
- Sar zan khethanes e pašnavnā thaj le substantivurā?
- O vèrbo. O gin thaj o zeno
- O vaxt e verbosqo

1. Phen tu manqe, čhavorro!

palal o Lèksa Manus

– Phen tu manqe, čhavorro,
Kon *zivel and-vešorro*?

– O ričhinorro bange pirrença,
O ruvorro bare dandença,
Thaj o tikno šošojorro,
And-o tato *poštinnorro*.

– Tha' kon si *odoja* so xutel
An-pendexlin pes čhudel?

– I *lolanzi* othe xuräl,
Te perel voj či daral.

– *Tha' kon "kuku – kuku" phenel?*

– Si o kùko, so e berša ginel,
Vov kamel šel berša te pheres
Thaj but, but phuro te zives!

– *Kon si and-i phuv*
Tal' kaštorro?

– E kiră. *Von vazden*
o kher *penqo*.

– Tha' kon, kadjal, źu- źu keren?
– E *birovlă*, avdĭn kiden.

And-o veš si vi but aver,
Kon len prinžarel – si godăver!

LAVA MAŠKAR LAVA...

zivel - zivisarel; trail, traisarel

and - and-o; and-i; and-e

poštinnorro - postinnorro

odoja - kodoja

an - anda

(i) pendexlin - o rukh kaj kerel
pendexa

(i) lolanzi - *(i)* pendexali; *(i)* pendexni

(e) kiră - *(e)* tiră

penqo - lenqo

(e) birovlă - *(e)* beruja, *(e)* bĭrlă

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden i poezia gazikanes!
4. Kon ziven and-o vešorro?
5. Thaj and-i pendexlin kon xutel?
6. Sar kerel o kùko, so ginel vov thaj so kamel vov amenqe?
7. Kon sine telal o kaštorro?
8. Kon keren avdìn?
9. And-o veš si pànda vi aver zivutre, ćiriklă, insėkte? Save si?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!**1. O vakāripen dujenθe**

And-i poezia „Phen tu manqe, ćhavorro!”, tume dikhle ke ka-o vakāripen, lien rig duj zene: jekh **vakārno** thaj jekh **šuno** (šunitro vaj šunitòri – sar phenel pes). Von nivar na vakāren an-sajekh vrăma. Kana jekh vakārel, o aver šunel. Kadja si te keras vi ame kana das duma varekaça, kana vakāras dujenθe!

Kana keras jekh vakāripen dujenθe, si te aven and-o amaro dikhipen kadala trebaimata:

- **Te vakāras jekh palal avresθe, na s-ol duj and-sajekh vrăma!** Trebal te aźukeras zi kana amaro maškarvakārno del agor so kamel te phenel amenqe. Te na aćhavas les!
- **Te rodas te das but informàcie andar so vakāras,** tha' ćira lavença! Te na tasavas le kodoles, kaj šunel amen!
- **Te adaptisaras amaro vakāripen palal amaro maškarvakārno,** te alosaras le trebutne lava k-ašti te avas xatārde.
- **Te na vakāras zorale vakeça,** kana o manuš šunel laćhes! Te na vakāras zungale lavença!
- **Te phiravas amen šukar thaj te na kušas!**
- **Te na avas xolăme** vaj te sikavas ke ame sam xolăme!

2. Andar o folklòro le ćhavorrenqo**Sa mança!**

La źambaça,	tuça,	Mança phir!
Laça xasa.	mança:	Mança xasa,
Le sapeça,	Xasa amen	Mança pesa,
Leça pesa.	Le benqeça.	le ćhaveça,
Laça,	Le sapeça!	na le sapeça!
leça,	Jekh, duj, trin,	Jekh, duj, trin,

1. Phen tu mançe, çavorro!

Leça phir!
Leça xasa,

Leça pesa,
*na le çhaveça!

Jekh, duj, trin, Mança
phir!

(andar o lil *Te sityovas romanes!*, palal o *Karsai Ervin thaj o Rostás – Farkas György*)

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Siklöven jekh – duj stròfe andar i poezia *Phen tu mançe, çavorro!*
2. Kon xramosardàs kadaja poezia? Roden maj but informàcie palal kadava poèto p-o internèto vaj and-e aver lila. Drabar vi e informàcie dine k-o „Žanenas kaj...?”.
3. Xramosaren, khere, i poezia *Sa mança!* Te çajlile tumen kadaja poezia, siklöven la!
4. Save si e zene save lien rig k-jekh dialògo/ dujenqo vakàripen?
  - .....
5. Keren jekh dialògo tumare kolegoça palal jekh andar e avutne tème/ subijèkturà:
  - k-i škòla
  - k-e kinimata
  - and-i ekskùrsia
  - k-o dòktoro
  - and-o aeropòrto
  - k-o khelipen
6. Xramosaren 5 trebaimata save kampil te dikhas len kana keras jekh vakàripen!
  - .....
  - .....
  - .....
  - .....
  - .....
7. Roden panž tèksturà save vakàren palal e çhavenqo folkòro! Xramosaren lenqo titulo, o autòro thaj o lil kaj tume arakhle len:

O título	O autòro	O lil

ŽANESAS KAJ...?

- *Lèksa Manus – Belugin* sas jekh poèto andar i Letònia, savo xramosardàs and-i rromani çhib? Vov si biando and-o berš 1942 k-i Riga thaj mulàs and-o berš 1997.
- O çáço anav e *Lèksa Manus – Belugin-esqo* si *Alexander Dmitrievich Belugin*.
- Pesqi rromni, i *Nàdia Belùgina*, si siklärni rromane çhibàqi thaj jekh rromani kulturàlo aktivista ka-i Mòskova?

2. Sar o šošoj mudardās le ruves?

Sasas jekh baro veš thaj andre, lesṯe, živenas *sarsave živut্রে*: čiriklā, šošoja, grasta, guruva, xera, resutnā, *divio* buznā, vešesqe bašne thaj but aver. Nakhenas von but lačhes, sar amala.

And-jekh dīves maškar e dīvesa, avilo an-kodova veš jekh baro ruv aj zoralo thaj kerdās pes o thagar le vešesqo. Sarkone dīvesesṯe, trebulas te avel lesṯe jekh *zoj* jekhe familiaṯar thaj o ruv xalas les. Sig, savorre familie *ruje* ke o ruv xalās lenqe *ja* jekhe phrales, ja jekhe phenā, ja e dades, ja e daja.

And-jekh dīves, jekh phuro šošoj mothovdās le averenqe:

– Texàra, me ka mudarav le ruves. Te mukhen man te žav te xal man o ruv!

Savorre aver dikhle les poravde jakhenča. *Dilisajlo akava!?*

Tha' vov gelo te sovel.

O dujto dīves, vov na gelo sig ka-o ruv. Ažukerdās sa o baro dīves ži kana *rātilās* thaj telārdās ka-o ruv.

O ruv ažukerdāsas les o *sasto* dīves, bokhalo thaj *xolāme*:

– Sar?! Tu aves avdīves? Vi tikno san, vi ka-o *rātōpen* aves? Sar *ka čajlōvav* man?

– Ma kuš! - mothovdās o šošoj. Žanavas so me sem tikno thaj *kodolesqe* avilām panž amala. Tha', p-o drom, astardās amen jekh aver ruv thaj xalās me amalen. Thaj me našlem te mothovav tuqe.

So *xolisajlo* o ruv! *Vikindās*:

– Sar? Jekh aver ruv? Kadaja phuv si mirri! Me sem o *xulaj*! Sar te avel aver ruv manṯe thaj te xal *mo* manro?

– Te manges – phendās o šošoj – šaj te sikavav tuqe kaj si o ruv.

O šošoj ingerdās le ruves ži k-i jekh purani *xaning* thaj phendās lesqe:

– Dikh so *daralo* si o aver ruv! Garavdās pes kadala *xarāṯe*.

O ruv *čhivdās pesqo* šero and-i xaning thaj, and-i *dud* e čhonesqi, dikhel pesqe pesqo muj p-o pani. Sar vov zanelas ke si jekh aver ruv, o *biamal*, vov vikindās xolāča. Andar i xaning *irisajlo* pesqo *vak*. O ruv xolisajlo vi maj but thaj čhivdās pes and-i xaning. Pelās thaj *tasavdilo*.

Akana, palem, e vešesqe živut্রে živen but lačhes, sar amala.

(*I adaptàcia thaj o amboldipen sas kerdine kaṯar o Marcel Courthiade, palal jekh paramiçi andar o indikano purano lil „Panž Tantra”*)

LAVA MAŞKAR LAVA...

sarsave - ververutne; bute čhandenθar, bute tipurenθar; verver zoja, verver fălură

zivutre - žigănie; animălură

divio - veşesqo, na kherutno

zoi - tîpo; fălo, mòdo; čhand

ruje - runõnde, rovlărde pen

ja - vaj; or

dilisajlo - dilisajlăs; reslăs dilo; kerdăs pes dilo

akava - kadava

rătîlăs - rătîli, kerdăs pes răt; mekhlăs pes i răt

sasto - **1.** întrègo; sa. **2.** kaj/ savo na-i nasvalo

xolăme - xolăriko

rătõpen - kana rătõl, kana rătărel pes

čajlõvav - avav čajlo

kodolesqe - andar kodoja ke, andar kodova ke

xolisajlo - avilo xolăme

vikindăs - vicindăs, icindăs; akhardăs bare mujeça/ vakeça; čingardăs

xulaj - o maj baro jekhe thanesqo, jekhe kheresqo th. a

mo – mirro; murro, munro, mînro; morro

xaning - xaing; (o) punàri, bunàri

daralo - darutno, daramno; traşalo

xarăθe - and-i xar

čhivdăs - tho(v)dăs andre

pesqo - lesqo

(i) *dud* - (o) dud; (i) odud; (o) odud

(o) *biamal* - (o) duşmàno

irisajlo - irinisardăs pes; amboldăs pes

vak - kodo so şunel pes, kana varekon

vakărel, başel th.a.; (o) glàso; (o)

krîlo; (o) sèsi

tasavdilo - tasavdilăs, tasavdăs pes

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

4. Save zivutre zivenas and-o veş?

5. Kon kerdăs pes o thagar e veşesqo?

6. Kas vov xalas svàko dîves?

7. So phendăs, and-jekh dîves, o phuro šoşoj?

8. So vov kerdăs o dujto dîves?

9. O ruv so kerelas and-o kodova dîves?

10. Kana reslo, râte, o phuro šoşoj ka-o bokhalo ruv, so phendăs o ruv lesqe?

11. So phendăs o phuro šoşoj so sas p-o drom?

12. Sar xutilo o ruv, kana şundăs so phendăs lesqe o šoşoj?

13. Sar xoxavdăs o šoşoj le ruves?

14. Sar mulo o ruv?

15. E veşesqe zivutre sar ziven akana?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. So rimol o vakāripen?

Kana duj zene vakāren, šaj te inklōn varesave ačhavnā and-o vakāripen, save pharāren o tradipen vaj o liipen le mesažosqo:

- Te šunen pen trujal amenθe aver zorale vaka, xamipen vaj baša.
- Te thon pen and-o vakāripen vi aver zene, bi te avenas akharde te lien rig kaj amaro vakāripen. And-e kasave situācie, si te avas but, but kovle lenča, te keras len te xatāren ke si amaro vakāripen, ke vi lenča vakārasa avervar!
- Jekh andar le duj zene avel xolāriko, n-ašti te ažukerel amen zi kana agordas thaj aver. Vi and-e kasave situācie, trebal te rodas i maj lači stratègia, sar te na ačhavas o vakāripen! Šaj te phenas ka-o agor – kana n- ašti te xatāras amen – kadala lava: „Mišto! Haj te mekhas akana o vakāripen thaj te maj vakāras vi aver var palal kadale butānθe!”.

2. I reklāma

E manuša, kana kamen te bikinen vareso vaj te anen and-o dikhipen le averenqo jekh butī kerdi lenθar, keren ververutne tèksturā, andar savenθe kamen te astaren o dikhipen le manušenqo.

Dikhen maj tele sar šaj te avel jekh kasavo tèksto la reklamaqo:

- *Kamen te prinzaren le maj lače rromane gilavnen thaj gilavnān? Le maj prinzarde bašavnen rromane muzikaqe?*
- *Atùnc, kinen amaro kompaktdisko Purane rromane gilā, nùmaj 45-e lejenča*
- *Arakhen amen ka-e imelojsqi adrèsa ..... thaj ka-o telefòno.....*
- *Troman te roden amen!*
- *Ame sam le maj lače!*
- *O kher e rromane muzikaqo!*

3. E ideenqo plāno

Aberš, ame dikhlām ke, maj anglal te astaras amen te keras jekh xramosaripen, trebal te alosaras amare godā, amare idèe.

Kadala idèe si te aven ulavde/ čhutine and-e trin riga, save te učharen le trin bare kotora le tekstosqo:

2. Sar o šošoj mudardäs le ruves?

- **I anglutni rig:** *o giravipen, o andreandipen.* Kathe, sikavas o kontèksto, alosaras amare personàžurä (e zene save lien rig ka-i àkcia, e aktorä, e khelne thaj aver).
- **O ander e tekstosqo:** *o thavdipen e akciaqo.* Kathe prezentisaras sar thavdel i àkcia thaj sa so si phandlo laθar.
- **I agorutni rig:** *o agoripen (o klidäripen).* Kathe, ka-o agor e xramosaripnasqo, si te das i klidin, te sikavas i moräla, o xatäripen, so ame kamas te tradas sar mesäžo thaj aver.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Keren vi tume, khethanes, klasaθe, verver rekläme thaj analizisaren len!

2. Keren jekh rolosqo khelipen, kana jekh tumenθar, jekh bikinitòri, kerel tumenqe jekh ofërta, sikavindoj tumenqe pesqi rekläma! Zumaven te keren le bikinitores, te bikinel tumenqe ka-o paš andar e mangle love lesθar!

3. Keren jekh xramosardo mothovipen palal jekh ideenqo pläno! Maj anglal, si te ulaven tumen and-e trin grupe. Sväko grùpa trebal te kerel pesqo xramosardo mothovipen! Alosaren tumenqe jekhe siklövnes tumenθar, savo te sikavel tumari kompozicia!

ŽANESAS KAJ...?

- O Internacionälo Dives le Rromenqo si p-o 8 Aprilo. Kadava dives sas alosardo k-o jekhto Rromano Internacionälo Kongrèso, ka-i Lòndra, and-o berš 1971.
- Ka-o jekhto Rromano Internacionälo Kongrèso sas adoptisarde o rromano himno thaj o rromano flägo.

Foto: <http://www.romatimes.news>

3. Dadea, amarea!

Dadea, amarea!
 Savo san and-*e devela*,
 Te *ovel sumnal* Tiro anav,
 Te avel Tiro *thagaripen*,
 Te kerel pes Tiro kamipen,
 Sar an-devela, kadja vi p-i phuv,
 Amaro *svakodīvesutno* manro
 De les amenqe avdīves
 Thaj khos amenqe amare bezexa
 Sar vi ame khosas le amare *bezexalenqe*
 Thaj ma *ingār* amen and-o zumavipen
 Thaj *xastra* amen *le nasulesθar*. Amin.

(*amboldipen kerdo kaθar o Geōrge Sarāu*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

(o) *devel*, (e) *devela* - (o) çeros, (e) çerură
sumnal - somnal; svūnto
thagaripen - thagarimos; împărăcia
svakodīvesutno - andar svàko/ orso dīves

bezexalenqe - kodolenqe, save kerde bezex
ingār - inger!; phirav!
xastra - skāpissar!, izbāvisar!, žutissar!
le nasulesθar - kaθar jekh nasul zeno; kodolesθar, savo kerel nasulimata

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o devlikano mangipen!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o devlikano mangipen gazikanes!
4. Siklōven kadava devlikano mangipen!
5. Tume prinzaren jekh aver kasavo mangipen! Savo? Vakāren les!
6. O Baro Devel del amen vast kana ame mangas Lesθar vareso?
8. Tume zan ka-i khangeri?
9. Ginaven thaj sikōven le deś zorale mangimata le Devlesqe, sikavde, kathe, maj tele!
10. Sar tume xatāren len?

3. Dadea, amarea!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. Le deš zorale mangimata le Devlesqe

1. Me sem tiro Devel, te na avel tut aver devela avrāl Manθe! 2. Te na keres tuqe muj čhindo vaj ni aver muj palal e butā save si opre and-e devela vaj tele, p-i phuv, vaj and-e panā, kaj si maj tele sar si i phuv! Te na des koč anglal lenθe thaj te na oves lenqo ròbo, andar kodoja ke Me, o Devel, o tiro Devel, Me sem jekh Devel savo but čajlōl Man tuθar thaj na čajlōl Man kana tu des pařiv kadalenqe! 3. Te na melāres e Devlesqo Anav! 4. Te na bistres e bibutāqo dīves, si te somnalāres les! Te keres butī šov dīvesa aj te keres tiri butī. Thaj o eftato dīves, kaj si e bibutāqo dīves, si le Devlesqo, tire Devlesqe, ma ker nič jekh butī and-e bibutāqo dīves, nič tu, nič tiro tikno, nič tiri tikni, nič tiro ròbo, nič tiri ròba, nič tiro zivutro, nič o avrutno savo si avilo and-o tiro kher!	5. De pařiv tire dades vi tire daja, k-ašti te zives but dīvesa and-o Them, kaj o Devel, tiro Devel, del les tuqe! 6. Te na mudares! 7. Te na phires banges! 8. Te na čores! 9. Te na vakāres banges mamuj tire pašutnesθe! 10. Te na kames varekasθar nič pesqo kher, nič pesqe zuvlā, nič pesqe robos, nič pesqe roba, nič pesqe guruves, nič pesqe xeres, nič jekh aver butī, kaj si varekasqi!

2. I navni (vaj o substantivo)

A. O ling le substantivurenqo

Zi akana, ame siklilām ke le **substantivurā** vaj **le navnā** d-ašti te aven:

- **muršikane substantivurā**, sar si: *amal, butārno, čácipen, grast, kašt, kher, lil, manuš, murš, phral, raj, siklōvno, siklārno, sikavno, veš, vurdon* thaj aver.
- **zuvlikane substantivurā**, sar si: *baj, butī, buzni, bibi, bori, čhaj / čhej, daj / dej, dori, godī, piri, phen, rakli, thagarni, zor* thaj aver.

B. O fālo le substantivurenqo

a) Andar le eksèmplurā dine maj opre ame ulavas:

- **khethane substantivurā**. Savorre substantivurā sikavde maj opre. Von xramosaren pen sa vrājma tikne grafemenča!
- **ververutne substantivurā**, sar si: *I Luludī, O Stadiàn, O Fabiàn, O Bukurèšti* thaj aver. Von xramosaren pen sa vrājma bare grafemenča!

b) E muršikane substantivurā thaj e zuvlikane substantivurā šaj te aven:

- **živdisarde**, kaj len si len dī, sar si kadala: *bibi, bori, buzni, čhavo, daj, grast, kak, manuś, mami, murś, pàpus, phen, raj, raklo, raśaj, rikono, ruv, rrom, sap, šośoj, thagar, zeno* thaj aver.
- **biživdisarde**, kaj len na-i len dī, sar si kadala: *baj, balani, diz, drom, fòros, xaben, jag, jakh, kher, lil, lon, manro, mol, muj, pani, phus, rovli, rukh, sulum, suv, śax, škòla, tover, veś, vurdon* thaj aver.

C. O gin le substantivurenqo

And-e tèksturā nakhavde ži akana, ame diklām ke ekzistisaren duj gina:

- **o jekhipen**, kana si nūmaj jekh butī, jekh zeno vaj aver: *birovli, čar, dad, dudum, duruvli, gav, guruv, iv, ivend, milaj, lil, moxton, phus, sulum, suv, tharr, thuv, zamutro* thaj aver.
- **o butipen**, kana si maj but butā, zene thaj aver: *birovlā, čarā, dada, duduma, duruvlā, gava, guruva, iva, ivenda, milaja, lila, moxtona, phusa, suluma, suva, tharra, thuva, zamutre* thaj aver.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Siklōven o devlikano mangipen „Dadea, amarea!”! Phenen savi rig andar kadava mangipen plačal tumen maj but! Sosθar?

2. Siklōven *Le deś zorale mangimata le Devlesqe! Save zorale mangimata plačal tumen maj but? Sosθar?*

3. Xramosaren po panž substantivurā save anavāren:

- *živutre* .....
- *butā* .....
- *e naturānqe fenomènurā* .....

4. Den pen e avutne navnā/ substantivurā:

ruv, šośoj, buzni, Devel, čirikli, xer, resutni, dīves, veś, thagar, familia, Ina, phral, phen, dad, daj, phuro, texàra, jakh, Europa, amalni, drom, manro, xaning, phuri, Arad, xar, dud, čhon, pani, vak, Adrian.

a) *Xulaven e substantivurā and-e duj grupe, palal o gèndero:*

muršikane substantivurā	zuvlikane substantivurā
<i>ruv</i>	<i>buzni</i>

b) Nakhen e substantivură k-o butipen palal o modèlo: *ruv - ruva, buzni - buzună*.

muršikane substantivură	zuvlikane substantivură
<i>ruv-ruva</i>	<i>buzni-buzună</i>

c) Xulaven e substantivură and-e duj grupe palal o zivdisaripen/ o bizivdisaripen:

zivdisarde substantivură	bizivdisarde substantivură
<i>ruv</i>	<i>dives</i>

d) Xulaven e substantivură and-e duj grupe palal o éhand:

- **khethane substantivură:** *ruv*, ...
- **ververutne substantivură:** *Devel*, ...

3ANESAS KAJ...?

Prinzares save si le trebutne kerimata vaš o trùpo?

1. Te des te xal le bokhalesqe!
2. Te des te piel le trušalesqe!
3. Te des gada le nangesqe!
4. Te lies tire kheresøe le avres!
5. Te rodes le kodoles andar o phandlipen!
6. Te proxosares le mules!

Prinzares save si le trebutne kerimata vaš o dĩ?

1. Te lačhares le kodoles kaj kerel doš!
2. Te siklăres *le biprinzarales!*
3. Te des *lačho lav* le kodolesqe kaj *dujarel pes!*
4. Te rugisaras amen vaš amaro pašutno!
5. Te aves pašal le bilošale manuša!
6. Te nakhes le ažukăripnaça o uštavipen thaj *te zorăres* le averen te aven len *ruvdimos* kana sine uštavde!
7. Te jertisares le kodolen, save kerde amenqe doša!

4. O ričhinorro Vini 3al k-o šošoj

palal o lil le A.A. Milnesqo

O ričhinorro Vini phirelas lošalo, dikhindoj so keren e aver. Resel and-jekh than po ćikalo, kaj sasas jekh xiv. Vov phendās pesθe: „Aha, me na zanav khanć! Dikh, i xiv si šošoj, o šošoj si amal, thaj amal si xabe...” Thaj ćhivdās pesqo šero and-i xiv aj akhardās:

– Si varekon khere?

Šundās vareso sar „frrr-frr” andral, e xivāθar, thaj palem... aćhipen.

– Me phendem kadja: „Si varekon khere?” – akhardās palem o Vini zorale vakeća.

– Na-i *khonik* – šundās pes jekh vak. Thaj palem: „Nana-i trebutnes te vakāres odobor zorale vakeća! Šundem but šukar vi anglutni var!”

– Sar *akaja*? Na-i *nikon* andre?

– Na-i!

O richinorro Vini inkaldās *po* šero andar i xiv thaj dias pesqe *cira* godī:

– Trebal te ovel varekon andre, ke varekon phendās „na-i khonik!”!

Thaj ćhivdās palem po šero and-i xiv thaj phendās:

– O, *morre* šošojana! Na san tu?

– Na, *morre* - phendās o šošoj – kadaja var avere vakeća.

– Tha’ *nana-i* o vak le šošojesqo?

– Na patāv – phendās o šošoj. Na trebal te ovel...

– Oh! – phendās o Vini.

Palem, o Vini *inkaldā* po šero, dias pesqe godī thaj ćhivdās les palem, pućhindo:

– D-ašti te mothoves manqe kaj si o šošoj?

– Gelo te dikhel pe amales, le ričhinorres, savo si but laćho amal lesqo.

– Tha’ me sem kodova! – vakārdās o Vini, poravindoj pe jakha...

– Savo „me”?

– O ričhinorro Vini!

– Ćaćes? – pućhlās o šošoj thaj poravdās vi vov pe jakha.

– Ćaćes, ćaćes, *morre*!

– Atunći, av andre! – phendās o šošoj...

(O amboldipen sas kerdo kaθar o Marcel Courthiade)

LAVA MAŞKAR LAVA...

khonik – nikon
akaja – kadaja
nikon – khonik
po – pesqo

cira – zàla(ga), xanci,
 ćima
morre - mirre
nana-i – na-i

inkaldă – inkalavdă,
 ankalavdă(s),
 ankaldă(s)

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tøksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tøksto gazikanes!
4. Kaj reslo o ričhinorro Vini?
5. Sar pućhlăs o ričhinorro Vini, kana ćhivdăs pesqo šero and-i xiv?
6. So şundăs pes andral?
7. Phenen sar von dine duma?
8. Prinzarde pen von palal o pućhipen:
D-aşti te mothoves manqe kaj si o şoşoj?
9. Sar akhardăs o ričhinorro Vini le şoşojes?
10. Sosθar von phiravde pen kadja?
Sasas len dar/ traş?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!**1. Te palemdikhas o artikulo!**

- Anglal le *murşikane substantivură* beşel o artikulo **o**: *o grast, o kak, o kher, o rrom, o vurdon* thaj aver.
- Anglal le *zuvlikane substantivură* beşel o artikulo **i**: *i ćhaj / i ćhej, i thagarni, i daj / i dej, i phen, i rakli, i buzni, i bibi, i baj, i bori, i piri* thaj aver.

2. Te palemdikhas i sarnavni/ o pronòmbro!

E zenutne sarnavnă siklile zi akana si: *me, tu, vov, voj, ame, tume, von.*

O jekhipen				O Butipen		
me	tu	vov	voj	ame	tume	von
I	II	III	III	I	II	III
		i murşikani fòrma	i zuvlikani fòrma			

Maj opre dikhas e zenutne sarnavnă. Palal o zeno thaj palal o gin, von ulaven pen kadja:

O jekhipen

I: O jekhto zeno: me

II: O dujto zeno: tu

III: O trinto zeno: vov, voj

O butipen

I: O jekhto zeno: ame

II: O dujto zeno: tume

III: O trinto zeno: von

Dikhas ke ka-o trinto zeno si duj fõrme:

vov

i muršikani fõrma

Vov si siklõvno.

Vov si siklårno.

Vov si sikavno.

Vov si gilavno.

Vov si rašaj.

voj

i zuvlikani fõrma

Voj si siklõvni.

Voj si siklårni.

Voj si sikavni.

Voj si gilavni.

Voj si rašajni.

3. Aver fõrme le zenutne sarnavnånqe

Le zenutne sarnavnå si len vi aver forme:

O jekhipen					O butipen		
Pučhipen	I	II	III murš. fõrma	III zuvl. fõrma	I	II	III
Kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kas?	man	tut	les	la, lan	amen	tumen	len
Kasqo?	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
Kasqi?	mirri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
Kasqe?	mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Kasqe?	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Kasθe?	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
Kasθar?	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
Kaça	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença

4. Aver sarnavnå

And-i rromani čhib si vi aver sarnavnå, na nũmaj zenutne sarnavnå. Sar tume dikhle and-o amaro tẽksto, ame maladilåm vi aver sarnavnå: *khonik* = *khonik*, *akaja* = *kadaja*, *po* = *pesqo*, *morre* = *mirre*. Palal kadalenθe, ame siklõvasa la vrjamaça!

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Thoven anglal kadala substantivurå o trebutno artikulo, **o** vaj **i**:

( ) amal, ( ) amalni, ( ) barr, ( ) bar, ( ) baj, ( ) bibi, ( ) bori, ( ) buzni, ( ) buzno, ( ) čhaj, ( ) čar, ( ) daj, ( ) dori, ( ) drom, ( ) gad, ( ) grast, ( ) kak, ( ) kašt, ( ) manro, ( ) moxton, ( ) piri, ( ) phral, ( ) phen, ( ) rakli, ( ) rikono, ( ) rukh, ( ) rrom, ( ) šax, ( ) šošoj, ( ) taloj, ( ) thagarni, ( ) udar, ( ) vurdon!

4. O ričhinorro Vini žal k-o šoşoj

2. Ambolden and-i rromani čhib e avutne sintàgme:

tatāl meu	bunicul nostru	al lui .....
mama mea	şcoala noastră	a lui .....
frații mei	câinii noştri	ai lui .....
surorile mele	casele noastre	ale lui .....

3. Keren po jekh propozícia and-i savi te utilizisaren:

- i zenutni sarnavni „me” .....
- i zenutni sarnavni „man” .....
- i zenutni sarnavni „mirro” .....
- i zenutni sarnavni „manqe” .....

4. Xramosaren and-o dino tabèlo e lačhe fòrme e zenutne pronombrosqe!

Pučhipen	Jekhipen				Butipen		
	O zeno				O zeno		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?	me	tu				tume	von
Kas?	man	tut					
Kasqo?	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
Kasqe?	manqe	tuqe					
Kasqe?	manqe	tuqe					
Kasθar?	manθar						
Kaça?	mança						

ŞANESAS KAJ...?

- O dujto maşkarthemutno / internacionàlo rromano kongrèso sas kerdo ka-i Genèva, and-o berş 1978? Dikh tele vi le rromane aktoreş, le Yules le Brīneresqo!

- Atùnć sas alosardo prezidènto o rromano hirùrgo Jan Cibula, andar i Şvejcària?

5. O phuro Krācūno

palal o Kostikā Bācālan

O Krācūno, o phuro,
 Kaj *vestil* le Kristoso'
 Te-ēl amenqe barvalo:
 Urdonenča,
 Bute grastenča,
 Benzinača
 Thaj molāča.
 P-i sinia lačhimata,
 Le cīgnenqe – guglimata.
 Te-ēl amenqe *mangro* guglo
 Thaj *paj gesesqo* užo!
 Gi lačo ka' sã-l rroma,
 Le ternenqe ka-*i skoàla*,
 Lil, godī aj xaraimos len',
 le čhaven', te das but ame!
Sastimača! Prāznicurā baxtale!

LAVA MAŠKAR LAVA...

vestil – nevārel, anel nevimata
mangro – marro, manro, madro
(o) paj – (o) pani
gesesqo – dēsēsqo

(o) gi – (o) dī, (o) odī, (o) vodī
(i) skoàla - škòla
sastimača - sastipnača
prāznicurā – baređivesa

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven i kolinda!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden i kolinda gazikanes!
4. Siklōven kadaja kolinda! Tume zanen vi aver kolinde?
5. Vakāren / gilaben e kolinde siklile aberś!
6. Anglal o Krācūno, p-o 6 decembro, si o barodīves le Svuntone Nikolaesqo. So zanen tume palal o Svunto Nikolàe?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O adžektivo/ i pašnavni

Tume siklile ži akana ke lava sar *lačo*, *manušesqo*, *manušesqi*, *lači*, *konkrèt*, *čačo*, *šukar* si **adžektivură** (**pašnavnă**). Sa kadja, tume prinzaren ke von sikaven sar si vareso vaj sar si varekon, sar si jekh buti vaj jekh zeno.

2. Kaj bešel o adžektivo?

Po butvar, vov bešel anglal e substantivură:

<i>lačo</i> drom	e <i>manušesqo</i> vast
<i>lači</i> daj	e <i>manušesqi</i> phov
<i>lače</i> droma	e <i>manušesqe</i> vasta
<i>lače</i> daja	e <i>manušesqe</i> phova
<i>šukar</i> čhavo	<i>tang</i> drom
<i>šukar</i> čhaj	<i>tang</i> baj
<i>šukar</i> čhave	<i>tang</i> droma
<i>šukar</i> čhaja	<i>tang</i> baja

Varekana, na butvar, d-ašti te arakhas *pašnavnă* save bešen palal o substantivo, sar si and-o dialèkto vakărdino kaθar le kăldărără (kăkavără): drom *lačo*, čhavo *šukar*, o vast le *manušesqo* thaj aver.

3. Sar zan khethanes e pašnavnă thaj le substantivură?

Sar tume dikhle maj opre, o ling e substantivosqo si sajekh le lingeça jekhe pašnavnăqo. Sa kadja, vi o gin jekhe substantivosqo si sajekh le gineça jekhe pašnavnăqo:

zoralo manuś - *murśikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

zoral daj - *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

zorale manuśa - *murśikano ling*, ka-o gin *butipen*

zorale daja - *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

Avere lavença, d-ašti te paruvav len kadja:

o ling	o gin	
	o jekhipen	o butipen
o murśikano ling	<i>zoralo</i> manuś	<i>zorale</i> manuśa
o zuvlikano ling	<i>zoral</i> daj	<i>zorale</i> daja

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Thon po jekh adžektivo pašal o substantivo:

.....manro	.....bibi	.....rašaj	.....šošoj
.....ruv	..... murś	..... zamutro	..... khangeri
.....pani	.....resutni	..... rajni	..... klidin
.....rukh	.....phuv	.....thagarorro	.....vurdon

2. Thon ka-o gin jekhipen vaj ka-o gin butipen, ka-o o murśikano ling vaj ka-o o zuvlikano ling, kadala adžektivură thaj substantivură, palal o dino modêlo: *kovlo manro, loli luludĭ, lolo gad, parni guruvni, kalo grast, ťukar bori, ťukar zamutro, ućo veś, phuvăqi piri, e thagaresqo raklo, e thagaresqi rakli, sano thav, baro lil, kali phuv, zoralo sap.*

o zuvlikano ling		o murśikano ling	
o jekhipen	o butipen	o jekhipen	o butipen
		kovlo manro	kovle manre

3. *Keren po jekh propozicia and-i savi te utilizisaren:*

- o adžektivo „tikno” .....
- o adžektivo „tikne” .....
- o adžektivo „tikni” .....
- o adžektivo „tikne” .....

ŽANESAS KAJ...?

Ivende, maśkar e rroma si tradine aj mothovdine ťukar phenimata, sar si:

- Kon si dur - O Devel te anel les paśe!
- Kon si nasvalo - O Devel te sastărel les!
- Kon si phandlino - O Devel te mestărel les!
- Kon si bićhavenqo - O Devel te del les' ćhaven!
- Kon si bilaćho - O Devel te del les' godĭ aj patĭv!
- Aj savorrenqe te anel len' jekh baxtalo Nevo Berś, bakrănća thaj bakrićhenća, baxt thaj sastipen kozom me bala thaj tumare bala khethanes!

(palal o Marcel Courthiade)

- Baxtăća, sastipnaća, ťukare borėnća, barvale zamutrenća, lole grastenća, zelenone vurdonenća, phanrutne katunenća te resel tut, phrala, vi tire manuśen o Nevo Berś!
- (palal o Lev Cerenkov)

6. O zidàri

palal i rumunikani balàda „O Màjstori Manuìlë”

Sasas jekhvar jekh manuś. Vov baro *màjstori* sasas, aj sasas les biś thaj trin butårne. Dias pes godĭ te kerel jekh khangeri. Line von te vazden i khangeri. *Dĭvesesθe* so vazdenas rāte perelas. Kadja, von *xale kĭno* duj-trin berśa thaj n-aśti te vazden i khangeri. Savorre sasas xolāme.

Jekhvare, den pen te soven thaj dikhle suno, le savorre biś thaj trin zene, ke si te zan paśal o gav, kaj thavdel i len, kaj arakhena jekhă ćoxană – drabarnă thaj te puĉhen laθar so te keren, sar te vazden i khangeri. Voj phendās lenqe:

– Si *te thoven* and-o *barang* jekhe manuśes! Savi e butårnesqi zuvli maj anglal anela xaben, kodola *te ziduin* la!

O *màjstori* o maj baro *brigisajlo* k-e lesqi zuvli sa vrāma avelas xamaĉa maj anglal le savorrenθar thaj rugisajlo ka-o Devel te tradel and-e laqo drom jekhe ruves te *daravel* la zuvlă aj te *del mujal* o xaben.

Avili pesqi zuvli, o ruv daravdās la, thaj voj dias mujal o xaben. *Boldās pes* palpale, ke xaben maj sasas la khere, lias o xaben thaj palem avili. O ruv palem daravel la, palem del pes mujal o xaben, palem...Trinvar andās xaben i zuvli, tha' vi akana voj aresli maj anglal. Atùnć laqo murś n-as les so te kerel thaj *ĉhutās* la and-o *barang* thaj phendās le *majstorurenqe* te anen lesqe sig *kārāmide* te uĉharen la. *Ziduisardās* la zi k-o paś le punrenqo, thaj voj sa asalas, andar kodoja ke voj patālas so pesqo murś kerelas pherasa laĉa.

Kana *ziduisardās* la zi k-o kolin, voj phendās lesqe:

– Mirre murśea! So sas tuqe maj kuć tu uĉhardăn!

Vov *aĉhilo moĉa*, ĉi dās la anglal, thaj phendās zorales pesqe *majstorurenqe*:

– Anen sig - sig xurdo barr, anen kiśaj!

Kana areslās zi ka-i *korr*, voj dias armană i khangeri thaj phendās:

– Kana avela *agordini* i khangeri, nić jekh raśaj te n-aśti te inkerel devlikani *sluźba* and-i khangeri! Nùmaj e bale te phiren thaj te xanruven pen k-e baranga le khangerăqe!

Kadja vi sas. Nikon n-aśtisardās te inkerel devlikani *sluźba*, kana line *te sluźin* e raśaja von aĉhile lale.

LAVA MAŠKAR LAVA...

mājstori – butzanglo butārno
dīvesesθe – dīvese, dēse
xale kīno – kinuisarde pen; but
 zumavde bi rezultatosqo
jekhvare – jekhevarāθe
(te) thoven – (te) thon
(o) barang – (o) zīdo
te ziduin - (te) vazden, te keren zīdo/
 barang
brigisajlo – avilo xolāriko/ xolāme;
 xolisajlo
daravel – trašavel (varekas)
del mujal - peravel
boldās pes – amboldās pes; (voj)
 irisajl; (voj) avili palem
čhutās la – tho(v)dās la

kārāmīde – phuvāqe kotora, la formaça
 jekhe paralelipidosqi, save sine lole,
 andar o pekimos lenqo and-i jag
 thaj savença keren pen e baranga le
 kheresqe
ačhilo moça – či maj vakārdās khanć,
 ačhilo lalo
(i) korr – (i) men
agordini – diniagor, gātome; gātisardi
(i) slūžba – i devlikani slūžba, e
 khangerāqi mīsa
(te) služin – (te) inkeren i devlikani
 slūžba

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kazom butārne sas le majstoros le Manuiles?
5. So vov thaj pesqe butārne kamle te vazden?
6. Sar žalas o vazdipen la khangerāqo?
7. So dikhle suno le savorre butārne?
8. Kon thaj so phendās len te keren?
9. Sosθar daralas / trašalas o baro mājstoro?
10. Phenen i sasti paramīci sar sas, p-o drom, kana zumavdās te avel lenθe i zuvili le Manuilesqo?
11. O baro mājstoro čhutās la and-o barang?
12. Vakāren palal o momēto kana voj sasas and-o barang / zīdo?
13. Kana o Manuilā reslās ži ka-i korr pe zuvlāqo, sar voj dias armanā i khangeri?
14. So tume patān: savo avelas o mesāžo kadala paramīciaqo?
15. Šunde palal kadaja paramīci vi k-i rumunikani literatūra?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O vèrbo. O zeno thaj o gin

a) Ži akana, andar **vèrbo**, ame siklilām palal **o gin** thaj palal **o zeno** le verbosqe. E verbosqe fòrme ka-o gin *jekhipen* thaj ka-o gin *butipen* si kadala:

o zeno		o gin	
		o jekhipen	o butipen
o jekhto zeno		me pučhav	ame pučas
o dujto zeno		tu pučhes	tume pučhen
o trinto zeno	muršikani fòrma	vov pučhel	von pučhen
	zuvlikani fòrma	voj pučhel	

b) E pronòmbrurā **me, tu, vov, voj, ame, tume** thaj **von** sikaven **o zeno** vaj **e zene** save keren vareso, jekh àkcia. Kadala sine le verbosqe zene, save ulaven pen palal o gin lenqo:

- **ka-o jekhipen:** **me** (o jekhto zeno) vaj **o I-to zeno**, **tu** (o dujto zeno) vaj **o II-to zeno**, **vov** (o trinto muršikano zeno) vaj **o III-to m. zeno**, **voj** (o trinto zuvlikano zeno) vaj **o III-to 3. zeno**;
- **ka-o butipen:** **ame** (o jekhto zeno) vaj **o I-to zeno**, **tume** (o dujto zeno) vaj **o II-to zeno**, **von** (o trinto muršikano aj zuvlikano zeno) vaj **o III-to m., 3. zeno**.

E verbosqe fòrme si:

- **k-o jekhipen:** (I) pučhav, (II) pučhes, (III) pučhel, (III) pučhel;
- **k-o butipen:** (I) pučas, (II) pučhen, (III) pučhen.

2. O vaxt e verbosqo

And-o amaro tèksto, dino maj opre, ame maladilām maj but verbosqe fòrme: *sasas, kerel, dias pes godī, vazden, vazdenas, perelas, xale, n-ašti, den pen, soven, dikhle suno, zan, thavdel, arakhena, pučhen, phendās, thoven, anela, ziduin, brigisajlo, avelas, rugisajlo, daravel, del mujal, boldās pes, čhutās, ačhilo moça, dās* thaj aver.

Kadale verbosqe formenθar, si varesave kaj sikaven:

- **àkcie save keren pen akana**, kana vakāras: *kerel, vazden, n-ašti, den pen, soven, zan, thavdel, pučhen, thoven, ziduin, daravel, del mujal*. Von si vèrburā ka-**o akanutno vaxt**.
- **àkcie save keren pen palal jekh vaxt**, jekh vrāma: *arakhena, anela*. Von si vèrburā ka-**o avutno vaxt**.
- **àkcie save kerdine pen anglal te vakāras:** *sasas, dias pes godī, vazdenas, perelas, xale, dikhle suno, phendās, brigisajlo, avelas, rugisajlo, boldās pes, čhutās, ačhilo moça, dās*. Von si vèrburā ka-**o nakhlo vaxt**.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Del pes e avutne alava andar i zervi kolòna. Alosaren maškar e dine lava, e vèrburā/ e kernavnā thaj xramosaren len and-i kolòna andar i ćáci rig!

E dine alava	E vèrburā
kher, kerela, manro, vazdav, rikono,	....., ...
vov, rangāres, tuqe, xas, xer, phendem,	....., ...
phen, daj, del dūma, si, siklārni, sikavel,	....., ...
siklāres, śil, baro, barāres, kamas, kham.	....., ...
	....., ...
	....., ...

2. Thon e avutne kernavnā k-o akanutno vaxt, k-o avutno vaxt thaj k-o nakhlo vaxt, palal o modèlo!

O vèrbo	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
kerel	me kerav	me kerava	me kerdem
alosarel	me	me	me .....
rugisarel	me	me	me .....
kamel	me	me	me .....
xramosarel	me	me	me .....
zal	me	me	me .....

3. Nakhaven o vèrbo „sovel” ka-o akanutno vaxt thaj keren po jekh propozìcia palal o dino modèlo!

O ženo	O vèrbo „sovel” k-o akanutno vaxt	I kerdi propozìcia
me	sovav	Me sovav and-jekh kovlo sovthan.
tu		
vov		
voj		
ame		
tume		
von		

ŽANESAS KAJ...?

- E rroma andar i Rumùnia sas risparde kaj sas p-e kadala phuvā ka-o berś 1385, and-o Rumunikano Them?

- Von resle ròburā thaj aćhile kadja, panz śela berśa?

Ka-o dīves 20 februāro 1856, sas xramosardo o palutno dokumènto vaś o vestāripen/ slobozipen le romenqo telal i robīa?

REKAPITULÀCIA

1. Xramosaren po trin zivdisarde mursíkane thaj trin bizivdisarde zuvlíkane substantivurà:

- .....
- .....

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

- gono .....
- pani .....
- daj .....
- rromni .....

3. Thon and-o telutno tabèlo e laçe fòrme vaś o zenutno pronòmbro:

Pučhipen	Jekhipen				Butipen		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?							
Kas?							
Kasqo?							

4. Thon paśal e avutne substantivurà o artikulo „o” vaj „i”!

(...) phral, (...) lil, (...) devel, (...) papin, (...) bori, (...) baj, (...) baśno, (...) bakri.

5. Drabaren e avutne propozície. Činen jekhe liniača e adžektivurà save na phanden pen lačhes e substantivurenča!

- Tiro gad si *nevi/ nevo* vi kuć.
- Amari škòla si *tikni/ tikno* vi šukar.
- Lenqe phenă si *terne/ terno* vi godăver.
- Tumare bala si *kale/ kali* vi lùnzi.

6. Thon o vèrbo „phenel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	phenav	phenava	phendem/ phendòm
tu			
vov/ voj			
ame			
tume			
von			

EVALUĀCIA

1. Xramosaren po trin bizivdisarde muršikane thaj trin živdisarde žuvlikane substantivurā:

- .....
- .....

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

- phral .....
- daj .....
- bori .....
- raklo .....

3. Thon and-o telutno tabèlo e lače fòrme vaš o ženutno pronòmbro:

Pučhipen	Jekhipen				Butipen		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to ž.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?							
Kas?							

4. Thon pašal e avutne substantivurā o artìkulo „o” vaj „i”!
(...) dad, (...) daj, (...) Del, (...) dudum, (...) phen, (...) bibi, (...) bar, (...) barr.

5. Drabaren e avutne propozìcie. Čhinen jekhe liniača e adžektivurā save na phanden pen lačhes e substantivurenča!

- Mirro phral si **tikno/ tikni** thaj godāver.
- Amare daja si **lači/ lače** vi butārne.
- Lenqi phen si **užo/ uži** thaj šukar.
- Tumare phrala si šukar vi **uče/uči**.

6. Thon o vèrbo „anel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o ženo	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	anav	anava	andem/ andòm
tu			
vov/ voj			
ame			
tume			
von			

III. VAKĀRAS, XRAMOSARAS... PROPOZICIAQE RIGA SIKLŌVAS!

- I propozìcia
- I sadi propozìcia
- O naratìvo tèksto
- I buxli propozìcia (I)
- O mujutno mothovipen palal varesave sùnde tèksturā
- O subjèkto
- O literàro personāžo. Pesqe fiziko aj morālo karakteristike
- O predikàto
- Sar phanden pen o subjèkto thaj o predikàto?
- O atribùto
- O komplemènto
- E rolosqo khelipen

1. I kakaràška thaj o kalo sap

Sasas jekh baro *rukħ*, jekhe themesøe. Opre bešelas jekh daj *kakaràška*, kaj tatàrelas *pesqe* anre. Kana *biandile* e *čhavră*, avilo o kalo sap thaj xală len. Kadja, jekhvar, dujvar, trinvar... I kakaràška, rovindoĵ, geli an-jekh aver *rukħ*. O kalo sap palal laøe. Sar žalas voj jekhe neve rukhesøe, o kalo sap arakhelas la thaj xalas laqe *čhavrën*.

And-jekh *dīves*, i kakaràška *maladili* la resutnăça. *I resutni* sasas *amalni* laça thaj *biamalni* le sapeça. Voj phendăš laqe:

– *Sosøar* na mudares le sapes?

I kakaràška *dias la' anglal*:

– Sar te mudarav les? Vov si but *višalo* aj zoralo!

I resutni *dias la' godi* aj phendăš:

– Ža ka-*i derăv*, kothe avela, *svăko* dīves, o raklo le thagaresqo te *najol*. Vov *mukhel* pesqe gada pašal jekh *lavorro* thaj lesqe manuša *ăzukeren* les *othe* ka-*i učhalin*. Vov mukhela kothe vi pesqi angrusti. *Texarinăøe*, tu ka ćores lesøar kodoja angrusti aj ingeresa la ka-o than le kale sapesqo.

Kadja kerdăš i kakaràška. Kana najilo e thagaresqo raklo, voj ćordăš i bari lesqi angrusti thaj sig – sig *xurăndili* te ingerel la k-o than kaj bešelas o kalo sap. Uštile *savorre* manuša le thagaresqe thaj *prastandile* palal laøe. Line barra, line kašta, ama *n-ăstisarde* te *resen* la.

Kana i kakaràška resli k-o rukħ, kaj, tele, sasas i xiv le sapesqi, ćhudăš i angrustik andre. E manuša dikhle la, *tha'* kana *zumavde* te lien i angrusti, šunde i šol le sapesqi: „šiiii!” *Inkaldăš* o sap pesqo šero thaj lias te mudarel le manušen, *tha'* von – kaštença, barrença – kerde les sar jekh *mulikani* porr, mudarde les! Palal, line i angrustik thaj gele-øar.

Kadja, i kakaràška *d-ăstisardăš* te barărel *pe* *čhavrën* bi te maj avel la traš.

(*I adaptăcia thaj o amboldipen sas kerde kaøar o Marcel Courthiade, palal jekh paramiçi andar o indikano purano lil „Panž Tantra”*).

1. I kakaràška thaj o kalo sap

LAVA MAŠKAR LAVA...

rukħ – (o) kašt; (i) ambrīn
kakaràška – kocofàna
pesqe – (*kathe*) laqe (zenutne, na avrãqe!)
biandile – kerde pen; arakhandile
e čhavrã – e pùjurã; e čiriklõrrã
dīves – dēs, ges
maladili – arakhlãs pes (varekaça)
i resutni – i lisica; i hùlpja; i čorni
amalni – amalin
biamalni – biamalin; dušmànka
sosθar – sosθe; sosqe
dias la' anglal – amboldãs laqe (o lav)
višalo – votravalo; kas si les but xoli andre
i derãv – i dorãv; o baropani
svàko – sarkoj; fiesavo
najol – nanõl
mukhel – mekhel

lavorro – jekh tikni koliba; kaštutno
 kherorro; baràka
ažukeren – žukeren, užaren
othe – kothe
učhalin – o than kaj perel i učhal
texarinãθe – and-i texarin; texàra; rãno; javinãθe
xurãndili – xurãjli
savorre – sarre; sa e; sã e
prastandile – prastajle; našle sig
n-aštisarde – n-aštile; na d-aštile
resen – aresen
tha' – ama; 'ma; no
zumavde – astarde te keren vareso; probisarde
inkaldãs – inkalavdãs; ankal(av)dãs
mulikani – mulani; mulo
d-aštisardãs – aštisardãs; aštilãs
pe – pesqe

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon avelas ka-e čhavrã la kakaràškaqe thaj xalas len?
5. So kereleas i kakaràška?
6. So arakhlãs voj la resunãθar?
7. I kakaràška šundãs pesqo svàto?
8. So kerdãs voj?
9. Kaj andãs i kakaràška i angrustik?
10. So kerdãs o sap thaj so kerde e manuša le thagaresqe?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!

1. I propozicia

Sar ame siklilãm ke i propozicia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh predikàto:

Me **dikhav**.

O bašavno **bašavel**.

And-e savorre kadala propozicie si po jekh predikàto.

Tume **xan**.

Phurdel i balval.

2. I sadi propozìcia

Tha', and-jekh propozìcia na si nùmaj jekh predikàto.

Vi maj opre, d-àsti te dikhas ke, pašal e predikàtură *dikhav, bašavel, xan, phurdel*, arakhen pen vi e subjìjektură: **Me, O bašavno, Tume, i balval.**

I propozìcia savi si kerdini andar **jekh predikàto** thaj andar **jekh subjìjekto** si jekh **sadi propozìcia**.

Te dikhas vi aver sade propozìcie!

I sadi propozìcia	Andar so si sikavdo o subjìjekto	Andar so si sikavdo o predikàto
Me khelav.	„me” - zenutno pronòmbro, I-to zeno, k-o gin jekhipen	„khelav” - vèrbo, akanutno vaxt
Tume sovena.	„tume” - zenutno pronòmbro, II- to zeno, k-o gin butipen	„sovena” - vèrbo, avutno vaxt
Vov areslās.	„vov” - zenutno pronòmbro, III- to zeno, k-o gin jekhipen	„areslās” - vèrbo, nakhlo vaxt
E čhave xramosaren.	„e čhave” – muršikano substantivo, k-o gin jekhipen	„xramosaren” - vèrbo, akanutno vaxt
E čhaja drabarena.	„e čhaja” – zuvlikano substantivo, k-o gin jekhipen	„drabarena” - vèrbo, avutno vaxt
Trin khelenas.	„trin” – ginavni/ numeràlo	„khelenas” - vèrbo, nakhlo vaxt

3. O naratìvo tèksto

Amaro tèksto sikavdo maj opre si jekh **naratìvo tèksto**. E **personàzură**, save lien rig ka-i àkcia si:

- i kakaràška
- i resultatni
- le manuša le thagaresqo
- kalo sap
- raklo le thagaresqo

Te kamas te ulavas o tèksto and-e logikane kotora / riga, atùnć dikhasa ke si amen trin tehnikane tekstosqe kotora.

- **O jekhto kotor** si kana del pes *o kontèksto* la paramìciaqo: save si e **personàzură** kaj lien kotor k-i àkcia (e zene, e živutne, e čiriklă thaj aver), o than kaj sas.
- **O dujto kotor** si dino kaθar *o ander le tekstosqo*: so sas, sar sas, kon sas kothe, kaça aj sosθar kerdās pes i àkcia thaj aver.
- **O trinto kotor** si *i agorutni rig e tekstosqi*, kana putarel pes i klidin e tekstosqi, kana arakhas o xatāripen lesqo.

1. I kakaràška thaj o kalo sap

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Ulaven o tèksto *I kakaràška thaj o kalo sap* and-e logikane kotora palal i siklilì skèma!

E tekstosqo kotor	E šerutne idèe
O jekhto kotor kaj, kana, kon lien rig ka-i àkcia	
O dujto kotor so sas, sar thavdel i àkcia	
O trinto kotor sar agordàs pes i paramìci	

2. Keren po jekh sadi propozìcia palal e dine mangimata!

Andar so si sikavdo o subjèkto	Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozìcia
ženutno pronòmbro, II- to ženo, k-o jekhipen	vèrbo k-o akanutno vaxt	
ženutno pronòmbro, I- to ženo, k-o butipen	vèrbo k-o avutno vaxt	
muršikano substantivo, k-o jekhipen	vèrbo k-o nakhlo vaxt	

ŽANESAS KAJ...?

- O trinto maškarthemutno/ internacionàlo Romano Kongrèso sas kerdo ka-o Göttingen, and-i Germània, and-o berś 1981?
  - Atùncé, sas alosardo prezidènto o Sait Balić, andar i sas Jugoslàvia?
  - O Sait Balić sas biando anda 3 januàro 1932, k-o Niš, and-i Sèrbia (i sas Jugoslàvia)?
  - O Sait Balić sasas jekh but lačo atlèto thaj fotbalisto?

2. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

„– *Dikh tiknorrea, dikh, čhavorrea,
Dikh o veś, kaj si anglal tuθe!
Dikh vi e rukha, kaj si veśesθe!
Svako rukh si les deśuduj phakha...*”

Prinzaren vi tume, čhavalen, kadaja poezia, sar voj thavdel maj dur: „Svako phakh si la po śtar čiriklōrrēnqe kherorre, thaj svako čiriklōrrēnqo kherorro si les po eŧta čiriklōrre...”

Te ame śunas maj dur, arakhasa ke and-o sasto veś si peinda thaj duj čiriklōrrēnqe kherorre thaj kadalenθe si trin śela śovardeś thaj panz čiriklōrră.

Kana ame rodasa so garavel pes telal kadaja śukar sikavipen, arakhasa ke *o rukh si o berś, e phakha sine e čhona, e čiriklōrrēnqe kherorre sine e kurke*, thaj *e čiriklōrre vaj e čiriklōrră sine e dīvesa*.

Sikavas tumenqe jekh śukar poezia kaj vakărel palal e berśesqe čhona:

E čhona

palal o Eslam Drudak

Adēs avel o Nevo Berś,
Nevea berśa! Te pučhav tut:
Sode čhave si tut? Vakăr!
Si man śov čhave, śov čhaja.
I anglutni, *i Januàra*,
zivel kana si paxoj o pani.
Laqi phen, *i Febbruàra*,
Vi voj paxosarel o pani.
O Tirdaraj balval phurdel,
Paśmilajesqi sung anel.
O Grastonaj zelenărel
Veśa, rukha aj vi *plaja*,
Dromal *dikhōn* palem e grasta,
Lien te cirden e vurdonă.
O Maj *putrel* e luludă,
Khelavel tut and-o biav.
O aver phral giv barărel,
Baredivaj si pesqo anav.

O Jùlio ‘starel pesqo *luno*,
Nevo manro tuqe anel.
O Àugusto si *khamutno*,
Phabajă thaj ambrolă pekel.
I Septèmbra drakha kidel,
E čhavorre zan k-i śkòla,
I Oktòbra galbenărel
Le patră aj len peravel.
Muxli anel *i Novèmbra*
Thaj la del vast *i Decèmbra*.
O iv thaj o paxoj pheren o gav,
Si odobor śil! Tuqe phenav:
Sovel i mùca le kermuseça,
Aj o rromorro le bengeça!
Akana, prinzares me čhaven:
Vi me čhaven, vi me čhejen.
S-ol deśuduj ti baxt mangel,
S-orro berś von *xòro* khelen.

LAVA MAŠKAR LAVA...

sode – kazom, kabor, kèci, kiki
 (i) *Januàra* – (o) Januàro
 (i) *Febbruàra* – (o) Rromano čhon
 (o) *Tirdaraj* – (o) Mårto, (o) Mårco
 (o) *Grastonaj* – (o) Aprìlo
 (e) *plaja* – (e) planinã
dikhõn – dikhen pen
putrel – putarel
 (o) *Baredivaj* – (o) Jùnio
 (o) *Jùlio* – (o) Bov; (o) Tato čhon
 (o) *luno* – jekh instrumènto saveça

čhinel pes o dīv
khamutno – khamalo
 (i) *Septèmbra* - (o) Septèmbro; o
 Drakhalo čhon
 (i) *Oktòbra* – (o) Oktòbro
 (le) *patrã* – (e) patrinã
 (i) *Novèmbra* – (o) Novèmbro
 (i) *Decèmbra* – (o) Decèmbro
s-orro – savorro
 (o) *xòro* – (o) khelipen

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven le poezie!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. And-i jekhto poezia, so si o rukh thaj e phakha thaj e čiriklõrrënqe kherorre? Tha' e čiriklõrrã aj čiriklõrre kon si?
5. Phenen e čhona le berśesqe!
6. Save sine le dīvesa le kurkesqe?
7. Save sine le berśkotora le berśesqe?
8. And-o savo čhon tu san biando?
9. Tha' tiri daj?
10. Tha' tiro dad?
11. Tha' tire phrala aj phenã?
12. Te čajlõn tumen kadala duj poezie, siklõven len!
13. Prinzaren tume kadava phenipen:
Na anel o berś so anel tuqe o çaso?
 Sar tume xatãren kadava?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!**1. I buxli propozicia (I)**

Ame dikhlãm ke *i sadi propozicia* si kodoja propozicia, kaj si la vi **subijèkto**, vi **predikàto**:

Me dikhav.

O bašavno bašavel.

Tume xan.

Phurdel i balval.

Tha', ame maladilām vi propozície, kana, pašal *o subjèkto* thaj *o predikàto*, si len vi *aver propoziciaqe riga*:

Me *dikhav* **o** *pani*.

O *rromano* **bašavno** *bašavel*.

Tume *xan* **kiral**.

Phurdel **i** *šudri* **balval**.

Kathe, inklōn **aver propoziciaqe riga**: *o pani*, *rromano*, *kiral*, *šudri*.

Te dikhas vi aver buxle propozície!

I buxli propozicia	O subjèkto	O predikàto	Aver propoziciaqe riga
Me khelav šukar.	„me” - subjèkto	„khelav” - predikàto	šukar
Tume sovena kathe.	„tume” - subjèkto	„sovena” - predikàto	kathe
Vov areslās khere.	„vov” - subjèkto	„areslās” - predikàto	khere
E čhave xramosaren lačas.	„e čhave” – subjèkto	„xramosaren” - predikàto	lačas
E čhaja drabarena paramiča.	„e čhaja” – subjèkto	„drabarena” - predikàto	paramiča
Trin khelenas avri.	„trin” – subjèkto	„khelenas” - predikàto	avri

I buxli propozicia si kodoja propozicia **kerdini** andar **jekh subjèkto**, **jekh predikàto** vi andar **aver propoziciaqi rig** vaj andar **aver propoziciaqe riga**.

2. O mujutno mothovipen palal varesave šunde tèksturā

O mujutno mothovipen vaj o oràlo vakāripen si kana phenas varekasqe vareso palal so ame ašundām.

Šaj te mothovas vaj **te vakāras palal so ašundām** and-e diferime situàcie kana:

- ašunas mùzika p-o internèto vaj palal kompakt-diskurā vaj kasète aùdio
- ašunas paramiča varekasθar vaj palal aùdio-vìdeo dispozitìvo
- ašunas so phenel amenqe varekon k-o telefòno
- ašunas so phenel amenqe e siklārne k-i škòla
- ašunas so phenel amenqe o dad, i daj vaj kolaver zene andar i famìlia
- ašunas so vakāren varekon and-i orsavì aver situàcia

Kaj te šaj das maj dur jekh lači vi čači informàcia trebal kaj:

- te avas atènto ke so vakārel pes;
- te inkeras godāθe kadala informàcie;
- te prezentisaras len and-jekh personàlo/ ženutno mòdo.

2. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Keren po jekh propozìcia palal e sikavimata andar o dino tabèlo!

I sikavimata	I kerdi propozìcia
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – murśikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt • aver propozìciaqe riga 	.....
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – zuvlikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt • aver propozìciaqe riga 	.....
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – pronòmbo • predikàto – vèrbo k-o avutno vaxt • aver propozìciaqe riga 	.....

2. Alosaren jekh paramìci andar kadala duj paramìcienqe kasète! Kadala kasète tume d-ašti te lien len kaθar i školutni bibliotèka. Kana na si tumen kadala kasète, mangel tumare familia te phenel tumenqe romane paramiça. Vakàren, xarnes, tumare kolegosqe palal jekh paramiç savi tume aśunde la!

ŽANESAS KAJ...?

- O štarto maśkarthemutno/ internacionàlo Romano Kongrèsò sas kerdo ka-i Varśàva, and-o berś 1990?
  - Atùnć, sas alosardo sar prezidènto o Rajko Djurić, andar i sas Jugoslàvia?
  - Sa atùnć sas adoptisardo o maśkarthemutno/ internacionàlo alfabèto e romane čhibàqo.

3. Jekh godăver rromni

Sasas jekh rromni, thaj laqo rrom sasas and-o *phandlipen*. Voj ačhili kòrkorri pe deše tiknença te barărel len. Sar ka *pravarel* len? But phares *ondilo* laqe bi rromesqo. And-jekh dīves, voj uštīli, lias pe čhavorres le maj tiknes thaj geli ka-i kris la dizaqi te pučhel le maj bare rajen:

– Dikhen man aj šunen man cīra, rajalen barealen! Ačhilem kòrkorri deše tiknença thaj bi manresqo. Keren manqe o *lačhipen* aj mukhen me rromes te zal khere!

O baro la krisaqo phenel laqe:

– Šun, rromnie! *Te* arakhesa jekh pučhipen manqe aj me n-ašti te amboldav tuqe, me mukhava tire rromes!

Na zanglās i čorrorri rromni so te pučhel les aj geli-θar rovindoj. Kaj te arakhel voj *kasavo* pharo pučhipen? Butzanglo si o *šerutno la krisaqo*! Vov ka arakhel i klidin le pučhipnasqo!

P-o drom, i rromni si te nakhel jekh *phurt*. Voj bešel pesqe tele, khini thaj bokhali. O čhavorro mangelas te piel ćuci. Bešindoj voj kadja, i rromni del ćuci le čhavorresqe aj voj xal pesqe manro. E mače xanas vi von andar e *puršuka* save perenas p-o pani. Avile trujal laθe vi e bokhale ćiriklā. I rromni, lače-ilesqi, del vi lenqe *cīra* manro. Akana, i rromni vi xal, vi del te xan e avera thaj...arakhel o pučhipen!

Zal pesqe i rromni ka-i kris thaj pučhel le bares:

– *Rajana, bareana!* So si akava: me xav, manθar xal pes, telal manθe xan thaj opral manθe xan?

Na zanel o baro raj le krisaqo. Atunc, i rromni del lesqe o garavdo lav, i klidin e pučhipnasqi, phenindoj:

– Me sem, *rajana!* Xav manro p-i phurt thaj dav ćuci le čhavorresqe; vov xal manθar. E mače xan telal manθe e *puršuka* save peren, thaj e ćiriklā xan e *puršuka* save me dav len lenqe. Dikhen, kadava si o lav e pučhipnasqo!

Dikhel o baro raj le krisaqo ke i rromni si godăver thaj na xoxavel. Liel e klidina thaj putrel o udar te inklōl aj te telărel o rrom.

(o amboldipen: kaθar o Marcel Courthiade)

LAVA MAŠKAR LAVA...

phandlipen – (o) phandlin; (o) štaripen / štarmimos; (o) phandaipen / phandaimos
pravarel – del te xal varekasqe, barărel varekas
ondilo – avilo
o lačhipen – (i) favòra
o baro la krisaqo – o šerutno la krisaqo
te – kana

kasavo – jekh kadava...
o šerutno la krisaqo - o baro la krisaqo
(i) phurt – (o) pòdos
e purśuka – (e) manresqe kotororre
cira – xanci, zàla(ga)
rajana! – raja!
bareana! – barea!
orso – sàvako
pilda – svàto, lačo lav

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kaj sasas o rrom la rromnăqo thaj sode čhavorre sasas la te barărel len?
5. Kaj thaj kaça telărdăs voj?
6. So phendăs voj le bare la krisaqo?
7. So phendăs laqe o baro la krisaqo?
8. So kerdăs i čorri rromni thaj kaj ačhavdăs pes voj?
9. Bešindoj voj p-i phurt, so kerelas voj kothe?
10. Sar arakhlăs voi o pučhipen?
11. Kaj geli voj thaj so pučhlăs voj le bares la krisaqo?
12. Žanglăs o maj baro la krisaqo o garavdo lav, i klidin?
13. So phendăs i rromni?
14. So kerdăs atunc o baro raj le krisaqo?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!**1. O subijèkto****a) Sar prinzaras o subijèkto?**

Sar ame siklilăm aberś, **o subijèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.**

And-e anglutne klasaqe kotora, ame dikhlăm and-e popozicie dine maj tele vi **subijèktură:**

I propozicia	O pučhipen	Sar pučas?
Me <i>dikhav.</i>	kon?	Kon dikhel?
O <i>bašavno bašavel.</i>	kon?	Kon bašavel?
Tume <i>xan.</i>	kon?	Kon xal?
Phurdel <i>i balval.</i>	so?	So phurdel

And-e kadala eksèmplurā, e lava **Me, O bašavno, Tume** thaj **i balval** sikaven **kon vaj so** kerel jekh àkcia. Von si **subjèkturā**.

b) Save si e vakāripnasqe riga andar save sikavel pes o subjèkto?

Kana palemdikhas e opralutne eksèmplurā, dikhasa ke andar e **subjèkturā Me, O bašavno, Tume, i balval**, si amen, sar vakāripnasqe riga:

- duj zenutne sarnavnā (pronòmbrurā): **Me** thaj **Tume**.
- duj navnā (substantivurā): **O bašavno** thaj **i balval**.

Si vi aver vakāripnasqe riga andar savenθe sikavel pes o subjèkto.

I propozìcia	O pučhipen	Sar pučas?
Duj čhave khelen pen fòtbalo.	kon?	Kon khelen pen?
Trin khelen pen bàsketo.	kon?	Kon khelen pen?

And-i jekhto propozìcia o subjèkto si **o substantivo „čhave”**, haj and-i dujto propozìcia o subjèkto si **o numeràlo „trin”**.

O subjèkto sikavel pes andar substantivo, pronòmbro vaj andar aver propozìciaqe riga.

2. O literàro personàžo. Pesqe fiziko aj moràlo xarakteristike

1. **E fiziko xarakteristike** sikaven amenqe le **avrutne xarakteristike** jekhe personàžosqe, sar vov sikavel:

- *učo – xurdo*
- *sano – thulo*
- *bibalenço - bare balença*
- *mustacalo*
- *bare čikateça*
- *kale / zelenone / bodle jakhança*
- *vòrta – bango*
- *šukar – nasul*
- *bare dumença*
- *bare punrença*
- *bare dandença*

2. **E moràlo xarakteristike** sikaven amenqe le **andrutne xarakteristike** jekhe personàžosqe. Jekh personàžo šaj te avel:

- *lačo – nasul*
- *godäver – dilo*
- *xarano – bixarano*
- *butärno – khandino*
- *kanutno – bikanutno*
- *amalikano – biamalikano*

Vi andar amaro tèksto, ame dikhlām ke la romnā sas la šukar **moràlo xarakteristike**:

- *lače – ilesqi*
- *kamutni karing pesqo murś*
- *godäver*
- *pativali*

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Keren po jekh propozìcia and-e save o subjèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozìcia
zenutno pronòmbro, I- to zeno, k-o jekhipen	
zenutno pronòmbro, II- to zeno, k-o butipen	
muršíkano substantivo, k-o jekhipen	
zuvlikano substantivo, k-o butipen	
o numeràlo „deś”	

2. Keren vi tume jekh portrèto jekhe zenesqo andar tumari familia! Sikaven pesqe fiziko thaj moràlo xarakteristike!

E fiziko xarakteristike	E moràla xarakteristike
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

3. Xramosaren and-e 5-10 rëndură sosθar la rromnă si la kadala moràlo xarakteristike!

E moràla xarakteristike	O ćacaripen (sosθar?)
<i>laćhe-ilesqi</i>	.....
<i>kamutni karing pesqo murś</i>	.....
<i>godăver</i>	.....
<i>pativali</i>	.....

4. So kerel o lav?

palal o Rajko Djurić

So kerel o lav?
O lav *lavārel*,
asapnaça khelavel,
šukarārel, pani anel,
paparuga astarel.

So kerel o lav?
O lav pučarel,
tikne čhaven barārel,
xoxavel, e vudara putarel,
I jagorri phabarel.

O lav *lavārel*,
mangel te zanel:
kaj sovel o univèrso?
O lav *lavārel*,
i dirèkcia te sikavel,
i zivdilin te prinzarel.

So kerel o lav?
O lav *lavārel*,
O kamipen bianel,
čacārel, o meripen ačhavel,
E khamorres akharel.
O lav *lavārel*,
lavlin te kerel,
te *mandaisarel*,
i čhib te *barvalöl*.

OLAV o lav
o lav OLAV
o lav OLAV
o lav o lav
o lav

LAVA MAŠKAR LAVA...

lavārel – kerel lava
asapnaça – asavipnaça
(i) zivdilin – (i) biosfèra

(i) lavlin – (o) dicionàro
mandaisarel – del mandaipen, del sènso
barvalöl – baravalārel pes

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden i poezia gazikanes!
4. Vakären so d-ašti te kerel o lav?
5. So tume xatären telal o phenipen *O lav lavärel?*
6. Kon xramosardäs kadaja poezia?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

1. O predikàto

And-e anglutne popozicie, line amenθar sar eksèmplură, arakhlăm vi **predikàtură**, vi **subijèktură**:

I propozicia	O pučhipen	Sar pučas?	O predikàto
Me <i>dikhav</i>.	so?	So kerav me?	dikhav
O bašavno <i>bašavel</i>.	so?	So kerel o bašavno?	bašavel
Tume <i>xan</i>.	so?	So keren tume?	xan
Phurdel i balval.	so?	So kerel i balval	phurdel

And-e kadala opralutne eksèmplură, e lava ***dikhav***, ***bašavel***, ***xan*** thaj ***phurdel*** sikaven **so kerel** o subijèkto. Von si **predikàtură**.

O predikàto sikavel amenqe so kerel o subijèkto. Vov si sikavdo andar vërbo.

2. Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto?

Dikhlăs pes, andar amare eksèmplură, ke, vi k-o subijèkto vi k-o predikàto, **o gin** thaj **o zeno** sine sa vrăma sajekh.

O lačo phandipen maškar o subijèkto thaj o predikàto	O bilačo phandipen maškar o subijèkto thaj o predikàto
Me <i>dikhav</i>.	Me <i>dikhen</i>.
<ul style="list-style-type: none"> • pronòmbro „me”si k-o jekhto zeno, jekhipen • o vërbo „dikhav” si k-o jekhto zeno, jekhipen 	<ul style="list-style-type: none"> • pronòmbro „me”si k-o jekhto zeno, jekhipen • o vërbo „dikhen” si k-o dujto/ trinto zeno, butipen

Nùmaj and-o jekhto eksèmplo (*Me dikhav*), respektisaren pen o zeno vi o gin le pronombrosqo thaj le verbosqe. „Me” reprezentisarel o jekhto zeno le pronombrosqo, ka-o jekhipen, thaj e verbosqo agoripen **-av** si nùmaj ka-o jekhto zeno, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

O lačo phandipen maškar o subijèkto thaj o predikàto	O bilačo phandipen maškar o subijèkto thaj o predikàto
O bašavno <i>bašavel</i>.	O bašavno <i>bašavav</i>.
<ul style="list-style-type: none"> • i navni „o bašavno” = o pronòmbro „vov” (o trinto zeno, ka-o jekhipen) • o vèrbo „bašavel” si k-o trinto zeno, jekhipen 	<ul style="list-style-type: none"> • i navni „o bašavno” = o pronòmbro „vov” (o trinto zeno, ka-o jekhipen) • o vèrbo „bašavav” si k-o jekhto zeno, jekhipen

Nùmaj and-o jekhto eksèmplo (*O bašavno bašavel*), respektisaren pen o zeno vi o gin le substantivosqo/pronombrosqo thaj le verbosqe. „O bašavno/ vov” reprezentisarel o trinto zeno le pronombrosqo, ka-o jekhipen, thaj e verbosqo agoripen *-el* si nùmaj ka-o trinto zeno, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Siklōven duj – trin stròfe, palal tumaro alosaripen, andar i poezia *So kerel o lav?*
2. Roden e subijèkturã thaj e predikàturã and-i poezia!
3. Keren po jekh propozicia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozicia
vèrbo, akanutno vaxt, I- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	

4. Sikaven kana and-e avutne propozicie si kerdo lačhes o akòrdo maškar o subijèkto thaj o predikàto. Čaćaren tumaro alosaripen!

I dini propozicia	Ši lačhes kerdo o akòrdo?	Sosθar?
E čhave zan k-i škòla.		
O raklo aven khere.		
Ame khelas amen khethanes.		

ŽANESAS KAJ...?

- Kadava poèto, o *Rajko Djurić*, sas o prezidènto la Rromane Uniaqo deš berša, maškar e 1990 – 2000?
- O *Rajko Djurić* kerdãs o *Europutno rromano muzikaqo festivàlo* ka-o Berlin, and-o berš 2003? Kothe bašavdãs vi o terno rromano cimbalisto, o *Marius Mihalache*?

5. Savo si o drom amare čhibăqo?

Amari čhib si kerdi, sar vi aver čhibă, andar purane lava thaj andar lava line, e vrămaça, avere *čhibënθar*: lava purane vaj maj neve.

Kadja, and-i rromani čhib arakhas:

- *Indikane purane lava*: angrusti, drakh, čhuri, gav, gono, jakh, jag, kangli, kham, khoro, mačo, muj, nakh, patrin, phabaj, piri, rroj, sap, suv, śing, thav, zamutro, zukel thaj aver. Vi nesave gina (jekh, duj, trin, śtar, deś, biś, śel) thaj but kernavnă (del, kerel, sovel, merel) si indikane.
- *persikane lava*: ambrol, buzni, xer, khangeri, momeli, sir, tover, zen th. a.
- *armenikane lava*: dudum, grast, kočak th. a.
- *osetikane lava*: tirax, vordon th. a.
- *xoraxane lava*: majmùni, kùndra, kutia, kanzùr(k) a, sinia th. a.
- *grekikane lava*: còxa, drom, eřta, enă, kòkalo, kakavi, klidin, luludĭ, oxto, papin, parařtuj, peinda, pètalò, rovli, sarànda, stadi, salivàri, sirimi, trănda th. a.
- *slavikane lava*: dilgo, pùřka, řita, zèleno, zmèò, zàmba, řilto th. a.
- *rumunikane lava*: atùnc, kùjbo, papùřa th. a.
- *magjarikane lava*: pàprika, řarkàni (zmèò), řàrga th. a.
- *germanikane lava* (and-o dialèkto „manuř”): blùma (luludĭ), èpla (phabaj), grùndos (dibi), niglo (kanzùrka) th. a.
- *mařkarthemutne lava*: gazèta, hotèlo, kompùtero, kongrèso, telefòno, televizòro th. a.

adaptàcia kaθar o Geòrge Saräu

LAVA MAŠKAR LAVA...

čhibënθar - čhibănθar

kernavnă – vèrbură

kùndra – (i) tirax, (e) papùčă

kutia – (o) moxtonorro

kanzùr(k)a – (o) kanzavùri, niglo, balo kanralo

sinia – (i) meseli

(o) *sirimi* – (i) xaravli; (o) kolaj

dilgo – lùngo, zinzardo

pùřka – (i) řastrin; (i) karadin; (o) banduk

řita – (i) učhandi

řilto – gàlbeno; řàrga

řàrga – řilto, gàlbeno

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto thaj i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto vi i poezia gazikanes!
4. Save čhibėnθar sas line lava vunziles rromane čhibăθe?
5. Sar phenel i poėta ke si i rromani čhib?
6. Kon xramosardăš kadaja poezia?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

O atribùto

a) So si o atribùto?

Kana ame siklăm i buxli propozicia, ame phendăm ke la si la **jekh subjèkto**, **jekh predikàto** vi aver propoziciaqe riga.

Te drabaras e propozicie:

- **O rromano bašavno bašavel.**
- **Phurdel i šudri balval.**

E alava **rromano** thaj **šudri** si aver propoziciaqe riga.

Von bešen pašal jekh substantivo: **rromano bašavno** thaj **šudri balval**.

Kadala propoziciaqe riga (**rromano** thaj **šudri**) si atribùtură.

O atribùto si jekh sekundaro propoziciaqi rig kaj bešel pašal o substantivo.

b) Andar so si sikavdo o atribùto?

- andar jekh *adžektivo*:
O rromano bašavno bašavel.
 Savo **bašavno bašavel?**
O rromano. (**O rromano bašavno bašavel.**)
- andar jekh *adžektivo* avilo andar jekh substantivo:
E muršesqi phov thulili.
 Kasqi **phov thulili?**
E Muršesqi. (**E muršesqi phov thulili.**)
- andar jekh *ginavni (numerălo)* kaj phiravel pes si sar jekh *adžektivo*:
Duj manuša avile.
 Sode (kazom, kabor, kėci?) **manuša avile?**
Duj. (**Duj manuša avile.**)

Sar dikhel pes andar e opralutne eksėmplură, e pučhimata ka-e kadala atribùtură sine: savo?, kasqi? sode? Dikhas maj tele vi aver pučhimata.

E pučhimata ka-ěl atribùto sine: savo?, savi?, save?, kasqo?, kasqi?, kasqe?, sode?, kazom? / kozom?, kabor? / kabor?, kėci?

6. Kajsan

palal o André Barthélémy

Sas kaj n-as o Žuvalo aj Pišomalo, amare duj ćora. Merenas bokhaθar aj ći zanenas so te keren te arakhen penqe vareso te den and-o muj, te xan.

Nakhen andar jekh gav aj dikhen jekh baro űukar kher. Kothe beűelas jekh barvalo gažo aj pesqo raklo. Dikhen le duj rroma but űaxa aj morkoja, puruma, *pipërke* and-*o umal* le gazesqo aj aűunen le bakren kaj baűen and-*i űtala*. I rāt kali perelas. Mothol o Pišomalo:

– Tu, Žuvalea, le o gono, me lāv i ćhuri. Tu pher o gono űaxenća, morkojenća, zelenimatenća, thaj me zav and-i űtala te ćhinav jekhe bakres...

Kadja vi kerde. Tha' o gažo aűunel o baűimos le bakrenqo ah mothol pesqe raklesqe:

– Raklea, za, dih so si k-ěl bakre, ke zorales baűen! Te na avel vareso. Akhar vi amare zukles!

O zukel na sasas kothe, gelo-θar sasas. O raklo *del avri* aj akharel les:

– *Kajsan*, *Kajsan*!

Kodo sasas o anav le zuklesqo. *Kajsan* bućholas.

O Pišomalo, kaj sasas and-i űtala, *patāl* ke akharel les o Žuvalo, ke pućhel les kaj arakhel pes. Thaj mothol:

– Kathe sem...Phande tiro muj!

O raklo *ćudil pes*, naűel k-e pesqo dad:

– Dadea, o zukel del duma! Aűundem me les!

– So phenes, dilorrea? Rimome san, mo raklo? Xav tiro *buriko*, aűundān o baűimos le bakrenqo... Le zivutre ći den duma zi avdives...

– Te na patās, za aj akhar vi tu le zukles!

Žal o dad aj akharel: „*Kajsan! Kajsan!*”.

– Kathe sem, phendem tuqe, ma dilār man! – mothovel o Pišomalo.

– Juj, juj, juj! Ćaćes, amaro zukel del duma! Na-i buti uži – mothol o gažo. Ža, xav tire bukhe, za ka-o raűaj te ćhudel *molifta* p-e lesθe.

Naűel o raklo zi k-o raűaj:

– Raűaja! Del tut o Del baxt! Ćumidav tē pora andar tuθe! Le tiro svunto lil aj i molifta i maj zorali thaj av mańća! Akharel tut murro dad... o biužo...amenθe lo... amaro zu... zu-kel del dū...du-duma.

– Aj, aj! N-ašti zav, ke dukhal mo punro.

Punrnango sasas o rašaj; *xalavelas* pesqe punre and-i balani.

– Khanć kodo! – mothol o raklo. *Angerav* tut p-o murro dumo! Haj sig, xav tiro ilo!

O rašaj liel e rugipnasqo lil, i molifla i maj zorali aj *anklel* p-o dumo le raklesqo.

Nakhen andar *o umal*, te zan maj sig. O Źuvalo sasas kothe. Dikhel le rakles aj le rašajes p-e lesqo dumo. Ći dikhel mišto, patāl ke si o Pišomalo thaj pučhel les:

– Andān vareso?

– Ej, andem les – phenel o raklo.

– Mišto, an les kathe! Ankerav me les, aj tu le i čhuri aj čhin lesqi korr! Sig te keras!

O rašaj mulo daraθar. Patālas vov ke akharde les o raklo thaj pesqo dad te mudaren les. Xutel ‘θar o dumo le raklesqo aj našel.

O raklo Ći maj xatārel khanć, patāl ke dilisajlo lesqo dad aj vi vov našel palal o rašaj. Atūnc, o Pišomalo anklel andar i štāla. Si les jekh šukar thulo bakro p-o dumo. O Źuvalo liel pesqo gono aj le duj zene gele khere.

Thaj kana nakhlem vi me lenθar, šukar khandelas o xamos lenqo! Bokhalo semas aj dine vi man’ jekh kòkalo bakresqo aj jekh *burnekh* šaxa. Aj dine man’ jekh punro... aj reslem zi tumenθe te phenav tumenqe i paramiçi.

LAVA MAŠKAR LAVA...

(e) *pipèrke* – (e) icalā

(i) *štāla* – (i) grastlin; (i) bakrālin

del avri – žal avri, inklel

Kajsan – jekh anav, kathe, o anav le žuklesqo

patāl – fal pesqe

ćudil pes – miril pes

(o) *buriko* – (o) priš

(i) *molifla* – o zoralo svūnto pani

xalavelas – thovelas pes; thovelas pes uže paněça

angerav – ingerav

ankerav – inkerav

anklel – inklel; (kathe) vazdel pes opre p-o dumo

(o) *umal* – (i) vazi; (o) kīmpo

(i) *burnekh* – sode si andre, and-jekh dumukh

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon sasas o Źuvalo aj Pišomalo?
5. Kaj von gele, bokhaθar, te roden vareso xamasqo?

6. Kana o gazo ašundās o bašimos le bakrenqo, so vov phendās pesqe raklesqe?
7. Kaj bučholas o žukel?
8. Vakāren i sasti paramiçi maj dur!
9. Ka-o agor, sar inklisto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O komplemento

a) So si o komplemento?

Kana ame vakārdām palal i buxli propozīcija, phendām ke la si la: **subjekto**, **predikāto** vi jekh vaj maj but **aver propozīcijaqe riga**. Maškar kadala sas vi o atribūto palal savo siklilām and-i kolaver lēkcīa.

Te drabaras e propozīcie:

- **Me piav pani.**
- **Tume akharen le čhaven.**

E alava **pani** thaj **le čhaven** si aver propozīcijaqe riga.

Von bešen pašal jekh vërbo: **pani** (pašal o vërbo **piav**) thaj **le čhaven** (pašal o vërbo **akharen**)

Kadala propozīcijaqe riga (**pani** thaj **le čhaven**) si komplementurā.

O komplemento si jekh sekundāro propozīcijaqi rig kaj bešel pašal jekh vërbo.

b) Ke savo pučhipen amboldel o komplemento?

I propozīcija	Me piav pani.	Tume akharen le čhaven.
O pučhipen	So piav me?	Kas akharen tume?
O amboldipen	Pani.	Le čhaven.

O pučhipen vaš e komplementutrā si: **so?** vaj **kas?**

2. E rolosqo khelipen

Kana kamas te keras jekh rolosqo khelipen trebal de dikhas e avutne etāpe:

- ✓ Te zanas si i savorri paramīci/ scenārivo
- ✓ Te ulav e rōlurā vaš svāko zeno
- ✓ Te keras o scenārivo sar thavdel i ākcīa
- ✓ O siklōvipen e rolosqo
- ✓ E rolosqo interpretisaripen
- ✓ O inklipen andar o rōlo palal so agorsardās pes o khelipen
- ✓ I analīza thaj i reflēkcīa palal sar thavdās o savorro khelipen
- ✓ E konklūzie

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Kaj bešel o komplemento and-jekh buxli propozīcija?

.....

2. Save si e pučhimata vaś o komplemento?

.....

3. Keren trin propozicie and-e save e avutne alava te aven komplementurā: *manro, i len, jag.*

4. Keren po jekh propozicia and-e save o komplemento te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Ke savo pučhipen amboldel o komplemento	I kerdi buxli propozicia
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „kas?”	
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	

5. Keren jekh rolosqo khelipen dikhindoj e avutne sikavimata:

- ✓ Phenen save si e personāzurā save lien rig ka-i àkcia and-o tèksto *Kajsan!*
- ✓ Tumenθar, varekon te alosarel o ròlo le ũuvallesqo, aver siklǒvno te avel o Piśomalo, jekh aver te liel o ròlo le raklesqo. Aver duj andar tumare kolègurā te aven o dad thaj o raśaj.
- ✓ Svàko personāžo - aktòro te alosarel pesqe po duj – panž kolègurā thaj te anglekeren o ròlo. Sar te phenel, save intonaciaça te vakārel, savi mīmika si trebutni, sar te phirel thaj aver. O ròlo si te inklǒl śukar! O aktòro trebal te khelel but lačhes!
- ✓ Palal biś minùturā, amare aktòrurā inklǒna anglal tumenθe thaj khelena penqe ròlurā.
- ✓ Tume, le aver, dikhen len bare dikhipnaça k-aśti te phenen, ka-o agor, so ćajlile tumen, so na ćajlile tumen, so sas śukar kheldo, so n-as śukar kheldo.
- ✓ Ka-o agor, palal tumare sugèstie aj kritike, den le aktorurenqe nòte!

ŽANESAS KAJ...?

- O śovto Maśkarthemutno/ Internacionàlo Rromano Kongrèsò sas kerdo ka-o Lanćiàno, and-i Itàlia, and-o berś 2004?
- Kothe, o nevo prezidènto le Rromane Uniaqo avilo o Stanislav Stankiević, andar i Polònia?
- Kadava kongrèsò vastdās kaj te organizisarel pes vi o Santino Spineli. Vov si jekh butśundo rromano baśavno savo živel and-i Itàlia. Vov xramosarel vi poezia and-i rromani ćhib.
- O Santino Spineli xramosardās e poezie: „Auschwitz” thaj „Te na bistras”?

REKAPITULĀCIA

1. Pheren e avutne propozīcie e trebutne alavenča:
  - I propozīcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh ..
.....
  - I propozīcia savi si kerdini andar jekh predikāto thaj andar jekh subjēkto si jekh ..... propozīcia.
  - I buxli propozīcia si kodoja propozīcia kerdini andar jekh subjēkto, jekh predikāto vi andar aver .....

2. Xramosaren kana e avutne propozīcie si čāće (Ć) vaj na si čāće (N)!
  - O subjēkto sikavel kon vaj so kerel jekh ākcia.
  - O predikāto sikavel amenqe so kerel o atribūto.
  - O atribūto si jekh sekundāro propozīciaqi rig kaj bešel pašal o vërbo.
  - Po but var o atribūto bešel anglal o substantivo.
  - O komplemento si jekh pricipālo propozīciaqi rig.
3. Keren jekh propozīcia and-i savi o alav „manro” te avel *subjēkto* thaj aver and-i savi te avel *komplemento*!
  - .....
  - .....
4. Keren duj sade propozīcie, kaj te aven len andar le subjēkturā aj predikaturā dine maj tele!

Subjēkturā: *tu, o bov, o raklo, I Ana.*

Predikaturā: *zal, kamav, tatārel, xalōm, siklōl.*
5. Keren jekh buxli propozīcia kerdi andar trin alava thaj aver kerdi andar star alava!
  - .....
  - .....
6. Keren o portrēto tumare amalesqo/ amalināqo sikavindoj lesqe fiziko thaj morālo xarakteristike!

lesqe fiziko xarakteristike	lesqe morālo xarakteristike

EVALUÀCIA

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

- I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh .....
- I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subjèkto si jekh ..... propozìcia.

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si ááce (Ć) vaj na si ááce (N)!

- O subjèkto ambodel k-o pučhipen „kon?”.
- O predikàto ambodel k-o pučhipen „so kerel?”.
- O atribùto ambodel k-o pučhipen „so”.
- O komplemento ambodel k-o pučhipen „kas?”.

3. Keren po jekh propozìcia and-e save o subjèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozìcia
zenutno pronòmbro, II- to zeno	
muršikano substantivo, k-o jekhipen	
zuvlikano substantivo, k-o butipen	

4. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

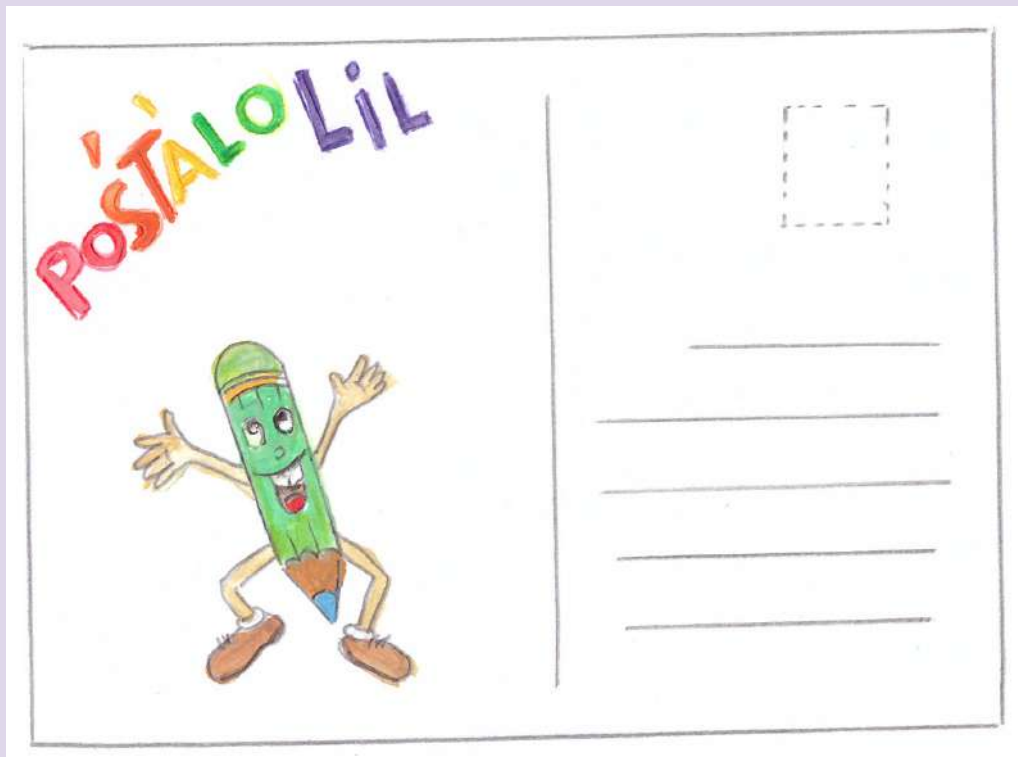
Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozìcia
vèrbo, akanutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o butipen	
vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	

5. Thon p-o jekh substantivo pašal e dine adžektivurã thaj keren lença po jekh propozìcia!

o adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
tikno		
tikni		
tikne		
tikne		

IV. VAKĀRA, XRAMOŠARAS... BILITERĀRO TĒKSTURĀ SIKLŌVAS!

- 1 buxli propozìcia (11)
- Jekh mothovipen palal jekh plàno
- E rivistaqo artìkulo
- E poštaqo lil
- O akharipen
- O imèjlo
- O palemdikhipen le zanglimatenqo andar i IV-to klàsa
- Tèsto vaś i finàlo/ palutni evaluàcia

1. O Štefàn Rävzàn, o baro raj le Moldoviaqo

palal o Petre Petkuc

Zàla manuša zanen ke and-i rumunikani *història* sas jekh *raj e themesqo*, savo sasas rrom. Si çaças ke pesqi daj sasas rumùnka, jekh gavutni – sar phenel e themesqo raj o Mihai Viteazul – thaj pesqo dad sasas *xoraxano* rrom, mahomedàno, avilo andar o Xoraxano Them thaj, palal, vov bešlās and-o Rumunikano Them. O Štefàn Rävzàn avilo *boldo*, kana vov sasas and-i Moldòva. Andar kodoja ke nakhlāsas ka-i xristikani religia, ka-o vortodoksizmo, vov na sas laches dikhlo le xoraxanenθar andar o Xoraxano Them, save rodenas te mudaren les.

Maj anglal te resel o raj le themesqo, o Štefàn Rävzàn sas „generàlo kàpitàno”, thaj andar o dïves le 24 aprilosqo le beršesqo 1595, and-o fòros Iași, vov anavårdās pes sar e themesqo raj la Moldoviaqo. And-o dïves 3/ 13 decèmbro 1595, pašal i Suceava, pesqi àrmia sas peravdi le *polakurenθar*, save kamenas te paruven le Rävzanos, te thon and-e pesqo than le rajes Ieremia Movilä. O Štefàn Rävzàn zumavdās te našel karing i Transilvànìa – kaj vov sasas but respektisardo kaθar e manuša thaj kaθar o raj le themesqo, o Sïgismundo – tha’, pesqi bibaxt, sas astardo kaθar e polàkurä. O nevo raj la Moldoviaqo, O Ieremia Movilä, *zorphendās* te avel o Štefàn Rävzàn thovdo and-e sasträ, te avel éhindo pesqo nakh thaj te avel *cirdino andar o xanro*. Kadja vi sas, thaj o rajipen le Rävzanosqo inkerdās nùmaj oxto éhona.

(i adptàcia thaj o rromano amboldipen: kaθar o Geòrge Saräu)

LAVA MAŠKAR LAVA...

zàla(ga) – cïra, xancï, cïma

història – istòria

o raj e themesqo - e themesqo raj

xoraxano – turkikano

boldo – xristiàno

le polakurenθar – le polonurenθar

zorphendās – dias porònka zoräça

cirdino andar o xanro – sasas jekh

éhand mudaripnasqo, áchilo kaθar o

raj le themesqo, o Vlad Ţepeş

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon sas o Štefàn Răzvàn?
5. So sasas pesqo dad?
6. Tha' pesqi daj?
7. Kaj thaj kana vov anavărdăs pes sar e Themesqo Raj la Moldoviaqo?
8. Kana pesqi àrnia sas peravdi le polakurenθar?
9. Kon reslo o nevo Themesqo Raj la Moldoviaqo?
10. So kerdăs o Štefàn Răzvàn? Kaj vov zumavdăs te našel?
11. Sar mulo o Štefàn Răzvàn?
12. Sode čhona inkerdăs o rajipen le Štefanosqo?
13. Čajlŏl tumen ke jekh rrom sas o baro Raj jekhe Rumunikane Themesqo?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. I buxli propozìcia (II)

Ame siklilăm ke i buxli propozìcia si kodoja propozìcia kerdini andar subijèkto, predikàto vi andar aver propozìciaqe riga.

And-e amare anglutne eksèmplură, sar „propozìciaqe riga”, inkliste duj **atribùtură** (**rromano** thaj **šudri**) – thaj duj **komplèmentură** (**pani** thaj **le čhaven**)

- **O rromano bašavno bašavel.**
- **Phurdel i šudri balval.**
- **Me piav pani.**
- **Tume akaren le čhaven.**

Inkeren godi!

- Na-i mùsaj te aven and-i jekh buxli propozìcia vi o atribùto, vi o komplèmento. Šaj te na avel la jekh atribùto thaj te avel la jekh vaj mai but komplèmentură.
- Sa kadja, šaj te na avel and-i jekh buxli propozìcia jekh komplèmento, ama te avel la jekh vaj maj but atribùtură.

2. Jekh mothovipen palal jekh plàno

Kaj te keras jekh mothovipen palal jekh plàno trebal de dikhas maj but phirda. Sar eksèmplo, das maj tele le phirda palal o tèksto siklilo maj opre!

1. O Štefàn Răzvàn sas o Raj le Themesqo la Moldoviaqo. Vov sasas rrom.
2. Maj anglal te resel o Raj le Themesqo, vov sas „generàlo kăpitàno”.
3. Andar o dïves le 24 aprilosqo le beršesqo 1595, o Štefàn Răzvàn, and-o fòros Iași, anavărdăs pes sar e themesqo raj la Moldoviaqo.

1. O Štefàn Răzvàn, o baro raj le Moldoviaqo

4. And-o dîves 3 / 13 decèmbro e beršesqo 1595, pašal i Suceava, pesqi àrmia sas peravdi le polakurenθar.
5. E polàkură paruvde le Răzvanos aj thovde and-e pesqo than le rajes Ieremia Movilă.
6. Kana O Štefàn Răzvàn zumavdăs te našel karing i Transilvânia, kaj sasas les lache amala, vov sas astardo.
7. O nevo raj la Moldoviaqo, O Ieremia Movilă, tradăs le Štefanos Răzvanos k-o pharo meripen.
8. O Rajipen le Răzvanosqo inkerdăs, bibaxtăθar, nùmaj oxto čhona.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Keren vi tume štar buxle propozície, alosarindoj e atribùtură thaj le komplemètură dine maj tele!

- Atribùtură: *kovlo, šukar, čhavesqo, oxto.*
- Komplemètură: *čhona, o pani, rukh, gad.*

2. Keren buxle propozície palal e skème dine and-o telutno tabèlo!

I sikavimata	I kerdi propozícia
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – muršikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt • atribùto - adžektivo • komplemèto - substantivo 	.....
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – zuvlikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt • atribùto - numeràlo • komplemèto - substantivo 	.....

ŽANESAS KAJ...?

- O Mihai Viteazu, savo sasas o Raj le Rumunikane Themesqo, ažutisardăs le Štefanos Răzvanos te resel „generàlo kăpitàno”?
- And-i Rumùnia, o jekhto školutno lil vaš i història thaj le tradície le rromenqe sas kerdo and-o berš 2003, kaθar trin terne rromane autòrură: o Petre Petcuș, i Delia Grigore thaj i Mariana Sandu?
  - O dujto kasavo školutno lil, kerdo kadale autorurenθar, inklisto and-o berš 2005, ka-i Editùra Sigma?
  - O palutno školutno lil vaš i història thaj e tradície le rromenqe sas kerdo ka-i Editùra Sigma, and-o berš 2021, kaθar o Jon Sandu školutno inspèktoro and-o žudèco Iàlomica vi kaθar o Mărius Kăldăraru, konsilèro vaš i rromani čhib k-e Edukaciaqo Ministèro.

2. O bićajlo rrom

paramiči dini kaθar i Mokcsay Gyuláné andar i Ukraína

Pašal o drom,
arakhelas pes
jekh ćikali xĭv,
kajθar, kana sasas
brišindali *vrāma*, e
rroma *ankalavenas*
phuv. O rrom žalas
karing o kher la
lavutača telal i thak. Sar sasas
kali rāt, pelās and-i xĭv, kaj sasas
pherdi ćikaθar. Pelās aj i ćik resli
ži k-e lesqi korr. Vov astardās pes
te mangel pes:

– Kuć, Devla, Devlorrea!
Nùmaj jekhvar, akana, dikh vi
man, opral! Na mangav tuθar
khanć, nić love, nić *lūngo* živipen,
tha', akana, *jekhevarāθar*, te aven
šukārde mirre gada! Ankalav man kadala xĭvāθar!

Niće na dias agor o rrom pesqo lav, ke i xĭv kerdās pes jekh šuži rromani cāxra. Vi
i jag tharelas and-i *jaglin*.

– Hej, phenel vov, akava na-i pheras! Tha' kana dikhavas vi jekh peko masorro p-i
jag, atūnc me avavas o maj baxtalo manuś andar o sasto *sundal*!

Jekhevarāθar, o mas astardās te šunel pes sar *pekōl* p-i jag.

Niće na žanav te me sem vaj na. Orsar, vi te na avavas me, me sa xava o peko mas.

Palal so xal les, vov phenel:

– Te avelas pašal o xaben vi jekh laćhi mol, šukar avelas!

Sig inklisto jekh khoro molāča. O rrom pilās vi i mol. Phenel:

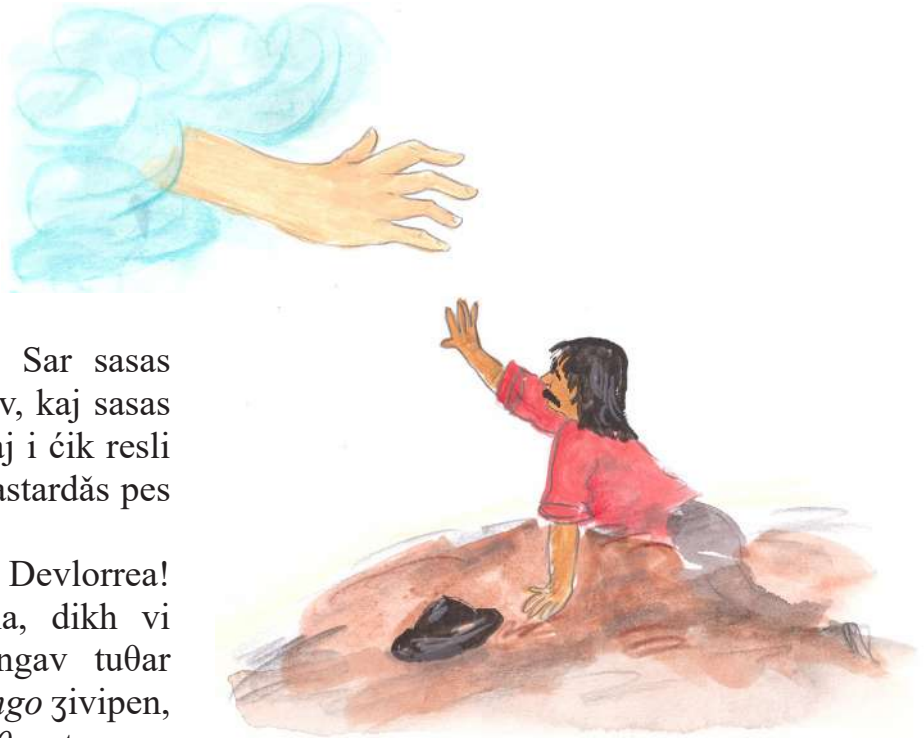
– Niće o thagar na xalās rātāθe maj laćhes manθar. Nùmaj ke vov sovel p-o jekh
kežlano sovthan, tha' me p-o jekh phusenqo!

O sovthan *kerdilo* and-jekh *kežlano sovthan*.

– Tha' savo si *o valo* kana si tut jekh *kežlano sovthan* thaj tiri *pošoći* si ćući?

Sig xatārel ke si les and-pošoći love. Ankalavel len thaj n-ašti te sa ginavel len.

– Liava manqe jekh *slūga* te ginel len. Tha', savo valo si man odobor bute lovenča
kana n-ašti ovav thagar?

Jekhevarǎθar, xatǎrel jekh pharipen p-o pesqo ́sero, vazdel o vast thaj arakhel *i korùna*.

Putarel pes o udar thaj aven andre le ministrurǎ aj le generàlurǎ. Phenel:

– Hej, kadava na-i pheras! Te inkerelas kadja sa vrǎma!

– Khanć na inkerel sa vaxt, barea thagara! Nùmaj o Devel opral zivel *savaxtesθe* – phendǎs jekh ministro.

Kerkǎrel pes o rrom:

– Sosθar te n-aǎsti te avav me o Devel? Te avavas o Devel, zivavas vi me savaxtesθe.

And-o kodova momènto, *i filatin* e thagaresqi paruvdǎs pes and-jekh xiv pherdi ćikaça. Kothe arakhelas pes amaro rrom and-i ćik zi k-i korr. Sa sas nùmaj jekh suno. O bićajlo rrom uǎtilo ka-o bilošalo ćacipen.

(*o amboldipen si kerdo kaθar o Geòrge Sarǎu*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

kajθar – andar kaj

vrǎma – (o) vaxt

ankalavenas – inkalel, inkalavel

lùngo – dǐlgo

jekhvarǎθar – sig; jekhǎθar

i jaglin – (o) than kaj kerel pes jag

sundal – i lùmja

pekǒl – pekel pes

kežlano – phanrutno; andar kež; andar phanr(i)

(*o*) *sovthan* – (o) suthan; e sovipnasqo than

kerdilo – kerdǎs pes

o valo – o profito

(*i*) *pošoći* – (i) pošoti; posoti

slùga – jekh telutno, jekh ser-vànto

i korùna – e thagaresqi ruputni stadi.

savaxtesθe – vaś sa vaxt / vrǎ-ma

i filatin – (o) palàto; i avlin le thagaresqi

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tǎksto!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

3. Ambolden o tǎksto gazikanes!

4. Kaj zalas o rrom thaj kaj pelǎs?

5. So vov manglǎs le Devlesθar?

6. Kana vov sasas and-i cǎxra / katùna so vov manglǎs le Devlesθar?

7. So maj manglǎs vov kaθar o Devel?

8. So phendǎs lesqe jekh ministro?

9. Manglǎs o rrom te avel vov o

Devel?

10. Kerdǎs vov doś, mangindoje te avel vov sar o Devel?

11. Ka-o agor so sas?

12. Si laćhes te zumavas te avas ame and-o than averesqo? Si laćhes te kamas te peravas les?

13. Prinzares kadava phenipen: *Kon xunavel i xiv le avresqi* – *perel vov laθe*? So kamel te phenel?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

E rivistaqo artikulo

And-e riviste inklŏn **artikurĀ**, save sine xramosarde p-e verver temĀtike. Von ŝaj te aven maj xarne vaj maj lŏngo/ dĭlgo.

Paŝal **o tĭtulo** thaj **o anav** le autorosqo, jekh artikulo trebal te anderĀrel (te avel les andre) risparde vi kadala tehnikane mangimata:

- **o than** kaj thavdel pes i Ākcia, o evenimĕnto th.a.;
- **kana** kerel pes i Ākcia;
- **kon** kerel i Ākcia;
- **kaça** kerel pes i Ākcia;
- **sosθar**, savo si o motivo, i okĀzia;
- **so sas** maj anglal thaj **so avela** palal kadava o evenimĕnto.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-e rromane riviste artikurĀ thaj xramosaren e avutne informĀcie. Mangen kasave riviste tumare siklĀrnenθar vaj roden len p-o internĕto!

E rivistaqo tĭtulo	E artikulosqo tĭtulo	Kon xramosardĀs o artikulo

2. Roden po internĕto save si e tehnikane mangimata vaŝ jekh artikulo!
3. Zumaven te keren vi tume, khere, jekh tikno artikulo palal jekh biav, palal jekh phiripen and-i diz / fŏros vaj p-i aver temĀtika!
4. Xramosaren jekh kotor andar i paramiĉi *O biĉajlo rrom!*
5. Roden e atribŭturĀ aj le komplemĕnturĀ andar o tĕksto *O biĉajlo rrom!*

3ANESAS KAJ...?

- And-i Rumŭnia, o jekhto ŝkolutno lil rromane ĉhibĀqo sas *Tekstonqo lil and-i rromani ĉhib*, vaŝ i II-to – IV-to klĀse?
- Vov sas kerdo kaθar o Geŏrge SarĀu thaj inklisto ka-i Didaktikani aj Pedagogikani Editŭra, and-o berŝ 1995?
- Sa kadja, vaŝ i jekhto klĀsa, kadaja Editŭra printisardĀs, and-o berŝ 1998, o ŝkolutno lil *VakĀrimata*?

3. I Svùnta Sàra

palal o Geòrge Saräu

Svakone beršenøe, and-e 24, 25 thaj 26 dīvesa le Majosqe, ka-i Khangeri andar o francuzikano fòros „Le Svùnte Mariè kaøar i Deräv” (Les Saintes Maries de la Mer), thavdel pes o avilipen le patälengo te dikhen le svùnte kòkala le štare „Svuntone Žuvlënqe”.

Palal e purane legënde, le trin Mariè save sasas pašal o Iisùs Hristòs - i Maria Magdalena, i Maria Iacobeea (i daj le siklòvnesqi le Jakobsqi le Čačesqi vaj „le Tiknesqi”), i Maria Salomeea (i daj le apostolurenqi le Joanesqi le Evangelistosqi vi le Jakobsqi le Baresqi) thaj lenqi *servànta*, i Svùnta Sàra - i devlikani *arakhni* le rromenqi andar i Vestutni Euròpa - palal so o Raj o Iisùs Hristòs sas thovdo p-o trušul, kadalen sas thovde le mudarnenøar and-jekh bero aj sas mekhle p-o pani la Deräväqo.

Andar i Palestìna, kajøar von sas tradine bi te den len’ xamos aj pani, von sas ingerde p-o pani, nakhindoj i sasti Mediteràno Deräv, aj o pani ankalavdäs len ka-i telutni rig la Franciaqi, ka-o kadava fòros. Von sikavde le manušenqe arakhle kothe te patän and-o Devel.

Palal so mule, von sas praxosarde and-i Khangeri andar o fòros Le Svùnte Mariè kaøar i Deräv, kaj inkeren pen lenqe svùnte kòkala. Len si len kothe vi po jekh statùia, save, and-e *risparde* dīvesa, von sine ingerde le patälengoar ži ka-o pani la Deräväqo.

Vi e rroma ankalaven i „kali” statùia le Svuntone Saraqi andar *o telutno than le Khangeräqo* aj ingeren la ka-i Deräv.

Vi amenøe, and-i Rumùnia, o siklärno Geòrge Saräu, o rašaj Marian Mustäcòsu thaj o rromano deputàto, o Nicoläe Päun, vastdäs kaj te avel pikturisardi i Svùnta Sàra, kaøar o thanutno piktoro Alèkse Jon, and-i Khangeri „Sfânta Parascheva” andar o thanipen Segarcea Vale, andar o žudèco Teleorman.

LAVA MAŠKAR LAVA...

servànta – slùga

arakhni – (i) protektòra

risparde – liparde

o telutno than le Khangeräqo – i teliphuv la Khangeräqi; o than kaj arakhen pen e moxtona le mulenqe telal i Khangeri

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon si i Svùnta Sàra?
5. Palal e purane legènde, kajθar thaj kaça resli voj k-i telutni rig la Franciaqi?
6. So von sikavde le manušenqe arakhle kothe, pašal o fòros *Le Svùnte Mariè kaθar i Deräv?*
7. Pala lenqo meripen, kaj von sasas praxosarde?
8. Kaj ingeren e rroma i „kali” statùia le Svuntone Saraqi?
9. And-e save dīvesa kerel pes kadava zalipen le patājlenqo ka-i Khangeri *Le Svùnte Mariè kaθar i Deräv?*
10. And-i Rumùnia si pikturisardi i Svùnta Sàra? Kaj, and-o savo gav?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

E poštaqo lil

• E poštaqo lil si jekh putardo poštaqo tradipen, kaj si bičhaldo / tradino e poštaça.

P-e poštaqo lil na xramosaren pen but lava. Vov si jekh tikno tèksto.

Kana mirri bibi, i Dūrğa, sas and-i Frànca te dikhel i Khangeri andar o fòros „Le Svùnte Mariè kaθar i Deräv”, bičhaldās amenqe jekh poštaqo lil. Voj xramosardās kadja:

*Les Saintes Maries de la Mer,
24. 05. 2022*

Kuč mirrealen!

Avdīves, reslem k-i Khangeri „Le Svùnte Mariè kaθar i Deräv” thaj sem but lošali te zav le patālença ka-o ankalavipen la Svuntone Saraqo andar i Khangeri thaj ka-o ingeripen laqo zi k-o pani La Derāvāqo. O Del si baro!

*Kamav tumenqe but baxt thaj sastipen!
Te dikhasa amen saste – veste!*

*Tumari gudli bibi,
i Marià*

I adrèsa

Kaj: Rumunia

*Kasqe: E familiaqe le
Jonelosqe*

O thanipen: Ineu

I stràda: Šerutni

O gin: 649

*E poštaqo kòdo:
417295*

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Tume, çhavalen aj çhajalen, prinzaren vi aver svùnte? Le savän? Xramosaren lenqo anav maj tele.

.....
 .....

2. Kaj thaj kana inkerel pes i khangeräqi slùzba vaś i Svùnta Paraskìva, and-i Rumùnia?

3. Prinzaren ke but rroma zan and-o pelerinàžo, ka-ël svùnto kòkala la Svuntone Paraskivaqe, ka-o Iași, and-o septèmbro svakone berśesqo. Vi tume senas kothe? Sar sas?

4. Astarindoj kaθar o kotor e tekstosqo dino maj tele, palemkeren, *tumare dumença*, i sasti paramìci *I Svùnta Sàra!*

„Andar i Palestina, kajθar von sas tradine bi te den len' xamos aj pani, von sas ingerde p-o pani, nakhindoj i sasti Mediteràno Deräv, aj o pani ankalavdäs len ka-i telutni rig la Franciaqi, ka-o kadava fòros. Von sikavde le manuśenqe arakhle kothe te patän and-o Devel.

Palal so mule, von sas praxosarde and-i Khangeri andar o fòros Le Svùnte Mariè kaθar i Deräv, kaj inkeren pen lenqe svùnte kòkala... ”

3ANESAS KAJ...?

And-i Evangèlia palal o Matei, vakärel pes ke **o manuś si te rugil pes sa vräma ka-o Devel:**

- Mangen thaj dela pes tumenqe; roden aj arakhena; maren o udar thaj putrela pes tumenqe.
- Andar kodoja ke orkon kaj mangel liel; kon rodel arakhel; thaj kodolesqe kaj marel jekh udar putarela pes lesqe.
- Kon si kodova manuś maśkar tumenθe, savo, kana pesqo çhavo mangel lesθar jekh manro, dela les' jekh barr?
- Vaj te mangel lesθar jekh maçho, te del lesqe jekh sap?
- Kadja, te tume, save sen bilaçhe, aśti te den laçhe dărură / dinimata tumare çhavenqe, odobor but tumaro Dad, savo si opre, dela laçhe bută kodolenqe, save mangen len Lesθar!
- Kadja, sa so tume kamen te keren tumenqe e manuśa, keren vi tume len sa kadja; andar kodoja ke kadala si i Kris thaj e Proròkură.” (o Matei, 7, 7 - 12)

4. Jekh šošoj..., aver šošoj...

palal o Umberto Eco

Kana le čavorren si len trin-štar berša, si te sikavas lenqe, te keras len te *xatären* ke ekzistisaren verver čhibă, k-ašti te keras len te *xatären* so si *o ververipen*. Kadja, si te sikavas le čavorrenqe ke ekzistisaren but aver mòdură te anavăras jekhe šošojes. E manuša save vakären aver čhibă ka-o „šošoj” phenen *avere čhandesθe*:

„iepure”, „nyul” thaj aver. Atùnc, savorre kodola save na anavären sajekhe laveça le šošojes, kadja sar ame anavăras les, nana-i mùsaj nište vešesqe manuša!

Kana dikhas k-ël kulturalikane sistèmură, si te siklăras le čavorren ke ekzistisaren vi aver mòdură k-ašti te xurăven pen e manuša vaj te pravaren pen.

Kadaja avelas jekh metòda but lači te siklăras len te aven *kovleilesqe* thaj xatărutne.

Te sarkon čavorro aštilas te dikhel e diferènçe sajekhe toleranciaça, atùnc si ke ame kerdăm bare edukaciaqe progrèsură!

(I adaptàcia thaj i rromani vèrsia sas kerdine kaθar o Geòrge Sarău)

LAVA MAŠKAR LAVA...

xatären – xačaren; xalöven
(*o*) *ververipen* – (i) diferènça

avere čhandesθe – and-o aver mòdo.
kovleilesqe – lače, kovle k-o ilo, k-o đĩ

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon xramosardăs kadava tèksto?
5. So phenel o autòro ke trebal te *xatären* le čavorre kana si len trin - štar berša?
6. Sar *xatären* tume so si *o ververipen*?
7. Trebal te avas kovle karing e diferènçe, e ververimata?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

O akharipen

Kana kamas te akharas varekas ka-jekh evenimènto - familiaqo, kulturàlo vaj avere tiposθar – ame xramosaras jekh *akharipen*.

O akharipen šaj te avel:

- dino vòrta and-o vast le akhardesqo
- bičhaldo / tradino la poštaça vaj andar o fàkso vaj p-o imèjlo
- andino kaθar jekh tradino kurièro / mesazèro
- vakàrdino ka-o ràdio, ka-o televizòro vaj p-o drom, ka-jekh mikrofono

Sar eksèmplo, kana amari famìlia kerdàs abiaç mirre phralesqe, ame bičhaldäm kadava akharipen:

I famìlia le Nàstasosqi   thaj   *I famìlia le Stàneskosqi*
 si len bari loš te akharen tumen
 ka-o abiaç penqe čhavenqe
 O Arun thaj I Luludörri
 Kaj avela, savatone, p-o 15-to dïves le Oktobrosqo, o berš
 2022, kaθar i òra 10:00 and-o kher le bare sasujaço
 E bare kirve: *I famìlia le Bumbuleskosqi*
 Le bašavne: I bari formàcia le Meksikanosqi
 Ažukeras tumen bare kamipnaça!

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Keren vi tume jekh akahripen ka-jekh barodïves!
2. Xramosaren jekh tikno mothovipen palal sosθar e manuša trebal te aven kovle maškar lenθe, sosθar te avel len jekh lačo phiravipen!
3. Phenen, o Devel kamel vaj na le kodolen, saven si len jekh kovlo, lačo dï karing averenθe? Tume sar phiraven pen le averença?
4. Astarindoj kaθar le lava aj le lavenqe kidimata thaj kaθar le propozìcie dine maj tele, keren jekh xramosardo mothovipen!

ŽANESAS KAJ...?

- O manuš si te avel kovlo ka-o ilo thaj te del patïv karing o ververipen. Savorre bilače lava čhudine le manušenθar karing aver manuša si andar kodoja ke von na prinžaren šukar le butä vaj le manušen.
- Vi o Evangelisto Mårku vakàrdàs palal so melàrel le manušen: „Vov akhardàs palem Pesθe le butimata le manušenqe thaj vakàrdàs lenqe: Šunen Man savorre thaj lien godäθe! So si avri, na e manušesθe, na-i khanć, kaj, avindoj andre, lesθe, te d-ašti te melàrel les; tha' so inklel andar o manuš, *koja* butï melàrel les. Te varekas si les kana ašunipnasqe, te ašunel!”

5. Andar e svāturā le godāvere phuresqe

palal o Anton Pann

Mirre čhavea, kas si les lil si les lači rig; kon na siklōl – lesθar le nasulimata phandōn. Kodolenθar, *si te oves* amal le lileča thaj šun le kodolen, savenθar d-ašti te siklōs vareso.

Anglal le phurenθe, te na oves tu o anglutno kaj vakārel vaj te amboldes bigodāqo, tha' sikav tut sar trebal thaj ambolde le godāveripnača, andar kodoja ke o sigipen rimosarel i butī aj i gudli dūma but anel; palal, i dūma, vi kana si gudli sar o avdīn, šaj te ovel kerki sar i xoli. Kodolesqe, kaj vakārel tuqe opral aj zoraes, tu vakār lesqe le kovle vakeča; andar kodoja ke o manuś bi godāqo adēs vakārel tuqe dilikanes aj texara fal les nasul; thaj, ka-o agor, phandel tiro muj, andar kodoja ke, zanel pes, o manuś - kadja sar vi i čirikli – andar pesqi čhib xasarel pes.

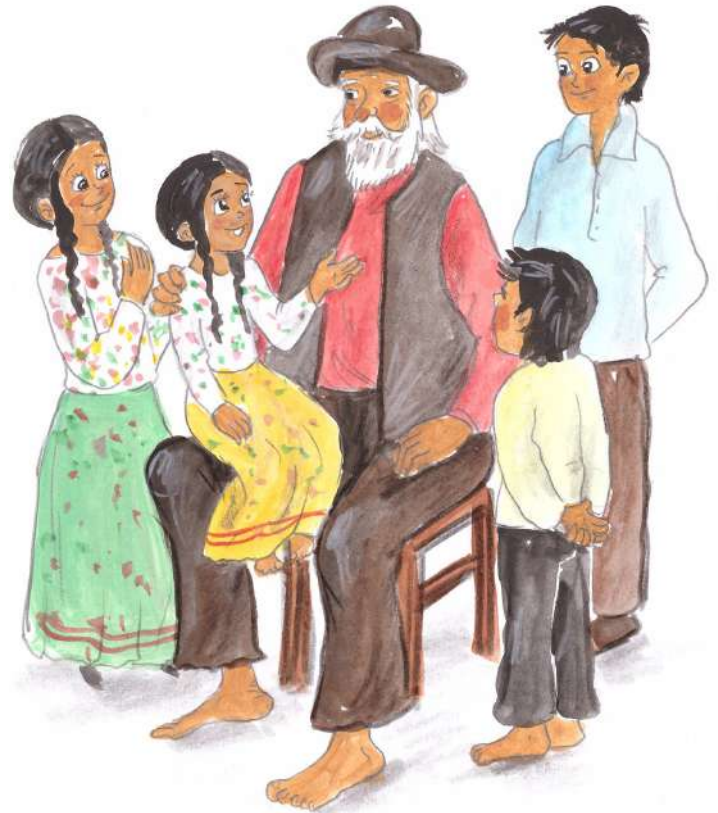
Kana dikhes le manuśes and-i xoli thaj and-o bilośalipen, na maj ker vi tu les xolāriko aj bilośalo! Na thov *phusa* p-i jag, vakār kovles leča - kana d-ašti – tha' kana n-ašti, po lačhes te mekes les, te da čhudel tut pesqi xoli.

Naś le xoxavipnasθar, andar kodoja ke kodoles, kaj sas astardo jekh var ke xoxavel na maj patāna les e manuśa aver var, nić kana vakārelas vov čačes.

Na ov barikano aj phutārdo thaj nakh thaj dikh tire *perutnen* aj le amalen; tha' za na butvar thaj beś čira. Na bister te telāres khere.

Kana san akhardo varekaj k-i meseli, na beś kaj si o maj patīvalo than, tha' alosar tuqe jekh skamin maj tele, ke kana akharena tut te aves aj te beśes and-jekh than maj patīvalo – perela tuqe lačhes ke akharena tut te aves kothe, maj opre; tha' kana avena aver manuśa maj lačhes dikhle tuθar, avela tut *laz* kana akharena tut te beśes and-jekh than maj telutno.

Ža p-e droma bare dikipnača, ke na zanes kajθar avel o nasulipen thaj na zumav te keres tut la jagača, ke thabarel pes tiro poštīn.

5. Andar e svàtură le godăvere phuresqe

Arakh tut le nasvalipnasθar, użār tiro kòrpo thaj *trujal tuθe!* Inker tiro sastipen sar i maj kuć miriklin!

Kadja te zanes, mirre čhavea, thaj laćhes avela tut, kana na karing manθe te xurān tire godă, tha' karing o godăveripen kadale lavenqo, kaj me mekhav len tuqe, kadja sar vi me lilem len kana me semas sar tuθe!

o rromano nakhavipen si kerdo kaθar o Geòrge Sarău

LAVA MAŠKAR LAVA...

si te oves – trebal (trebuj, kam-pel...)

te aves

(e) phusa – (e) suluma

na ov! – te na aves!

perutno – kodova, kaj beśel paśal tuθe,

le saves si les o kher thaj aver buti

paśal tiri

(i) laż – lażavo

trujal tuθe – krugo tuθe, rigal tuθe.

varesavo-mpārato – varesavo thagar

xurdo – tiknorro, čhavorro

rudīmaça – rugisaripnaça, mangipnaça

bixamaça – bi te xal, inkerindoј

boxalāripen

lesqoro – lesqo

gindo – (i) godi; (o) manaipen

'kh – jekh

dekana – kanaθar

palato - (i) filatin; (e) thagaresqo

khervaz

barilo – kerdās pes baro

sarre – savorre

àke! – dikh!, ita

ando – andino; akhardo

xić – khanć

var'so – vareso, daići

av'la – avela

ita - àke!, dikh!

nesave – varesave; varesode; nekobor

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Save si le maj gudle svàtură dine le čhavesqe save ćajlōn tut?
5. Vi tu phiraves tut palal kadale phiravipnasqe mangimata?
6. Kon sas o autòro kadale svatururenqo?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

O imèjlo/ o e-màjlo/ o i-mèjlo

O alav „imèjlo avel andar i anglikani čhib. E alavesqo xatāripen/ sènso si:

- i grafema **e** – avel kaθar o alav „**elektròniko**”;
- o alav **mèjlo** – si les o xatāripen „**pòšta**”.

O imējlo si jekh elektròniko pòšta andar savi bičhalen/ xuden pen informàcie. Jekh imējlo šaj avel tradino utlizisarindoj:

- *kompùtero;*
- *telefòno;*
- *i tablèta;*
- *aver elektròniko dispozitìvo.*

O *imējlo* si *jekh sigò mòdo* andar savo šaj *te tradas vaj te xudas informàcie*. K-ašti te bičhalas jekh *imējlo* si te avel amen jekh *imejlosqi adrèsa*.

And-jekh imējlo si te žanas:

- *kon xramosarel o imējlo;*
- *kasqe xramosarel pes o imējlo;*
- *subijèkto e imejlosqo;*
- *o mesàzo e imejlosqo.*

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Kaθar avel o alav imējlo? Savo si lesqo sènso?

- .....
- .....

2. So šaj te utlizisaras kana tradas jekh imējlo?

- ..... • .....
- ..... • .....

3. So trebal te žanas kana tradas jekh imējlo?

- ..... • .....
- ..... • .....

4. Traden jekh imējlo tumare kolegosqe and-o savo te xramosares lesqe sar sas and-o kadava školutno berś!

ŽANESAS KAJ...?

- O *Anton Pann* sasas pa paś rrom?
- O lil *Anθa' o siklipe'*, xramosardo lesθar, sas nakhavdo/ amboldino jekhe terne rromane aktoresθar, and-o berś 2005?
  - Kadava rromano aktòro si o *Sorin - Aurel Sandu*? Dikhle les ka-o televizòro? Kaj, kana?
  - Avrāl lesθe maj si vi aver rromane aktòrurā, sar si i *Zita Moldovan*?

PALUTNI REKAPITULÀCIA

1. Thon pašal e vortogràme po jekh trebutno alav!

and-o	p-o	k-o .....
and-i	p-i	k-i .....
and-e	p-e	k-e .....
and-jekh.....	p-jekh.....	p-jekh.....

2. Thon anglal le substantivurã dine maj tele o trebutno artikulo, **o** vaj **i**:

( ) amal, ( ) angrusti, ( ) anro, ( ) asãv, ( ) baj, ( ) bakro, ( ) bibi, ( ) birovli, ( ) bori, ( ) buzni, ( ) buzno, ( ) çar, ( ) çirikli, ( ) çhaj, ( ) daj, ( ) dori, ( ) drom, ( ) gad, ( ) grast, ( ) grastorro, ( ) guruv, ( ) kak, ( ) kašt, ( ) manro, ( ) piri, ( ) phral, ( ) phen, ( ) rakli, ( ) rom, ( ) rovli, ( ) rukh, ( ) ruv, ( ) thagarni, ( ) vurdon.

3. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivurã dine maj tele!

..... birovli	..... rromni	..... ruv	..... grastni
..... guruvni	..... manuś	..... śax	..... gav
..... sap	..... rukh	..... pori	..... kòkalo

4. Xramosaren e ginavnã kaθar o jekh (1) zi k-o biś (20)!

1	6	11	16 .....
2	7	12	17 .....
3	8	13	18 .....
4	9	14	19 .....
5	10	15	20 .....

5. Alosaren andar le substantivurã/ navnã, dine maj tele, le pronòmbrurã/ sarnavnã save zan khethanes: *amal, amalin, birovlã, bori, çirikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludĩ, paparũda, patrin, phrala, phenã, rovli, siklõvni, siklõvno, stadĩ, siklãrne, siklãrnã, thagar, vurdon*

mirro	tiro.....	lesqo.....	laqo.....
mirri.....	tiri.....	lesqi.....	laqi.....
mirre.....	tire.....	lesqe.....	laqe.....
amaro.....	tumaro.....	lenqo.....	
amari.....	tumari.....	lenqi.....	
amare.....	tumare.....	lenqe.....	

6. Xramosare and-o telutno tabèlo e fòrme e verbosqe „anel”.

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	anav	anava	andem
tu			
vov			andās
voj			
ame		anasa	
tume	anen		
von			

7. Keren po jekh propozicia and-e save o subjèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozicia
zenutno pronòmbro, I- to zeno	
muršikano substantivo, k-o butipen	
zuvlikano substantivo, k-o jekhipen	

8. Keren po jekh propozicia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozicia
vèrbo, akanutno vaxt, I- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	

9. Keren po jekh propozicia and-e save o atribùto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o atribùto	I kerdi buxli propozicia
o adžektivo „šukar”	
adžektivo avilo andar jekh substantivo „manuš”	
o numeràlo „deš”	

10. Keren po jekh propozicia and-e save o komplemèto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Ke savo pučhipen amboldel o komplemèto	I kerdi buxli propozicia
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „kas?”	
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	

11. Keren buxle propozìcie palal e skème dine and-o telutno tabèlo!

E sikavimata	I kerdi propozìcia
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – muršíkano substantivo • predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt • atribùto - adžektivo • komplemento - substantivo 	<p>.....</p>
<ul style="list-style-type: none"> • subjèkto – zuvlikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt • atribùto - numeràlo • komplemento - substantivo 	<p>.....</p>

12. Pheren e cúce thana!

- Me ..... jekh manro le čhurăça.
- Tu sanas kothe, kana me ..... kathe.
- Sosθar tume na ..... vi len?
- Soça ..... kathe?
- Mirro ..... si rašaj, thaj mirri bibi si.....
- E šošoja xan zèleno .....
- O ruv, kana si ....., avel andar o ..... and-o gav.
- Le grastes si les ..... punre, ... bala, ... pori.

13. Roden sinonimură vaš e lava dine maj tele!

dilgo -	dar - .....
žilto-	ćang - .....
cira -	men - .....
bičhalel -	kamel - .....

14. Roden le antonimură vaš e lava dine maj tele!

lačho -	kovlo - .....
učo -	tato - .....
pherdo -	barvalo - .....
melalo -	xarno - .....

I PALUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi i literatūra O IV-to siklŏvpinasqo berś

E siklŏvnesqo anav thaj angloanav: .....

I dāta kana si dino o tēsto: .....

Drabar bare dikhipnača o telutno tēksto kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Sasas jekh rrom deše čhavorrenča. And-jekh dīves maškar e dīvesa, pesqi rromni phendās lesqe:

– Dikh, barŏn amare tikne, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Źa, kin jekh piri maj bari!

Te Źal te kinel, šukar, nūmaj na-i len love! Sar ka keren?

(O rrom, o phuro thaj le duj pirā - purani paramīci andar o Balkāni)

1. Xramosaren andar o dino tēksto jekh alav kerdo andar jekh silāba, jekh kerdo andar duj silābe thaj jekh kerdo andar trin silābe!

.....
.....

2. Xramosaren andar o tēksto duj substantivurā save si ka-o gin jekhipen!

.....
.....

3. Keren po jekh propozīcia and-i savi te utilizisaren e alava **and-o, and-i, and-jekh, na-i!**

.....
.....
.....
.....

4. Xramosaren palal sarkon alav lesqo mamujutno/ amboldino alav:

dīves .....

barŏn .....

kinel .....

5. Keren jekh propozīcia e verboča andar i jekhto propozīcia andar o dino tēksto!

.....

6. Ambolden o dino tēksto and-i gazikani čhib!

BARÈMO VAŠ I FINÀLO/ PALUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani éhib vi literatùra O IV-to siklövipnasqo berś

Performancaqe deskriptorură:

O ÌTEMO	E KALIFIKATÌVURĂ			
	BUT LAČES	LAČES	DÒSTA	NA SI DÒSTA
1	Amboldipen lačo vi pferdo: arakhel and-o dino təksto e 3 mangle alava.	Amboldipen parciàlo lačo: arakhel and-o dino təksto 2 mangle alava.	Amboldipen parciàlo lačo: arakhel and-o dino təksto 1 manglo alav.	Amboldipen bilačo: na arakhel and-o dino təksto nijekh manglo alav.
2	Amboldipen lačo vi pferdo: xramosarel e mangle vakāripnasqe rig.	Amboldipen parciàlo lačo: xramosarel nùmaj 1 vakāripnasqi rig.	Amboldipen bilačo: xramosarel aver duj vakāripnasqe riga.	Amboldipen bilačo: na xramosarel nijekh vakāripnasqi rig.
3	Amboldipen lačo vi pferdo: kerel lačas propozicie e savorre 4 dine vortogramenča, bi te kerel vortografiaqe vaj puntuaciaqe doša.	Amboldipen parciàlo lačo: kerel lačas propozicie 3 dine vortogramenča, bi te kerel vortografiaqe vaj puntuaciaqe doša. / Kerel propozicie e savorre 4 dine vortogramenča, bi te kerel vortografiaqe vaj puntuaciaqe doša, kerindoj 1-2 doša	Amboldipen parciàlo lačo: kerel lačas propozicie 2 dine vortogramenča, bi te kerel vortografiaqe vaj puntuaciaqe doša. / Kerel propozicie e savorre 4 dine vortogramenča, bi te kerel vortografiaqe vaj puntuaciaqe doša, kerindoj 2-3 doša.	Amboldipen bilačo: kerel propozicie 1 dine vortogramenča, kerindoj 2-5 doša.
4	Amboldipen lačo vi pferdo: xramosarel lačas po jekh mamujutno alav vaś e 3 dine alava.	Amboldipen parciàlo lačo: po jekh mamujutno alav vaś 2 dine alava.	Amboldipen parciàlo lačo: po jekh mamujutno alav vaś 1 dino alav.	Amboldipen bilačo: na xramosarel lačas nijekh mamujutno alav.
5	Amboldipen lačo vi pferdo: kerel lačas i propozitie e verboča andar i jekhto propozicia.	Amboldipen parciàlo lačo: kerel i propozitie e verboča andar i jekhto propozicia, kerindoj 1-2 vortografiaqe/ puntuaciaqe doša.	Amboldipen parciàlo lačo: kerel i propozitie e verboča andar i jekhto propozicia, kerindoj 3-4 vortografiaqe/ puntuaciaqe doša.	Amboldipen bilačo: kerel jekh propozicia e avere alaveča.
6	O təksto si lačas amboldino bi te aven kerde vortografiaqe/ puntuaciaqe doša.	O təksto si amboldino, isindoj 1-2 vortografiaqe/ puntuaciaqe doša.	O təksto si amboldino, isindoj 3-4 vortografiaqe/ puntuaciaqe doša.	O təksto si amboldino, isindoj 5 vaj maj but vortografiaqe/ puntuaciaqe doša.

Finàlo evaluàcia

ÌTEMURĂ	O FINÀLO KALIFIKATÌVO
Rezolisarel lačas savorre 6 itemură.	BUT LAČES
Rezolisarel lačas 4-5 itemură; bilačas 1 itemo/ parciàlo 1 itemo.	LAČES
Rezolisarel lačas 2-3 itemură; bilačas 1 itemo/ parciàlo 2 itemură.	DÒSTA
Rezolisarel lačas 0-1 itemură; bilačas 3-4 itemură.	NA SI DÒSTA

BARĒMO VAŠ I INICIĀLO/ ANGLUTNI EVALUĀCIA

E dajaqi rromani čhib vi literatūra O IV-to siklŏvpinasqo berś

Performancaqe deskriptorurĀ:

O ĪTEMO	E KALIFIKATĪVURĀ			
	BUT LAČES	LAČES	DŌSTA	NA SI DŌSTA
1	- Amboldipen lačo vi pherdo: arakhel thaj xulavel and-e silābe 3 alava.	- Amboldipen parciālo lačo: arakhel thaj xulavel and-e silābe 2 alava..	- Amboldipen parciālo lačo: arakhel thaj xulavel and-e silābe 1 alav.	- Amboldipen bilačo: na arakhel ni jekh alav vaj xulavel aver alava.
2	- Amboldipen lačo vi pherdo: kerel lačas o butipen vaś savorre 3 alava.	- Amboldipen parciālo lačo: kerel lačas o butipen vaś 2 alava.	- Amboldipen parciālo lačo: kerel lačas o butipen vaś 1 alav.	- Amboldipen bilačo: na kerel lačas o butipen vaś nijekh alav.
3	- Amboldipen lačo vi pherdo: kerel jekh propozicia e duje dine alavenča.	- Amboldipen parciālo lačo: kerel jekh propozicia e duje dine alavenča, isindoj kerde 1-2 vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.	- Amboldipen parciālo lačo: kerel jekh propozicia e duje dine alavenča, isindoj kerde 3-4 vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.	- Amboldipen parciālo lačo: kerel jekh propozicia e duje dine alavenča, isindoj kerde maj but sar 5 vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.
4	- Amboldipen lačo vi pherdo: xramosarel lačas savorre 3 mangle alava.	- Amboldipen parciālo lačo: xramosarel lačas 2 mangle alava.	- Amboldipen parciālo lačo: xramosarel lačas 1 manglo alav.	- Amboldipen bilačo: na xramosarel lačas nijekh manglo alav.
5	O tĕksto si lačas amboldino bi te aven kerde vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.	O tĕksto si amboldino, isindoj kerde 2-3 vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.	O tĕksto si amboldino, isindoj kerde 4-5 vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.	O tĕksto si amboldino, isindoj kerde maj but sar 5 vortografiaqe/ punktuaciaqe dośa.

Finālo evaluācia:

ĪTEMURĀ	O FINĀLO KALIFIKATĪVO
Rezolvisarel lačas savorre 5 ĩtemurĀ.	BUT LAČES
Rezolvisarel lačas 4 ĩtemurĀ; bilačas 1 ĩtemo/ parciālo 1 ĩtemo.	LAČES
Rezolvisarel lačas 2-3 ĩtemurĀ, bilačas 1 ĩtemo/ parciālo 2 ĩtemurĀ.	DŌSTA
Rezolvisarel lačas 0-1 ĩtemurĀ; bilačas 3-4 ĩtemurĀ.	NA SI DŌSTA

VOKABULĂRURĂ

ALAVĂRI RROMANO - RUMUNIKANO

A

ačhilo moça (ci maj vakărdăș khanć, ačhilo lalo) – a tăcut, nu a mai zis nimic, a rămas mut
agordini (diniagor, dini ka-o agor; gătome; gătisardi) – terminată
akaja (kadaja) – aceasta
akava (kadava) - acesta
àke! (dikh!, ita) – iată!
akhardo – chemat; strigat; invitat
(i) amalni (i amalin) – prietenă
(o) amboldipen (o nakhavipen le tekstosqo and-aver čhib) – traducere
an- (and-) în
ando (andino) – adus
angerav (ingerav) – (eu) duc
ankalavelas (inkalelas, inkalavelas) - (el, ea) scotea
ankerav (inkerav) - (eu) țin
anklel (inklel; (kathe) vazdel pes opre p-o dumo) – a ieși; a apărea; a se ivi; a se urca, a se sui
and- (and-o; and-i; and-e) – în
(i) arakhni (i) protektora – protectoare
asapnaça (asaipnaça) – cu răs, cu zâmbet
astardăș pes (maladilăș pes, șirdăș te kerel vareso) – (el, ea) s-a apucat, a pornit să facă ceva
(i) astarni (jekh dispozitivo saveça d-aști te astares vareso, varekas) – prinzătoare, cursă
avdlives (adēs) – azi, astăzi
avere čhandesθe (anda aver mòdo) – într-alt mod
av'la (avela) – va veni; va fi, va deveni
(o) avrutno (o) streino; kodova savo avilo andar aver than, them, phuv, kher) – străinul
ažukeren (žukeren, užaren) – (ei, ele) așteaptă

B

(o) barang (o zido) – zid
bareana! (barea!) - mărite!
barărel (kerel vareso baro, kerel varekas baro) – a mări (ceva), a preamări pe cineva; a dezvolta; a cultiva (ogor, flori; o limbă)
(o) bareder (o maj baro) – cel mai mare; șeful
(o) Baredivaj (o Jùnio) – Iunie
barilo (kerdăș pes baro) – a crescut, s-a făcut mare
(o) baro la krisaço (o șerutno la krisaço) - șeful judecătoriei

barvalöl (baravalărel pes) – a deveni bogat; a ajunge bogat
bezexalenqe (kodolenqe, save kerde bezex) – păcătoșilor; celor care au păcătuit
biačhavdo (bi te ačhöl/ ačhëve/ ačhel) – neîntreput
(o) biamal (o dușmăno) – dușman; inamic
(i) biamalni (biamalin; dușmănka) – dușmană; inamică
biandile (kerde pen; arakhandile; arakhle pen) – (ei, ele) s-au născut
bixamaça (bi te xal, inkerindoș boxalăripen) – fără ca să mănânce; ținând post
le biprinzarales (kodolesqe, savo na prinzarel so tu kerdăň lesqe jekh lači buti, kodolesqe, kas tu dian les vast) – pe (cel) nerecunoscător, pe ingrat
(e) birovlă (e beruja, e birlă) – albinele; viespii
boldăș pes (amboldăș pes; (voj) irisajli; (vov) irisajlo, avilo/ avili palem) – s-a întors, s-a înapoiat; a revenit
(o) boldo (xristiăno) – botezat; creștin
brigisajlo (avilo xolăriko/ xolăme; xolisajlo) – s-a supărat, s-a mâniat
(o) buriko (o priš) – buric
(i) burnekh (sode si andre, and-jekh dumukh) – pumn, o mână de, cât în căușul palmei
but šundo (but prinzardo) – renumit

C

cirdino andar o xanro (sasas jekh čhand mudaripnasqo, ačhilo kaθar o raj le themesqo, o Vlad Ţepeș) – tras prin țeapă
čira (zàla(ga), xancĭ, čima) – puțin

Č

čajlöl man (plaçal man; si man drăgo/ kuć) – îmi place; mi-e drag, dragă
čajlövav (avav čajlo) – mă satur
(i) čingar (o xamipen mașkar e manuša; o skandălo) – scandal, ceartă
čudil pes (miril pes) – a se mira

ČH

čhivdăș (thovdăș andre) – (el/ ea) a băgat
(e) čhavrră (e pùjură; e čiriklöră) – pui
čhibėnθar (čhibănθar) – din/ prin limbi(le)

čhumuni (vareso; daići) – ceva
čhutăs la (thovdăs la) – a pus-o, a așezat-o

D

d-aštisardăs (aštisardăs; aštılăs) – (el/ ea) a putut, a fost capabil/ ~ă să...
daralo (darutno, daramno; traśalo) – fricos
daraθar (traśaθar) – din teamă, din frică
daravel (traśavel varekas) – a înfricoșa pe cineva, a băga frica în cineva
(i) Decembra (o Decembro) – Decembrie
dekana (kanaθar) – de când
del avri (zal avri, inklel) – merge/ iese afară
del mujal (peravel) – a răsturna
(i) derāv (i dorāv; o baropani) – apă curgătoare foarte mare sau marea
(o) devel, (e) devela (o ceros, e cèrură) – cer, ~uri
dias kàrie (puśkil, puśkedel) – (el/ ea) a împușcat
dias la' anglal (amboldăs laqe (o) lav) – (el/ ea) a întrebat-o
dikhèn pe' (dikhen pen) – (ei/ ele) se văd, se zăresc, se observă
dilisajlo, dilisanilo (dilisajlăs; reslăs te avel dilo; kerdăs pes dilo) – (el) a înnebunit; (el) s-a prostit
(o) dīves (dēs, ges) – zi
dīvesesθe (dīvese, dēse) – în zi; în timpul zilei; pe zi, zilnic
divio (veśesqo, na-i kherutno) – sălbatic
dīlgo (lūngo) – lung
drabaren (ćitisaren, ginaven) – (ei/ ele) citesc
(i) dud (o dud; i odud; o odud) – lumină
dujarel pes (kana varekon reslo ka-jekh ulavdo drom e živipnasqo thaj na žanel so te kerel, savo drom te asatarel) – (el/ ea) se îndoiește, are dubii, nu știe ce să aleagă

F

(o) fan (evantàjo; o balvalălo) – evantai
(i) Februàra (o) Rromano čhon) – Februarie; „Luna Rromă” (aluzie la snoava în care apare denumirea hazlie a lunii februarie, „Fe-Martie”
(i) filatin (o palàto; i avlin le thagaresqi) – castel, palat; curte împăratească

G

gesesqo (dēseseqo) – zilnic; al zilei
(o) gi (o dī, o odī, o vodī) – sufletul; inima (ca suflet); prin extindere, unii îi conferă și sensul de pântec, burtă (ca sinonim pentru „o per”)

(o) ginavipen (ginaipen, ginipen) – socoteală; calcul; numărât

(o) gīndo (i godī; o manaipen) – gând (minte, reflecție)
(o) Grastonaj (o Aprilo) – Aprilie (Luna când iese caii la păscut)

gudle (gudle) – dulci; scumpi, scumpe (dragi, drage)

X

xalavelas (thovelas pes; thovelas pes uže panęça) – (el/ ea) se spăla, se clătea cu apă curată

xale kīno (kinuisarde pen; but zumavde bi rezultatosqo) – (ei/ ele) au mâncat chin; s-au chinuit; au tot încercat fără izbândă

(o) xamipen (i ćingar; o skandàlo) – ceartă; scandal
(i) xaning (i xaing; o punàri, o bunàri) – izvor; fântână; sursă; resursă (de ex., economică, umană etc.)

xarăθe (and-i xar) – în vale, în vâlcea

xasa amen (kerasa ćingar) – (noi) ne vom certa

xasardăs (naśaldăs) – (el/ ea) a pierdut; a rătăcit

xastra man (skăpīsar man!, izbăvisar man!, žutīsar man!) – scapă-mă!; salvează-mă!; izbăvește-mă!; ajută-mă să scap!

xatären (xaćaren; xalöven) – (ei/ ele) înțeleg, pricep; percep

xić (khanć) – nimic; deloc

xolisajlo, xolisaniilo (avilo xolăme) – (el/ ea) s-a supărat, s-a mâniat

xolăme (xolăriko) – supărat; mâniat

xoraxano (turkikano) – turcesc

(o) xoro (o khelipen) – horă, joc (var.: *i xora*)

(o) xramosarimos (o xramosaripen; o kalăripen; o ćhinipen; o lekhavipen) – scriere (scriere cu creionul; scriere prin încrustare; scriere cu pensula de scris)

xulaj (o maj baro jekhe thanesqo, jekhe kheresqo th. a.) – stăpân; proprietar; gazdă

xurăndili (xurăjli) – (ea) a zburat

xurdo (tiknorro, ćhavorro) – mărunțel (copil micuț); micuț; copilaș

H

(i) hōra (o khelipen) – horă, joc, dans (var.: *o xoro*, în aria de influență slavă).

I

ingăr (inger!) - du!, poartă!, transportă!

inkaldă(s) (inkalavdă(s), ankala(v)dă(s), ankaldă(s) – (el/ ea) a scos; a extras

inklöl (inklel, anklel) – a ieși, a apărea; a se sui, a se urca

irinindoj pes (amboldindoj pes) – întorcându-se
irisajlo, irisanilo (irinisardăs pes; amboldăs pes) –
 (el) s-a întors, s-a înapoiat

ita (àke!, dikh!) – iată!

ivendesøe (ivende; and-o ivend) – iarna, în timpul iernii

J

ja (vaj; or) – sau; ba

(i) jaglin (o than kaj kerel pes jag) – vatra focului

(e) jakhençar te marav (te kerav la jakhaça, te kerav andar i jakh) – cu ochii să fac (să fac cu ochiul)

(i) Januàra (o Januàro) – Ianuarie

jekhe khanèceça (khanć; vareso; daići) – cu oarece, cu ceva (neînsemnat), cu nimic; cu ceva fără mare valoare (importantă)

jekhe rătăøe (and-i jekh răt, and-jekh răt) – într-o noapte

jekhevarăøar (sig; jekhăøar) – deodată, dintr-o dată; repede, rapid

jekhvare (jekhevarăøe) – deodată, dintr-o dată

(o) Jùlio (o Bov; o Tato éhon) – Iulie (Cuptor; Luna caldă)

(o) Jùnio (o Baredivaj) – Iunie

K

Kajsan (jekh anav, kathe, o anav le zuklesqo, tradus: „Unde ești?”)

kajøar (andar kaj) – prin care

(i) kali phal (e xramosaripnasqi phal; i zèleno phal) – tabla (neagră) de scris; table de scris; table verde de scris

(e) kangre (kanre; karre) – spini; mărcini; ghimpi

(i) kanzùrka (kanzavùrka) – aricioaică

(e) kanzùrke (e kanzavùrke) – aricioaice

(o) kanzavùri, o kanzvùri, o niglo – arici

kasavo (jekh kadava...) – un astfel de

(e) kăràmide (phuvăøe kotora, la formaça jekhe paralelipidosqi, save sine lole, andar o pekimos lenqo and-i jag thaj savença keren pen e baranga le kheresqe) – căràmizi

kerdilo (kerdăs pes) – (el) s-a făcut, a devenit

(e) kernavnă (vèrbură) – verbe

kežlano (phanrutno; andar kež; andar phanr) – din mătase

(o) kilo (o țilo) – par, țaruș, stâlp

(e) kiră (e tiră) – furnici

(e) kirme – viermi; larve

kobor (kabor; kozom/ kazom; kèci; sòde, kiki) – cât (câtă, câți, câte)

(i) koć (i éang) – genunchi

kodolesqe (andar kodoja kaj/ ke, andar kodova kaj/ ke) – de aceea că, pentru aceea că, deoarece

koja (kodoja) – aia, aceea

kòntra (mamuj) – contra, împotriva

(i) korùna (e thagaresqi ruputni/ sovanakajutni stadi) – coaroană împărătească (de argint/ de aur)

(i) korr (i men) – gât

kothal (andar kothe) – de acolo, dintr-acolo

kovleilesqo (laçho, kovlo k-o ilo, k-o dī) – bun la inimă; milos, sensibil, tolerant

koøar (kaøar, tha' dural) – de unde (dar de departe)

kozom (kabor; kèci; sòde; kiki) – cât (câtă, câți, câte)

(i) kùndra (i tirax, e papùcá) – încălțare; pantof; papuci (la pl.)

(i) kutia (o moxtonorro) – cutie (cutiuță)

KH

‘kh (jekh) – unul, una; un, o

khamutno (khamalo) – înșorit

khonik (nikon) – nimeni

L

o lačhipen (i favòra) – bine, faptă bună; favoare

laçho lav (~ svàto) – povață, sfat bun/ cuvânt bun

lavàrel (kerel lava) – a cuvânta; a face cuvinte

(i) lavlin (i lavustik, o dictionàro) – dicționar

(i) lavùta (violina) – lăută (vioară)

(i) laž (lažavo) – rușine

lesqoro (lesqo) – al lui

(i) lolanži (i pendexali; i pendexni) – veveriță

lùngo (dīlgo) – lung

(o) luno (jekh instrumento saveça éhinel pes o dīv)

– seceră (un instrument cu care se taie/ se seceră grâul, păioasele în lan)

(o) luvorro (jekh tikni koliba; kaštutno kherorro; baràka) – cabană; baracă; cușcă

M

maladili (arakhlás pes varekaça) – (ea) s-a întâlnit, s-a găsit cu cineva

mamuj (1. kòntra 2. karing) – 1. contra. 2. în raport cu..., față de...

mandaisarel (del mandaipen, del sènsø) – a conferi, a da sens; a semnifica

mangenas (kamenas) – (ei/ ele) voiau, doreau; cereau, rugau

(o) mangro (madro, manro, marro) – pâine (corect: marro)

milajesθe (ka-o milaj; and-o milaj) – în timpul verii
mo (mirro; murro, munro, mînro; morro) – al meu

(i) molifta (o zoralo svûnto pani) – aghiazmă; dar și: molifță, apă sfințită de preot în urma unei slujbe, a unei rugăciuni speciale

morre (mirre) – ai mei, ale mele

mothovdem (phendem; vakârdem) – (eu) am spus, am zis, am rostit

muj čhindo (idolo) – chip cioplit

mukhel (mekhel) – a lăsa, a permite; a ierta

mulikani (mulani; mulo) – mortuar

N

n-aštisarde (n-aštile; na d-aštile) – (ei/ ele) nu au putut, nu au fost în stare să...

na ov! (te na aves!) – să nu! să nu fi!

najol (nanöl) – a face baie

nana-i (na-i) – nu este, nu există

(le) nasulesθar (kaθar jekh nasul zeno; kodolesθar, savo kerel nasulimata) – de cel rău (de o persoană care săvârșește rele)

nesave (varesave; varesode; nekobor) – unele (oarecare; câteva, câțiva, unele; câteva, câțiva)

ni (na, ma, či) – nu; nici

nikon (khonik) – nimeni

(i) Novembra (o Novembro) – Noiembrie

O

odobor (kodobor; kadja but) – atât de... într-atât de...

odoja (kodoja) – aia, aceea

(i) Oktobra (o Oktòbro) – Octombrie

ondilo (avilo) – el a devenit, s-a făcut

orso (sàvako) – orice (fiece)

othe (kothe) – colo, acolo

ovel (avel and-o avutno) – a fi (în viitor), a deveni, a ajunge a fi...

P

(o) paj (o pani) – apă

(o) palàto (i filatin; e thagaresqo khervaz) – palat, castel; „căsoi” regal

patâl (fal pesqe) – (el/ ea) crede; lui/ ei i se pare

(le) patră (e patrină) – frunze

pe (pesqe) – ale sale

peköl (pekel pes) – (el/ ea) devine copt; se coace

(i) pendexlin (o rukh kaj kerel pendexa) – alun

penqe (lenqe) – ai/ ale lor (proprii, personali/ personale)

penqo (lenqo) – al lor (propriu, personal)

(e) pipërke (e icală) – ardei

(o) perutno (kodova, kaj bešel pašal tuθe, le saves si les o kher thaj aver bută pašal tire therimata) – vecin (cel care locuiește lângă tine, cel care are casă sau alte proprietăți în vecinătatea ta)

pesqe (*kathe*) laqe (zenutne, na avrăqe!) – ale sale, ale ei (personale, nu ale altei persoane)

pesqo (lesqo) – al său (al lui, propriu, personal)

(i) pilda (svàto, lačo lav) – pildă; sfat, vorbă bună

(o) pirro (punro; pînro) – picior

(e) plaja (e planină) – munți

po (pesqo) – al său (al lui, propriu, personal)

(le) polakurenθar (le polonurenθar) – de către polonezi (poloni)

(i) pošóci (i pošoti; i posoti, posotî) – buzunar

(o) poštínorro (o postinorro) – cojocel

prastandile (prastanile, prastajle; našle sig) – (ei/ ele) au rupt-o la fugă (în goana mare)

pravarel (del te xal varekasqe, barărel varekas) – a hrăni pe cineva, a alimenta, a crește

(e) prâznikură (e baredivesa) – sărbători; zile mari (de sărbătoare)

pumare (lenqe) - ai lor/ ale lor (proprii, personali/ personale)

pumaro (lenqo) – al lor (propriu, personal)

(e) puršuka (e manresqe kotororre) – firimituri

(i) pùska (i šastrin; i karadin; o banduk) – pușcă, armă, flintă

putrel (putarel) – a deschide

PH

(o) phandlipen (o phandlin; o štaripen/ štarimos; o phandaipen/ phandaimos) – pușcărie; „pătrăța”

pharilo, pharili (vazdilo/ vazdili; kerdās pes) – s-a strunit, s-a dezlănțuit, s-a iscat

(i) phurt (o pòdos) – pod

(e) phusa (e suluma) – paie

R

(o) raj e themesqo (e themesqo raj) – domnul/ domnitorul țării

rajana! (raja!) – domnule!

(o) ravalò (baro gono) – sac mare, desagă

rătîlās (rătîli, kerdās pes răt; mekhlās pes i răt) – s-a înserat; s-a făcut seară, s-a lăsat seara

(o) rătōpen (kana rătōl, kana rătārel pes) – însereare; când se înserează, când e lăsarea serii

resen (aresen) – (ei/ ele) ajung

(i) resutni (i lisica; i hùlpja; i čorni) – vulpea (șireata)

risparde (liparde) – menționați/ menționate, pomeniți/ pomenite

(i) **ròba** (jekh zuvli, savi na-i vesti, kaj kerel phari buti ka-jekh barvalo raj aj umblal lesθar) – roabă (o femeie care nu este liberă, care lucrează din greu la un stăpân bogat și de care depinde)

ròbo (jekh murs, savo na-i vesti, kaj kerel phari buti ka-jekh barvalo raj aj umblal lesθar) – rob (un bărbat care nu este liber, care lucrează din greu la un stăpân bogat și de care depinde)

rudimaça (rugisaripnaça, mangipnaça) – cu rugămintea

ruje (runânde pen, rovlârde pen) – (ei/ ele) au plâns/ s-au plâns

(o) **ruk** (o kašt; i ambrîn) – pomul, copacul

(i) **ruthuni** (ka-o nakh, le duj ćuce thana, andar kaj varekon phurdel) – nare (la nas, cele două orificii, prin care cineva inspiră)

(o) **ruvdimos** (o (a)žukărimos, o (a)žukăripen; o użaripen, o użarimos) – răbdare

S

sarkon (svăko; fiesavo; orkon) – oricine, oricare, fiecare

sarre (savorre) – toți, toate

sarsave (ververutne; bute ćhandenθar, bute tipurenθar; verver zoja, verver fălură) – diferiți, diferite (de diferite moduri, tipuri, soiuri, feluri)

sastimaça (sastipnaça) – cu sănătate

sasto (1. sa; întregu 2. kaj/ savo na-i nasvalo)

s-orro (savorro) – tot

savaxtesθe (vaș sa vaxt/ vrăma) – tot timpul, pentru tot timpul; în veci

savorre (sarre; sa e; să e) – toți, toate

(i) Septembra (o Septembro; o Drakhalo ćhon) – Septembrie, „Luna cu struguri”

(i) **servânta** (sluga) – servitoare, slugă

si te (trebal, trebuj, trobal, trobul; trubul; kâmpel; si lazîmi) – trebuie

si te oves (trebal, trebuj, kâmpel... te aves; si lazîmi te oves) – trebuie să fii

(i) **sikavni** (i siklărni) – învățătoare, profesoară

siklôs (siklôves) – (tu) înveți (pentru tine)

(i) **sinia** (i meseli) – masă

(o) **sirîmi** (i xaravli; o kolaj, o kolâni) – curea, cingătoare

(i) **sîta** (i ućhandi) – sită

(i) **sluga** (jekh telutno, jekh servânto, jekh servânta) – slugă (o slujnică, un slujitor)

(i) **slůzba** (i devlikani slůzba, e khangerăqi mîsa) – slujbă (religioasă, la biserică)

(te) **slůzin** (te inkeren i devlikani slůzba) – să slujească (să țină slujba divină, religioasă)

sòde (kazom, kabor, kobor, kèci, kiki) – cât, câți, câți, câte

sosθar (sosθe; sosqe) – din care motiv (din ce cauză), de ce?

(o) **sovthan** (o suthan; e sovipnasqo than) – patul (locul de dormit)

(e) **suluma** (e phusa) – paie

(o) **sumnal** (o somnal; o svũnto) – sfântul

(o) **sundal** (i lùmja) – lumea

svăko (sarkon, sarkoj; orkon, fiesavo) – fiecare, oricare, oricine

svakodivesutno (andar svăko dîves) zilnic, de fiecare zi, de zi cu zi, cotidian

Š

šaj (aști) – a putea, a fi în stare, a fi capabil să...

šargo(n) (žilto, gălbenu) – galben

(o) **šerutno la krisaço** (o baro la krisaço) – președintele/ mai marele judecătoriei

(i) **škoala** (i škòla) – școală

(i) **štàla** (i grastlin; i bakrălin) – staul (al cailor; târla oilor)

šundilo (a) šundăs pes – (el/ ea) s-a auzit

T

(o) **trũpo** (o kòrpo) – trup uman; corp uman

taman (ekzăkt) – exact, întocmai, taman

tasavdilo (tasavdilăs, tasavdăs pes) – (el) s-a înecat; (el) s-a sufocat

te (kana) – dacă; să

te na phires banges! (te na phires palal i zuvli e avresqi vaj palal o murs la avrăço) – să nu calci/ umbli strâmb (după femeia altuia ori după bărbatul alteia)

(i) **texarin** (i javin, i rânin) – dimineață

texarinăθe (and-i texarin; texàra; (de) rânò; javinăθe) – de dimineață, dimineața, în timpul dimineții

telărdăs (gelo pesqe; gelo-θar) – a plecat, a pornit, s-a dus

(o) **telutno than le Khangerăço** (i teliphuv la Khangerăqi; o than kaj arakhen pen e moxtona le mulenqe telal i khangeri) – subsolul Bisericii; locul unde se găsesc raclele sub biserică

(o) **Tirdaraj** (o Mărto, o Mărco) – Martie

tire pašutnesθe (and-o tiro pašutno, kodo kaj bešel vaj arkhel pes pašal tuθe) – în (la) aproapele tău

trujal tuθe (krugo tuθe, rigal tuθe) – în jurul tău.

TH

- tha'** (ama; 'ma; a; no) – dar, însă, ci
(o) thagaripen (o thagarimos; i împărăcia) – împărăția; regatul; regalitatea
(te) thoven (te thon) – (ei/ ele) să pună, să așeze

U

- (i) učhalin** (o than kaj perel i učhal) – loc umbrat, umbra (locul unde cade umbra)
(o) umal (i vazi; o kîmpo) – câmp, câmpie; domeniu, arie

V

- vaj** (ja; or) – sau, ori
(o) vak (kodo so šunel pes, kana varekon vakărel, bašel th.a.; o glăso; o krîlo; o sèsi) – voce, glas (ceea ce se aude când cineva emite un sunet, când vorbește, latră etc.)
(o) valo (o profîto) – câștig, profit
var'so (vareso, daići) – ceva
varesavo-mpărato (varesavo thagar) – oarecare împărat
(o) ververipen (i diferenca) – varietate; diferență
vestil (anel nevimata) – (el/ ea) vestește, aduce noutăți
vikindās (vicindās, icindās; akhardās bare mujeça/ vakeça; ینگardās) – a țipat, a strigat tare
višalo (votravallo; kas si les but viš, xoli andre) – otrăvitor (care conține multă otrăvă, fiere în el)
(i) vrăma (o vaxt) – vreme, timp

Z

- zàla(ga)** (cîra, xancî, cîma) – puțin
(te) ziduîn (te vazden, te keren zido/ barang) – (ei/ ele) să zidească
(o) zoj (o čhand, o țipo; o fâlo, o mòdo) – soi (mod, tip, fel)
zorale mangimata (zorale aj musujutne trebaimata vaj kerimata, kaj/ save o Devel mangel len te na aven uštavde le manușențar; porônke le Devlesțar) – porunci (cerințe puternice și obligatorii, pe care Dumnezeu le pretinde spre a nu fi încălcate de oameni; porunci date de Dumnezeu)
(te) zorăres (te des zor varekasqe, te murșăres varekas, te des les' dî) – să întărești (să dai tărie, putere cuiva; să-l îmbărbătezi)
zorphendās (dias porônka zorăça) – a poruncit
zumavde (astarde te keren vareso; probisarde) – (ei/ ele) au prins/ s-au apucat/ au încercat să facă ceva; au probat

Ž

- žilto** (gâlbenu; sârgonu) – galben

3

- (i) živdilin** (i biosfêra) – biosfera
živel (živisarel; trail, traisarel) – a trăi, a viețui
(e) živlale – ființe, făpturi
(e) živutre (e animălură, e žigănie) -viețuitoare, animale

ALAVĀRI RUMUNIKANO - RROMANO

A

- aceasta** – kadaja, akaja
aceea – kodoja, odoja, koja; *de aceea, pentru că* kodolesqe
acesta – kadava, akava
acolo – kothe, othe; *de acolo* kothal
adus – andino, ando
aia v. *aceea*
(a) ajunge – resel, aresel
albine – (e) birovlă
alun – (i) pendexlin
animale – (e) živutre, (e) animălură, (e) žigănie
apă – (o) pani, (o) paj
aprilie – (o) Aprilo, (o) Grastonaj
aproapele – (o) pașutno; *tire pașutnesŭe* în aproapele tău

- apucă** – astarel; *s-a apucat, a prins să...* astardās pes
ardei – (e) pipërke, (e) icală
arici – kanzùr(k)a
armă – (i) karadin, (o) banduk, (i) šastrin
astăzi – avdîves, adēs
(un) astfel de... – kasavo
așteaptă – (a)žukerel, užarel
atât de – odobor
auzit – sundo; *foarte cunoscut, despre care s-a auzit* but sundo
(el, ea) s-a auzit – (a)sundās pes, sundilo
azi – avdîves, adēs

B

- ba** – ja
baracă – luvorro

(a) băga – chível; *s-a băgat* chívdăs pes, tho(v)dăs pes andre
biosfera – (i) biosfêra, (i) zivdilin
boldo – botezat
boteza – bolel; (*el, ea*) *s-a botezat* boldăs pes
buni la inimă (toleranți, îngăduitori) – kovleilesqe
buric – (o) priś, (o) buriko
burtă – 1. (o) perr. 2. (*rar*) – (o) dī
buzunar – (i) pośoci, (i) pośoti

C

cabană – (o) luvorro
cărămizi – (e) kărămide
câmp – (o) kîmpo, (i) vazi, (o) umal
când – kana; *de când* kanaθar
câştig – (o) valo
cât, câtă, câţi, câte – kabor, kobor, sode, kèci, kazom, kozom
ceartă – 1. (i) íngar. 2. (o) xamipen; *ne vom certa* xasa amen
cer – 1. (o) devel. 2. cerul gurii
ceva – 1. khanć; *cu ceva* jekhe khanćeça 2. ćipota 3. daići 4. vareso 5. ćumuni
(ei, ele) s-au chinuit – xale kîno
chip cioplit – muj ćhindo
ci – tha', ama, 'ma, no
citiţi! – drabaren!
(el, ea) se coace – 1. pekel pes 2. peköl
cojocel – poştinorro, postinorro
contra – 1. kôntra 2. mamuj
copacul – (o) rukh
corp – kôrpo, trûpo
coţofană – kakaràška
(el, ea) crede – patăl
(el, ea) creşte – 1. baröl; (*el*) *a crescut*, *s-a făcut mare* barilo 2. (*pe cineva, ceva*) barărel
cunoscut – prinżardo; (a)şundo; *foarte cunoscut, despre care s-a auzit* but şundo
coroană – (i) korûna
corp – kôrpo
curea – (o) sirimi, (i) xaravli
cursă – (i) astarni
cutie – kutia
cuvânt – (o) lav; (*el, ea*) *face cuvinte* lavărel

D

(el, ea) duce – angerel, ingerel
dacă – 1. kana 2. te
dar – tha', ama, 'ma, no

de aceea, pentru că – andar kodoja ke, andar kodova ke
de când – dekana, kanaθar
de ce, din ce motiv? – sosθar?
Decembrie – (i) Decèmbra, (o) Decèmbro
deodată – jekhvare, jekhevarăθe
(el, ea) deschide – putarel, putrel
(el) a devenit – ondilo
(ea) a devenit – ondili
(el, ea) s-a dezlănţuit – pharili
dicţionar – 1. (i) lavlin 2. dictionàro
diferenţă – (i) diferènca, (o) ververipen
dimineaţa, în timpul dimineţii – 1. texàra 2. javinăθe, ràno
dimineaţă – (i) texarin, (i) javin, (i) rànin; *de dimineaţă* i texarinăθe, ràno
domnitorul – o raj e themesqo (e themesqo raj)
domnule! – raja!, rajana!
(a) dori – mangel, kamel
du! – îngăr!, inger!
(el, ea) duce – ingerel
dulci – gudle
duşman – (o) biamal
duşmancă – (i) biamalni

E

evantai – (o) fan
exact – ekzàkt, taman

F

(a) face – kerel; (*el*) *s-a făcut* kerdăs pes, kerdilo; *să fac cu ochiul* (e) jakhençar te marav
faţă de – 1. mamuj 2. karing
favoare – (o) laćhipen
fântână – (i) xaning, (o) bunàri
Februarie – (i) Februàra, (o) Februàro
fel – zoj
felurite – sarsave
(a) fi capabil, a fi în stare, a putea – aşti
(el, ea) va fi, va deveni – (vov, voj) ovel
fiecare – svàko, sarkon
fiinţe – (e) zivutre
firimituri – (e) purśuka
frică – (i) dar, (i) traś; *a băga frica, a înfricoşa* (*pe cineva*) daravel, traśavel; *de frică* traśaθar, daraθar
fricos – daralo, traśalo
frunze – (e) patrină, (e) patră
(a) fugi – prastal; (*ei, ele*) *au fugit* prastajle, prastandile
furnici – (e) tiră, (e) kiră

G

gât – (i) men, (i) korr
genunchi – 1. cáng 2. (i) koč
galben, galbenă – gálbeno, žílto, sárğa
gând – (o) gíndo
glas – (o) gláso, (o) vak, (o) krílo, (o) sèsi
grajd – (i) grastlin, (i) štála

H

horă – (o) xòro
(el, ea) hrănește – pravarel

I

ianuarie – (i) Januàra, (o) Januàro
iar – ama, ‘ma, tha’, no
iarnă – (o) ivend; *în iarnă, iarna, în timpul iernii*
 ivende, ivendesþe
iată! – àke!, dikh!
(el, ea) iese (afară) – del avri
a ieși – inklöl, inklel, anklet
inamica – (i) biamalni
inamicul – (o) biamal
inimă (suflet) – (o) dī, (o) gi
istorie – (h)istòria
iubesc, îmi place – cájlöl man
iulie – (o) Jùlio
iunie – (o) Jùnio; (o) Baredivaj.s

Î

a îmbărbăta, a da putere cuiva – (te) zorăres
(el, ea) se îmbogățește – barvalöl
(el, ea) împușcă – del kàrie, puškedel, puškil
în – an-, and-. and-o; and-i; and-e
(ei, ele) au încercat – zumavde
închisoare – (o) phandlipen, (o) phandaipen, (i)
 phandlin
(el, ea) se îndoiește – dujarel pes
(el, ea) s-a înecat – tasavdilo, tasavdilās
înghițire, înghițit – (o) nakhavipen
(el, ea) a înnebunit – dilisajlo
însă – ama, ‘ma, tha’, no
însereare; scăpătatul soarelui – (o) rătöpen; *s-a*
făcut seară rătılās
însorit – khamutno
(el, ea) s-a întâlnit – maladilās; *(ea) s-a întâlnit*
 maladili
(el, ea) se întoarce – amboldās pes, boldās pes
întorcându-se – irinindoş pes *v. amboldindoş* pes
(el, ea) s-a întors – boldās pes
(el, ea) s-a întors – irisajlās

într-alt mod (fel) – avere čhandesþe
într-o noapte – jekhe rătăþe
întreg – sasto
(el, ea) înțelege – xatărel, xaćarel, xalövel
(a) învăța – siklöl, siklövel

J

în jurul tău – krugal tuþe, trujal tuþe
judcătorul – o šerutno la krisaço, o baro la krisaço

L

lacrimă – (i) asvin; *cu lacrimă* asapnaça, asavipnaça
lavûta – lăută
(a) lăsa – mukhel, mekhel
limbă – (i) čhib; *din (de la) limbi* čhibănþar,
 čhibănþar
(ai, ale) lor – pençe, pumare
(al) lor – penço, pumaro
al lui – lesço
lume – (i) lùmja, (o) sundal
lumină – (i) dud, (o) dud
lung – dīlgo, lūngo

M

mare – baro; *cel mai mare* (o) bareder; *mai marele*
(el) s-a făcut mare, a crescut barilo; a face mare
pe cineva (ceva), a mări, a preamări pe cineva
 barărel, *mărite!* barea! bareana!; *mai marele*
judcătoriei, judcătorul o šerutno la krisaço, o
 baro la krisaço
marea (apa mării) – (i) derāv
Martie – (o) Tirdaraj, (o) Mărto, (o) Mărco
masă – (i) sinia
mărăcini – kanre, kangre
mătase – (i) kež, (o) phanr; *din mătase* kežlano,
 phanrutno
mâine dimineață – rano, javinăþe, texarinăþe
o mână de... (un pumn de...) – (i) burnekh
mâncare – (o) xamos, (o) xaben; *fără mâncare*
 bixamaça
(el, ea) s-a mâniat – xolisajlo
(ai) mei, (ale) mele – mirre
(al) meu – murro, mirro, mo
mic, mărunț – xurdo
(el, ea) se miră – ćudil pes
mod – (o) ćhand; *într-alt mod* avere čhandesþe
moi, buni la inimă – kovleilesqe
molitvă (moliftă) – (i) molifta
mort – mulikano
munți – (e) plaja, (e) planină

N

nară – (i) ruthuni
(ei, ele) s-au născut – biandile
neîntrerupt, neîncetat – biačhavdo
nerecunoscătorilor – le biprinzaralenqe
nimeni – khonik, nikon
nimic – xić
Noiembrie – (i) Novembra, (o) Novembro
nu – ni
(ei, ele) nu au putut – n-aştisarde
nu este, nu există – na-i, nana-i
nu fi! – na ov!
numărat – (o) ginavipen

O

otrăvitor – vişalo
(un) oarecare împărat – varesavo-mpărato,
 varesavo thagar
Octombrie – (i) Oktobra, (o) Oktobro
orice – orso
odată (într-una din daţi; deodată) – jekhevarăθe

P

paie – (e) suluma, (e) phusa
palat – palato, (i) filatin
pantof – kundra
par – tîlo, kilo
pat – (o) sovthan
păcătoşilor – (le) bezexalenqe
pâine – manro, mangro, *manro*
pentru că, de aceea – andar kodoja ke, andar kodova
 ke
picior – punro, pirro
(el, ea) a pierdut – naşaldă, xasardă
pildă – pilda
îmi place – čajlöl man
(ei, ele) s-au plâns – ruje
(el, ea) a plecat – telărdă
pod – (i) phurt
de către polonezi – (le) polakurenθar
pomeniţi, pomenite – risparde
porunci – zorale mangimata
(el, ea) a poruncit – zorphendă
pot, poţi, poate, putem, puteţi, (ei, ele) pot – şaj,
 aşti
povaţă – lačo lav
a preamări pe cineva – barărel
prietenă – amalni, amalin
prinzătoare (cursă) – (i) astarni
(ei, ele) se privesc – dikhen pen

priveşte! – dikh!

profesoară – (i) siklărni, (*învechit*) sikavni
profit – o valo
protectoare – (i) arakhni
puii – (e) čhavră
un pumn de... – (i) burnekh
(el, ea) pune – thovel, thol; (*el, ea*) a pus čhută, tho(v)dă
puşcă – pùska
a putea, a fi capabil, a fi în stare – aşti, d- aşti, şaj
(el, ea) a putut, a fost capabil (ă) – aştisardă, aştilă; d-aştisardă
puţin – cîra, zâla(ga), xancî, cîma

R

răbdare – (o) ruvdimos, (o) ruvdipen
(el, ea) răspunde – dias anglal; (*el, ea*) i-a răspuns
 dias la' anglal, amboldă laqe (o lav)
(el, ea) răstoarnă – del mujal
de (cel) rău – (le) nasulesθar
râme – kerme, kirme
cu răs – asavipnaça
renumit – but şundo
roabă – ròba
rob – ròbo
cu rugămintă – rudîmaça, rugisaripnaça
ruşine – (i) la3

S

s-a făcut seară – rătilă
sac mare, saltea – ravalo
(ale) sale pesqe
mă satur – čajlövav
sau – vaj, ja
să – te
(ai) săi – pe, pesqe
sălbatic – divio
cu sănătate – sastimaça, sastipnaça
sănătos – sasto
sărbători – (e) prăznikură
al său – pesqo, po
(el, ea) se scaldă – nanöl, najol
scandal – (i) cîngar, (o) xamipen
scapă!, salvează! – xastra!
scăpătutul soarelui – (o) rătöpen
(el, ea) scoate – ankalavenas, inkalel, inkalavel
(el, ea) a scos – inkalavdă(s), inkaldă(s), ankalavdă(s)
xramosarele – (o) xramosarimos, (o) xramosaripen
seceră – (o) luno
(el, ea) dă sens – mandaisarel

Septembrie – (i) Septembra, (o) Septembro
sfat – pilda, lacho lav
sfânt – somnal, sumnal
sieși – pesqe
sită – (i) uchandî, sîta
slujbă – (i) slùzba
slugă – slùga, servànta
să slujească – (te) sluzîn
socoteală – ginavîpen
soi – zoj
(ei, ele) se spală – thoven pen
(el, ea) se spăla – xalavelas
(eu) am spus – mothovdem
stăpân – (o) xulaj
străin – (o) avrutno
(el, ea) a strigat – cîngardăs, vikindăs, vicindăs, icindăs
subsolul Bisericii – o telutno than le Khangerăqo
suflet (inimă) – (o) dî
(el) s-a sufocat – tasavdilo
(el) s-a supărat – brigisajlo
supărat – xolăme

Ș

școală – (i) škòla, (i) škoàla

T

tabla de scris – (i) kali phal, (i) zèleno phal
(a) tăcea – ačhel moça; *(el) a tăcut* ačhilo moça
(al) tău – tiro; *în jurul tău* trujal tuθe, krugal tuθe
târlă (pentru oi) – (i) bakrălin
terminată – agordini
timp – (i) vrăma, (o) vaxt
tip – zoj
toată – savorri, s-arri, sa-i, să
toate – savorre, s-arre, sa-e, sa-o
toleranți (buni la inimă) – kovleilesqe
tot – savorro, s-arro, sa; *(în) tot timpul, pentru tot timpul* savaxtesθe
toți – savorre, s-arre, sa-e, sa-o
traducere – (o) nakhavîpen, (o) amboldîpen
tras în țepă (ca pe vremea lui Vlad Țepeș) – cirdino andar o xanro
(a) trăi – zîvel, zîvisarel, trail, traisarel

trebuie – **si te**; *trebuie să fi* si te oves
trecere – (o) nakhavîpen
trup – trùpo, kòrpo
turcesc – xoraxano, turkikano

Ț

(a) ține – inkerel, ankerel

U

(ei, ele) se uită (privesc) – (von) dikhen
uite! – dikh!
umbră (loc umbrît) – (i) učhalin
un, unul, una – jekh, ‘kh
unde – kaj; *de unde* koθar, kajθar
unele, unii – nesave, (v)ùni

V

(el, ea) va fi – avela, ovela
(el, ea) va veni – avela
(în) vale (vâlcea) – xarăθe
în vară, vara – milajesθe, milaje
varietate – (o) ververîpen, (i) diferença
vatra (focului) – i jaglin
(ei, ele) se văd – dikhen pen, dikhön
vecin – perutno
verbe – (e) vèrbură, kernavnă
(el, ea) vestește – vestil, anel nevimata
veverița – (i) lolanți
vezi! – dikh!
(el, ea) viețuiește – zîvel, zîvisarel, trail, traisarel
viețuitoare – (e) zîvutre, zîgănie, animàlură
voce – (o) vak, (o) glăso; (o) krîlo, (o) sèsi
(el, ea) vrea – mangel, kamel
vreme – (i) vrăma, (o) vaxt
vulpe – (i) resutni

Z

(ea) a zburat – xurândili
zi – (o) dîves, (o) dës, (o) ges; *în timpul zilei, ziua* dëse, dîvese, dîvese, dîvesesθe
zid – (o) barang, (o) zido
(să) zidească – (te) ziduîn, (te) vazden zido/ barang
zilnic – gesesqo, dësesqo; *zilnic, de fiecare zi* svakodîves

Programa școlară poate fi accesată la adresa: <http://programe.ise.ro>.

A young girl with dark hair in a ponytail, wearing a white shirt with a blue pattern, and a young boy with dark hair wearing an orange hoodie, are both smiling and looking at a book together. The background is a bright window with greenery outside.

**Limba și literatura
maternă romani**
Manual pentru clasa a IV-a

Preț 52,29 lei

ISBN: 978-606-727-503-2

9 786067 275032 >